

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/211453>

Please be advised that this information was generated on 2020-09-26 and may be subject to change.

Samenwerking tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs, regionale expertisecentra en jeugdzorg

Onderzoek naar innovatie in vijf regio's

Ed Smeets

SAMENWERKING TUSSEN PRIMAIR ONDERWIJS, VOORTGEZET
ONDERWIJS, REGIONALE EXPERTISECENTRA EN JEUGDZORG

Samenwerking tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs, regionale expertisecentra en jeugdzorg

Onderzoek naar innovatie in vijf regio's

Ed Smeets

februari 2007

De particuliere prijs van deze uitgave € 10,-
Deze uitgave is te bestellen bij het ITS, 024 – 3653500.
Foto omslag: Angelica Bekkers

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Smeets, Ed.

Samenwerking tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs, regionale expertise-
centra en jeugdzorg. Ed Smeets – Nijmegen: ITS

ISBN 978 – 90 – 5554 – 312 – 0

NUR 840

Projectnummer: 2005.512

© 2007 ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Voorwoord

Het onderwijsbeleid, zowel bij de overheid als in het onderwijsveld, is steeds meer gericht op het realiseren van passende zorg en passend onderwijs voor zogeheten ‘zorgleerlingen’. Daarbij is het streven erop gericht deze kinderen zoveel mogelijk in het reguliere onderwijs te handhaven. De beleidsprogramma’s ‘Weer Samen Naar School’ (WSNS) en leerlinggebonden financiering zijn in het leven geroepen om dat streven te ondersteunen. De laatste jaren groeit het besef dat samenwerking tussen verschillende partners in de regio daarbij onontbeerlijk is. Het gaat hierbij om onderwijsinstellingen, zorgaanbieders en de lokale overheid. In een aantal regio’s in Nederland wordt hieraan, soms al geruime tijd, gewerkt. Om innovatie in regionale samenwerking te stimuleren, heeft de projectorganisatie WSNS+ vijf regio’s geselecteerd voor deelname aan een pilot-project. Doel van dat project was het verbeteren van de samenwerking tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs, speciaal onderwijs (regionale expertisecentra) en jeugdzorg. In opdracht van WSNS+ heeft het ITS onderzoek gedaan naar de activiteiten, effecten en knelpunten in deze vijf regio’s. Dit onderzoek is uitgevoerd door dr. Ed Smeets. In dit onderzoeksrapport wordt verslag gedaan van de resultaten van het onderzoek.

ITS – Nijmegen

prof. dr. E. de Gier,
directeur

Inhoud

Voorwoord	v
1 Aanleiding en onderzoeksopzet	1
1.1 Inleiding	1
1.2 De pilot	1
1.3 Onderzoeksopzet	3
2 Achtergronden	7
2.1 Inleiding	7
2.2 Zorgleerlingen en zorg in de school	7
2.3 Bovenschoolse zorg	8
2.4 Aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs	9
2.5 Succes van samenwerking in de regio	10
2.6 Aandachtspunten	13
3 Regio Zuid-Limburg: ‘Zorgteam breed’	15
3.1 Voorgeschiedenis en uitgangssituatie	15
3.2 Doelen van en deelnemers aan de pilot	15
3.3 Activiteiten in de pilot	16
3.4 De zorgstructuur	17
3.5 Indicatiestelling en plaatsing	21
3.6 Aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs	22
3.7 Knelpunten	23
3.8 De doelen gerealiseerd?	24
3.9 Vervolg	25
4 Regio Waterland: ‘Overdracht Plus’	27
4.1 Voorgeschiedenis en uitgangssituatie	27
4.2 Doelen van en deelnemers aan de pilot	28
4.3 Activiteiten in de pilot	28
4.4 De zorgstructuur	29
4.5 Indicatiestelling en plaatsing	33
4.6 Aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs	34
4.7 Knelpunten	35
4.8 De doelen gerealiseerd?	36
4.9 Vervolg	36

5 Regio Eemland: ‘Regionale onderwijsarrangementen met zorg’	37
5.1 Voorgeschiedenis en uitgangssituatie	37
5.2 Doelen van en deelnemers aan de pilot	38
5.3 Activiteiten in de pilot	39
5.4 De zorgstructuur	39
5.5 Indicatiestelling en plaatsing	42
5.6 Aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs	43
5.7 Knelpunten	43
5.8 De doelen gerealiseerd?	44
5.9 Vervolg	45
6 Regio Duin- en Bollenstreek: ‘Samenwerking in uitvoering’	47
6.1 Voorgeschiedenis en uitgangssituatie	47
6.2 Doelen van en deelnemers aan de pilot	48
6.3 Activiteiten in de pilot	49
6.4 De zorgstructuur	50
6.5 Indicatiestelling en plaatsing	53
6.6 Aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs	53
6.7 Knelpunten	54
6.8 De doelen gerealiseerd?	55
6.9 Vervolg	56
7 Regio Arnhem: ‘Geen kind de wijk uit’	59
7.1 Voorgeschiedenis en uitgangssituatie	59
7.2 Doelen van en deelnemers aan de pilot	59
7.3 Activiteiten in de pilot	61
7.4 De zorgstructuur	61
7.5 Indicatiestelling en plaatsing	64
7.6 Aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs	64
7.7 Knelpunten	66
7.8 De doelen gerealiseerd?	66
7.9 Vervolg	68
8 Vragenlijstonderzoek primair onderwijs	69
8.1 Inleiding	69
8.2 Achtergrondkenmerken	69
8.3 Zorgbeleid en zorgstructuur op school	69
8.4 Functioneren van de bovenschoolse zorg	71
8.5 Aansluiting primair onderwijs – voortgezet onderwijs	76
8.6 Conclusies	78

9 Conclusies en aanbevelingen	81
9.1 Inleiding	81
9.2 Zorgstructuur	81
9.3 Indicatiestelling en plaatsing	83
9.4 Aansluiting primair onderwijs – voortgezet onderwijs	84
9.5 Knelpunten	85
9.6 Succesfactoren	87
9.7 Effecten van de ondersteuning door WSNS+	89
9.8 Aanbevelingen	90
Literatuur	91
Bijlage 1 – Doelen en activiteiten	93
Bijlage 2 – Deelnemers aan de gesprekken	95

1 Aanleiding en onderzoeksopzet

1.1 Inleiding

Eén van de doelen van de Stuurgroep WSNS+ is het versterken van de regionale bovenschoolse zorgstructuren. Om dat doel te realiseren, zijn de afgelopen jaren tal van activiteiten ontplooid¹. Daartoe behoorde ook het organiseren van zogeheten ‘pilots’, waarin innovatie wordt gestimuleerd en aanpakken worden ontwikkeld die ook door anderen kunnen worden overgenomen. Eén van de pilots betrof de samenwerking tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs, regionale expertisecentra en jeugdzorg. Deze pilot is uitgevoerd in de periode juni 2005 tot en met juni 2006. In het kader daarvan heeft WSNS+ subsidie verstrekt aan vijf regio’s die vóór de start van de pilot op dat gebied al verder dan gemiddeld waren gevorderd². Het gaat om de regio’s Zuid-Limburg, Waterland, Eemland, Duin- en Bollenstreek en Arnhem. In opdracht van WSNS+ heeft het ITS de monitoring van de pilot verzorgd.

1.2 De pilot

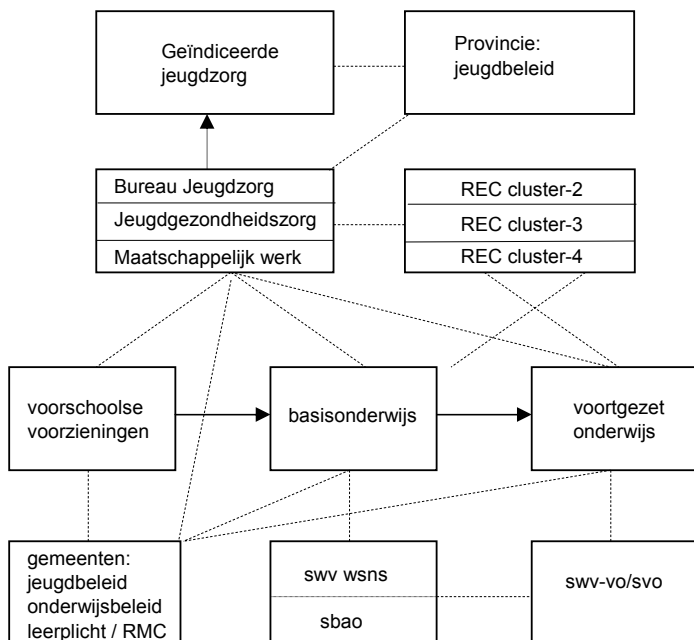
De activiteiten in de vijf regio’s zijn gericht op het verbeteren van de bovenschoolse zorgstructuur, het verbeteren van de overdracht van informatie tussen voorzieningen en het bieden van passend onderwijs aan zorgleerlingen. De concrete doelen, deelnemers, uitgangspositie en activiteiten verschillen van regio tot regio. In het kader van het verbeteren van de bovenschoolse zorgstructuur worden doelen genoemd als het realiseren van een lokaal dekkende zorgstructuur, het coördineren van de hulpverlening en ambulante begeleiding (vanuit WSNS, regionale expertisecentra en jeugdzorg) en het realiseren van snelle, vraaggerichte en concrete ondersteuning. Het verbeteren van de overdracht van informatie betreft vooral de overgang van primair naar voortgezet onderwijs van leerlingen die extra zorg nodig hebben (‘warme overdracht’). De verbetering van de bovenschoolse zorg dient in de schoolpraktijk uit te monden in betere, meer op elkaar afgestemde en snellere advisering en begeleiding en efficiëntere en kortere indicatietrajecten. De betere bovenschoolse zorgstructuur en de

1 Voor een overzicht, zie: Vermaas, J., Sontag, L., Berkvens, M., Smeets, E., & Marx, T. (2006). *WSNS+ in perspectief. Een terugblik op vier jaar WSNS+*. Nijmegen / Tilburg: ITS / IVA.

2 Het gaat om een ‘aanjaagsubsidie’ van € 32.000,-. Doel daarvan is het stimuleren en/of uitbreiden van al eerder gestarte vernieuwingstrajecten. Het gaat niet om een volledige bekostiging van de activiteiten.

betere informatieoverdracht moeten uitmonden in meer passend onderwijs aan zorgleerlingen. Figuur 1 geeft een overzicht van de actoren die in de regio's van belang zijn voor de samenwerking. Zoals al is aangegeven, verschilt de opzet van regio tot regio. Daardoor zijn niet overal alle potentiële deelnemers daadwerkelijk bij het pilotproject betrokken.

Figuur 1 – Samenwerking in de regio tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs, regionale expertisecentra en jeugdzorg: actoren die van belang (kunnen) zijn

Per regio is een projectgroep of stuurgroep geformeerd met vertegenwoordigers van de deelnemende instellingen. De leden van de projectgroep zorgen gezamenlijk voor de voortgang van de activiteiten. Tevens vormen zij de schakel tussen de projectgroep en hun eigen instelling. De projectgroepen nemen deel aan het ontwikkelnetwerk dat voor de pilot is opgezet. In het ontwikkelnetwerk komen de deelnemers uit de verschillende regio's regelmatig bij elkaar, wisselen zij ervaringen uit en krijgen zij achtergrondinformatie en terugkoppeling.

Een voorwaarde voor subsidie door WSNS+ is de overdraagbaarheid van de gerealiseerde aanpak naar andere regio's. Met het oog daarop zijn vanuit de regio's presentaties verzorgd tijdens de landelijke WSNS+-conferentie in Lunteren en zijn portfolio's ingericht op de website www.wsnsportfolio.nl.

1.3 Onderzoeksopzet

Het onderzoek bestond uit een kwalitatieve en een kwantitatieve component, waarbij de nadruk lag op het kwalitatieve deel. Aandachtspunten voor de monitoring waren:

- 1) doelen: wat wil men bereiken?
- 2) startsituatie: wat was de stand van zaken voorafgaand aan de pilot?
- 3) activiteiten: wat gebeurt er in het kader van de pilot?
- 4) voorwaarden: wat is er nodig om de doelen te bereiken?
- 5) evaluatie: wat is het resultaat van de activiteiten?
- 6) toekomst: wat zijn de plannen voor activiteiten na afloop van de pilot-periode?

Een complicerende factor voor de monitoring was dat de vijf regio's niet goed vergelijkbaar zijn. Enerzijds verschilt de uitgangssituatie, door verschillen in kenmerken van de regio's en doordat de regio's vóór toekenning van de subsidie al een eind gevorderd waren, anderzijds zijn er verschillen in doelen, activiteiten en deelnemende instanties.

Het kwalitatieve deel van het onderzoek

Het kwalitatieve deel van het onderzoek omvatte het houden van vraaggesprekken, het bestuderen van relevante documenten en deelname aan het ontwikkelnetwerk. De vraaggesprekken zijn in twee rondes gehouden. In september/oktober 2005 zijn gesprekken gevoerd met individuele vertegenwoordigers van instellingen die aan de pilot deelnamen³. In totaal zijn toen met 18 personen gesprekken gevoerd. Bij de eerste gespreksronde is gekozen voor individuele gesprekken om zo breed mogelijk te worden geïnformeerd vanuit de verschillende instellingen. In mei/juni 2006, bij de formele afsluiting van de subsidieperiode, is de tweede gespreksronde gehouden. Hierbij is gekozen voor groepsgesprekken, die in het teken stonden van de ontplooidde activiteiten, knelpunten, oplossingen en resultaten. Per regio is één gesprek gevoerd. Er is met 17 deelnemers gesproken, waarbij het aantal deelnemers per gesprek varieerde van 1 tot 6. Tevens zijn alle bijeenkomsten van het ontwikkelnetwerk bezocht en is daar informatie verzameld over de voortgang van de activiteiten in de vijf re-

³ In één geval is een gesprek gevoerd met twee personen tegelijk.

gio's. Bovendien zijn relevante documenten verzameld en bestudeerd, zoals zorgplannen, voortgangsverslagen, notities en de portfolio's.

De resultaten van het kwalitatieve deel van het onderzoek worden in dit onderzoeksverslag per regio beschreven, in de hoofdstukken 3 (Zuid-Limburg), 4 (Waterland), 5 (Eemland), 6 (Duin- en Bollenstreek) en 7 (Arnhem e.o.). Hoofdstuk 9 geeft een samenvattend overzicht van de activiteiten en bevindingen.

Het kwantitatieve deel van het onderzoek

In het kader van het kwantitatieve deel zijn vragenlijsten ontwikkeld, in te vullen door intern begeleiders of zorgcoördinatoren. Er is een vragenlijst ontwikkeld voor basisscholen en scholen voor speciaal basisonderwijs en een vragenlijst voor scholen voor leerwegondersteunend onderwijs en praktijkonderwijs. Hiermee is getracht zicht te krijgen op de stand van zaken in de schoolpraktijk, op de ervaringen met de bovenschoolse zorg en op de aansluiting tussen het primair en voortgezet onderwijs. Aangezien er geen nulmeting kon worden uitgevoerd, bieden de resultaten van het vragenlijstonderzoek slechts een indicatie van de stand van zaken en niet van ontwikkelingen daarin. Door de opzet van de vragenlijsten is het wel mogelijk op een aantal punten een vergelijking te maken met landelijk representatieve gegevens. In de vragenlijsten zijn een aantal vragen opgenomen uit de directievragenlijst van het PRIMA-cohortonderzoek (zesde meting, schooljaar 2004/2005). Het betreft vragen over het schoolbeleid ten aanzien van zorgleerlingen en de zorgstructuur op school, vragen over het functioneren van het samenwerkingsverband en vragen over (andere) bovenschoolse ondersteuning op het gebied van leerlingenzorg.

Een complicerende factor is dat het op korte termijn, in een periode van één schooljaar, moeilijk is om concrete effecten in de schoolpraktijk te realiseren, terwijl deze wel deel uitmaken van de doelen van de verschillende innovatietrajecten.

De uitvoering van het kwantitatieve deel van het onderzoek is door een aantal factoren bemoeilijkt. In de eerste plaats heeft een deel van de betrokkenen aangegeven uitvoering van dit deel in hun regio niet zinvol te vinden. Daarvoor gaf men als redenen aan dat het nog te vroeg was om effecten van de pilot in scholen te verwachten, dat de vragenlijst te algemeen van opzet was en specifiek op de eigen regio zou moeten worden afgestemd, of dat in de scholen in de regio recent al vergelijkbaar onderzoek was uitgevoerd. In de tweede plaats is minder dan 30 procent van de verzonden vragenlijsten ingevuld. Regio's die aan het vragenlijstonderzoek hebben deelge-

nomen, zijn Zuid-Limburg⁴, Eemland en Waterland⁵. Een verklaring voor de beperkte respons moet in een combinatie van factoren worden gezocht. Algemeen is er sprake van ‘onderzoeksmoeheid’ in scholen, waardoor het moeilijk is een hoge respons te halen. Bovendien is een deel van de vragenlijsten kort voor de zomervakantie verspreid. Ook kan meespelen dat de scholen niet direct bij de activiteiten in het kader van de pilot betrokken waren en er daardoor ook geen duidelijke stimulans was om vanuit betrokkenheid bij de pilot deel te nemen aan het onderzoek.

De respons bedraagt 63 ingevulde vragenlijsten uit het primair onderwijs, waarvan 20 uit de regio Zuid-Limburg (80 verzonden) en 43 uit de regio Eemland (107 verzonden). Uit het voortgezet onderwijs zijn 9 vragenlijsten ingevuld retour ontvangen, waarvan 5 uit de regio Eemland (29 verzonden) en 4 uit de regio Waterland (9 uitgedeeld door de coördinator). Gezien de beperkte respons is in dit onderzoeksverslag geen rapportage van de vragenlijstgegevens per regio opgenomen. Wel is er voor de po-vragenlijst een algemene rapportage gemaakt (zie hoofdstuk 8). Daarnaast is aan de coördinatoren van de deelnemende samenwerkingsverbanden voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs een rapportage gestuurd van de resultaten van de scholen uit hun eigen samenwerkingsverband. In het slothoofdstuk, waarin de conclusies worden gepresenteerd, wordt kort verwezen naar relevante uitkomsten van de enquête in het primair onderwijs.

4 Van de scholen voor voortgezet onderwijs in deze regio zijn echter geen ingevulde vragenlijsten ontvangen.

5 In de regio Waterland heeft alleen het swv-vo deelgenomen.

2 Achtergronden

2.1 Inleiding

In de innovatietrajecten zijn twee hoofdactiviteiten te onderscheiden: het bevorderen van samenwerking tussen het onderwijs en andere instellingen in de regio die zorg verlenen en/of ondersteuning aan scholen geven en het verbeteren van de aansluiting tussen het primair en het voortgezet onderwijs. Deze activiteiten dienen om beter en sneller zorg te kunnen geven aan leerlingen die extra zorg nodig hebben in verband met bepaalde problematiek. In de volgende paragrafen worden de achtergronden daarbij kort belicht. In de slotparagraaf worden de daaruit voortkomende aandachtspunten gepresenteerd die relevant zijn voor (het onderzoek naar) de activiteiten in de vijf regio's.

2.2 Zorgleerlingen en zorg in de school

De druk op scholen om leerlingen die extra zorg nodig hebben, in het reguliere onderwijs te plaatsen of te handhaven, neemt toe. Het 'Weer Samen Naar School-beleid' (WSNS), sinds het begin van de jaren negentig, en leerlinggebonden financiering (lgf), sinds 2003, zijn erop gericht reguliere scholen meer en beter in staat te stellen leerlingen met leer- en/of gedragsproblemen onderwijs te geven.

Gedragsproblemen bij leerlingen vormen een grote belasting voor leraren in het primair en voortgezet onderwijs. Uit een onderzoek in vijftien Europese landen komt gedragsproblematiek naar voren als de grootste uitdaging op het terrein van de integratie van leerlingen met speciale onderwijsbehoeften (Meijer, 2001). Naast de belasting van leerkrachten is ook de vergrote kans op schooluitval van leerlingen met gedragsproblemen een belangrijk probleem. Uit onderzoek blijkt dat de kans dat deze groep het onderwijs voortijdig verlaat, twee keer zo groot is als bij leerlingen zonder gedragsproblemen (Landrum, Tankersley, & Kaufmann, 2003). Bovendien lopen leerlingen met gedragsproblemen een aanzienlijk grotere kans op latere leeftijd in aanraking te komen met justitie dan leerlingen zonder gedragsproblemen (Cleary, Fitzgerald, & Nixon, 2004). Het is dus van belang dat er wordt gewerkt aan preventie, tijdige signalering en aanpak van gedragsproblemen. In verband daarmee is het ook belangrijk dat leerproblemen worden voorkomen, dan wel tijdig aangepakt. Gebeurt dit onvoldoende, dan kunnen gedragsproblemen het gevolg zijn. Uit onderzoek komt

naar voren dat een kwart tot ruim de helft van de kinderen met leerproblemen ook gedragsproblemen heeft (Johnson, 2002).

Uit tal van onderzoeken blijkt dat de beschikbaarheid van ondersteuning, zowel in de klas als op schoolniveau, van groot belang is voor het realiseren van positieve attitudes van leraren ten aanzien van het bieden van extra zorg aan zorgleerlingen (Avramidis & Norwich, 2002). Het is dus van groot belang dat leraren ondersteund worden in het voorkomen van gedragsproblemen bij leerlingen, in het signaleren van problemen en in het werken aan oplossingen daarvoor. Om leraren te ondersteunen bij het bieden van de juiste zorg en passend onderwijs, is een adequate zorgstructuur op school nodig. Op het gebied van integrale leerlingenzorg op schoolniveau is sinds de start van WSNS veel vooruitgang geboekt, maar dit heeft nog onvoldoende geleid tot adaptief onderwijs in de groep (Reezigt, Houtveen & Van de Grift, 2002).

2.3 Bovenschoolse zorg

Om de scholen beter in staat te stellen leerlingen de juiste zorg te bieden en leraren adequaat te ondersteunen, is een goed functionerende bovenschoolse zorgstructuur nodig. De gedachte daarachter is dat een ketenstructuur wordt gerealiseerd, waardoor op verschillende niveaus zorg aan leerlingen kan worden geboden en waardoor degenen die zorg bieden, vanuit verschillende niveaus worden ondersteund. Een dergelijke ketenstructuur ligt ten grondslag aan WSNS (Peschar & Meijer, 1997). Voor het basisonderwijs vormen de WSNS-samenwerkingsverbanden de spil van de bovenschoolse zorgstructuur (Smeets, 2003, 2004). Daarnaast zijn door de invoering van lgf ook de regionale expertisecentra (rec's) een prominente rol gaan spelen in de bovenschoolse zorgstructuur. Zij zijn de aangewezen instellingen voor het verzorgen van ambulante begeleiding bij leerlingen die een indicatie voor lgf hebben.

Door de invoering van de Wet op de jeugdzorg, in 2005, is ook Bureau Jeugdzorg (BJZ) een partner geworden in de bovenschoolse zorgstructuur. In die wet is niet alleen bepaald dat Bureau Jeugdzorg de centrale toegang tot de geïndiceerde jeugdzorg vormt, maar ook dat BJZ taken heeft op het gebied van het geven van advies aan en deskundigheidsbevordering van scholen. Daarnaast is er in veel regio's meer ruimte gekomen voor de inzet van schoolmaatschappelijk werk (smw), door extra middelen die de landelijke overheid daarvoor beschikbaar heeft gesteld. Dit wordt door tal van instellingen geleverd, waaronder instellingen voor algemeen maatschappelijk werk en Bureau Jeugdzorg.

De toename van het aantal zorgverleners in de regio waarmee scholen direct te maken kunnen krijgen, vraagt om coördinatie en afstemming van samenwerking in de regio.

Dit omdat de kans op overlap in het aanbod groter wordt, bijvoorbeeld wat betreft ambulante begeleiding vanuit het speciaal basisonderwijs en verschillende rec-clusters (Smeets & Van Gennip, 2005). Samenwerking tussen instellingen kan bovendien een oplossing bieden voor hiaten in het aanbod van afzonderlijke instellingen (Milbourne, Macrae, & Maguire, 2003). Het stimuleren van de samenwerking tussen verschillende relevante partijen in de regio vormde één van de hoofddoelen van de Stuurgroep WSNS+, die van 2002 tot medio 2006 verantwoordelijk was voor de ondersteuning van het WSNS-beleid (Vermaas e.a., 2006). Om dit doel te realiseren, zijn handreikingen en voorbeelden van ‘best practice’ geschreven⁶, zijn werkconferenties georganiseerd en is door WSNS+ in samenwerking met het Landelijk Centrum Onderwijs en Jeugdzorg (LCOJ) ondersteuning geboden aan samenwerkingsverbanden.

In een verslag van werkconferenties gericht op de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg, stellen LCOJ en WSNS-Plus (2005) dat de samenwerking in de regio tussen het basisonderwijs en kerninstellingen als de jeugdgezondheidszorg, het maatschappelijk werk en Bureau Jeugdzorg op steeds meer plaatsen van de grond komt. Dat er nog meer inspanning nodig is om samenwerking in de regio te realiseren waarover betrokkenen tevreden zijn, blijkt uit de laatste WSNS-monitor, uitgevoerd in het schooljaar 2004/2005. De coördinatoren van WSNS-samenwerkingsverbanden is gevraagd rapportcijfers te geven voor samenwerking met verschillende instellingen in de regio. Voor de samenwerking met Bureau Jeugdzorg gaven zij gemiddeld een 4,5 en voor de samenwerking met de regionale expertisecentra een 5,5 (Sontag, Van Wolput, Vermaas, & Vloet, 2005). Uit de terugblik WSNS+ komt naar voren dat er veel inspanningen zijn gedaan op het gebied van samenwerking in de regio, maar dat de beoogde resultaten nog niet zijn bereikt (Vermaas e.a., 2006). Dit mede door de vele betrokkenen en de complexiteit van het geheel.

2.4 Aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs

De Onderwijsraad (2005) stelt dat de overgang van primair naar voortgezet onderwijs een van de belangrijkste momenten in de schoolloopbaan van leerlingen is. Er is dus alle reden om ernaar te streven dat deze overgang zo goed mogelijk verloopt. De Onderwijsraad geeft aan dat deze aansluiting kan worden verbeterd door het clusteren van vakken in leergebieden, door leerlingvolgsystemen te gebruiken die de doorlopende leerlijn bevorderen en door onderling gegevens uit te wisselen. In verband

6 Bosdriesz, Van Kessel, & Van Veen (2004a, 2004b, 2004c) schreven drie handreikingen. Van Lieshout, Van Veen, Bosdriesz, & Van Kessel (2005) schreven een boekje met acht praktijkvoorbeelden.

daarmee worden de mogelijkheden onderzocht van een digitaal overdrachtdossier, waarbij zowel de ‘koude’ overdracht (van systeem naar systeem) als de ‘warme’ overdracht (van docent naar docent) aan bod komen. De volgende stap zou dan een elektronisch leerdossier in het voortgezet onderwijs moeten zijn. Bij de overdracht ziet de Onderwijsraad mogelijke beperkingen in verband met de wetgeving rondom privacy.

In de WSNS-monitor 2004/2005 is coördinatoren van WSNS-samenwerkingsverbanden onder meer gevraagd naar de samenwerking met het voortgezet onderwijs (Sonntag e.a., 2005). De coördinatoren vinden die samenwerking doorgaans redelijk tot goed. De samenwerking heeft vooral betrekking op het uitwisselen van kennis (90 procent) en het uitwisselen van gegevens over zorgleerlingen (87 procent). Op andere gebieden wordt aanzienlijk minder vaak samengewerkt. Bij het afstemmen van het zorgaanbod werkt 36 procent samen, terwijl 13 procent gezamenlijk zorg aanbiedt. Op het gebied van deskundigheidsbevordering, adviseren en signaleren werkt ongeveer een op de drie samen. Ook uit het PRIMA-cohortonderzoek blijkt dat de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs op een aantal punten tekortschiet (Driessen e.a., 2005). Directies van basisscholen blijken maar matig bekend met het sociaal-emotionele klimaat op de scholen voor voortgezet onderwijs waar de kinderen van de basisschool heen gaan. Als er overleg is tussen de basisschool en de school voor voortgezet onderwijs, gaat dat meestal niet over aansluiting in leerstof, werkwijze en pedagogisch klimaat.

2.5 Succes van samenwerking in de regio

Coördinatie en samenwerking tussen onderwijs, jeugdzorg en gezondheidszorg, tussen scholen, tussen leerkrachten en tussen scholen en ouders komt de leerlingen met beperkingen uiteindelijk ten goede, zo concludeert Meijer (2003) op basis van internationaal onderzoek. Ondersteuning door meer instellingen, waarbij multidisciplinaire teams worden ingezet en instellingen met elkaar samenwerken, vormt een belangrijke factor in het geven van effectieve zorg aan kinderen (Maras, 2005). Deze multidisciplinaire teams, ook bekend als jeugdzorgadviesteams, worden door scholen als een welkome aanvulling van de bovenschoolse zorgstructuur ervaren (Smeets & Van Gennip, 2004).

Onderzoek in Groot-Brittannië naar de samenwerking tussen scholen en de geestelijke gezondheidszorg laat positieve uitkomsten zien. In de scholen ervoer men door ondersteuning vanuit de gezondheidszorg verbeteringen in het welbevinden en het gedrag van leerlingen. De medewerkers van de instellingen voor geestelijke gezondheidszorg konden door de samenwerking kinderen bereiken die zij normaliter niet

bereikten en tevens waren zij in staat problemen van kinderen eerder te signaleren (Pettitt, 2003). Ander onderzoek in Groot-Brittannië betref de samenwerking tussen onderwijs, jeugdzorg en maatschappelijk werk gericht op het terugdringen van uitsluiting van leerlingen in het onderwijs (Milbourne e.a., 2003). Ook dat onderzoek laat zien dat samenwerking positieve effecten kan opleveren. Wel is het van belang dat de betrokken instellingen gemeenschappelijke doelen ontwikkelen en dat er sprake is van een stabiele situatie en niet van samenwerking op tijdelijke basis, zo concluderen de onderzoekers. Sloper (2004) bestudeerde tal van onderzoeken naar samenwerking tussen instellingen in de zorg gericht op kinderen en gezinnen. Haar conclusie is dat de onderzoeken een goed beeld geven van succes- en faalfactoren bij samenwerking, maar dat meer en deugdelijk onderzoek nodig is naar de effecten daarvan.

Succesfactoren

In het kader van het project ‘Gedragswerk’ hebben Van der Wolf en Huizenga (2006) in vier regio’s onderzoek gedaan naar succesfactoren van regionale samenwerking. Op basis daarvan hebben zij vijf criteria geformuleerd die van belang zijn voor een goede samenwerking in de regio:

- afstemming, samenwerking en regie en besluitvaardigheid, waarbij vertegenwoordigers uit de samenwerkende partijen voldoende mandaat hebben om beslissingen te kunnen nemen en waarbij er een zekere mate van regie is vanuit één van de partners (‘horizontaal leiderschap’);
- een gevoel van relevantie en urgentie, waaruit initiatieven en acties voortkomen;
- preventieve inzet, gericht op het zo veel mogelijk voorkómen of minimaliseren van problemen;
- een duidelijk handelings- en/of interventiekader, dat voortvloeit uit een heldere visie;
- sturingsmogelijkheden die zijn gebaseerd op opbrengstverwachtingen en evaluatiegegevens.

Sloper (2004) geeft het volgende overzicht van factoren die aan de basis staan van succesvolle samenwerking:

- duidelijke en realistische doelen die door alle betrokken instellingen worden onderschreven;
- duidelijke rollen en verantwoordelijkheden, zodat alle betrokkenen weten wat van hen wordt verwacht en waarop zij kunnen worden aangesproken;
- betrokkenheid van medewerkers en leidinggevenden;
- sterk leiderschap van een stuurgroep of managementgroep;
- een tijdpad voor de invoering van veranderingen waarover betrokkenen het eens zijn en een stapsgewijze aanpak;

- het koppelen van samenwerkingsprojecten aan andere plannings- en besluitvormingsprocessen;
- adequate communicatie en uitwisseling van informatie en beschikbaarheid van de juiste ICT-voorzieningen;
- voldoende middelen en ondersteuning;
- deskundige medewerkers; scholing en ‘team building’, waarbij ook wordt voorzien in gezamenlijke scholing van medewerkers van verschillende instellingen;
- supervisie, monitoring en evaluatie.

De kansen op succesvolle samenwerking zijn bovendien groter als de betrokkenen eerdere ervaring met samenwerking hebben die mogelijkheden biedt om daarop voort te bouwen. Daarnaast maakt gezamenlijke huisvesting samenwerking en uitwisseling van informatie eenvoudiger, zo stelt Sloper.

Ook Milbourne e.a. (2003) wijzen op het belang van het ontwikkelen van gemeenschappelijke doelen door de betrokken instellingen. Daarnaast is het volgens deze onderzoekers nodig dat er een stabiele situatie is. Samenwerking op tijdelijke basis levert minder kansen op succes.

Knelpunten en hindernissen

Hindernissen voor samenwerking zijn vaak het tegenovergestelde van de factoren die samenwerking bevorderen, zo concludeert Sloper (2004): onduidelijkheid over rollen en verantwoordelijkheden, verschillen in doelen, onvoldoende betrokkenheid en steun van leidinggevenden, gebrekkige communicatie en uitwisseling van informatie, ICT-voorzieningen die niet voldoen, onvoldoende middelen of gebrek aan gezamenlijke budgetten, onvoldoende leiderschap, onvoldoende scholing, gebrek aan tijd voor de samenwerking en gebrek aan vertrouwen tussen de verschillende instellingen en medewerkers. Andere belemmeringen zijn voortdurende reorganisaties, groot verloop in personeel, gebrek aan gekwalificeerd personeel, financiële onzekerheid en cultuurverschillen tussen instellingen.

In het onderzoek van Pettitt (2003) naar de samenwerking tussen scholen en de geestelijke gezondheidszorg kwamen als nadelen naar voren dat de samenwerking veel tijd vergde, dat er problemen waren met de aansturing, dat er dubbel werk werd gedaan en dat er moeilijkheden waren bij het uitwisselen van informatie tussen de verschillende instellingen.

LCOJ en WSNS-Plus (2005) constateren dat samenwerking tussen onderwijs en zorginstellingen kwetsbaar is. Dat komt doordat slechts in weinig gevallen afspraken

worden vastgelegd en structurele financiering wordt veiliggesteld en doordat gemaakte afspraken kunnen worden teruggedraaid als gevolg van wijzigingen in landelijk beleid of in het beleid van instellingen. Bovendien blijkt goede samenwerking vooral afhankelijk van individuele personen die samenwerken. Naast knelpunten in de feitelijke samenwerking, kunnen ook vooroordelen een negatieve invloed hebben. Bosdriesz en Berkenbosch (2003) noemen een aantal aspecten die de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg hinderen. Vanuit het onderwijs zijn er onder meer klachten over slechte toegankelijkheid van de jeugdzorg, wachtlijstproblematiek en slechte terugkoppeling over behandelingen. Vanuit de instellingen voor jeugdzorg geeft men onder meer aan dat scholen onvoldoende signaleren, met name bij gedrag dat geen overlast geeft, en dat scholen ook na het signaleren van problematiek te lang wachten met het inroepen van externe hulp. Ook zou men in de scholen onvoldoende onderkennen wat het aandeel van de school, klas of leerkracht in de problematiek is.

2.6 Aandachtspunten

Samenwerking in de regio is van belang om betere zorg te kunnen bieden aan leerlingen die extra zorg nodig hebben. Vooral leerlingen met gedragsproblemen vormen een grote belasting voor leraren. Primair onderwijs, voortgezet onderwijs, regionale expertisecentra en instellingen in de jeugdzorg moeten samen werken aan een adequaat aanbod aan onderwijs en zorg voor leerlingen die extra zorg nodig hebben en aan ondersteuning van leraren die deze leerlingen onderwijs geven. Daarbij is het zaak om een dusdanige afstemming te realiseren dat onnodige overlap in het aanbod wordt voorkomen.

Om de aansluiting tussen het primair en voortgezet onderwijs te verbeteren, is niet alleen aandacht nodig voor de overdracht van gegevens van leerlingen die extra zorg nodig hebben, maar ook voor meer bekendheid met elkaars werkwijzen, voor betere aansluiting van leerlijnen en afstemming van leerlingenzorg.

Uit onderzoek naar samenwerking tussen onderwijs en andere bij de zorg voor leerlingen betrokken instellingen en instanties komen een aantal aandachtspunten naar voren die van belang zijn voor het succes van de samenwerking. Belangrijke aspecten zijn:

- een gevoel van urgentie en relevantie;
- duidelijke doelen, rollen en verantwoordelijkheden;
- een duidelijk tijdpad en een stapsgewijze aanpak;
- leiderschap, regie en besluitvaardigheid;
- betrokkenheid bij en deskundigheid van deelnemers;

- aandacht voor preventie;
- sturingsmogelijkheden op basis van opbrengstverwachtingen, supervisie, monitoring en evaluatie;
- adequate communicatie en uitwisseling van informatie;
- voldoende middelen, voorzieningen en ondersteuning;
- een stabiele situatie.

3 Regio Zuid-Limburg: ‘Zorgteam breed’

3.1 Voorgeschiedenis en uitgangssituatie

Voorafgaand aan de pilot bestond er al structureel overleg tussen het samenwerkingsverband voor primair onderwijs (swv-po) en de rec's in de regio. Daarnaast was er op managementniveau overleg tussen rec-4 en Bureau Jeugdzorg. Ook nam rec-4 deel aan overleg en werkgroepen van het swv-vo. Er waren vóór het ontstaan van het rec al goede contacten tussen het zmok en het primair en voortgezet onderwijs. Er bestond ook al een overleg van de besturen van primair en voortgezet onderwijs, het Provo. BJZ functioneerde ten opzichte van het regionaal expertisecentrum, het primair en voortgezet onderwijs op afstand. Er werd vanuit het onderwijs wel behoefte gevoeld aan betere samenwerking met Bureau Jeugdzorg.

Door financiële maatregelen in Maastricht zijn er veel banen verloren gegaan in het voortgezet onderwijs. Deze hingen samen met een daling van het aantal leerlingen. Door fusies van besturen en van scholen, waarbij het aantal scholengemeenschappen is teruggegaan van zes naar drie, is er een aantal jaren weinig aandacht geweest voor de zorgstructuur. Hierdoor is een duidelijke noodzaak van hernieuwde aandacht voor de zorgstructuur ontstaan. Daaraan wordt in de pilot gewerkt.

3.2 Doelen van en deelnemers aan de pilot

In het projectplan worden vijf hoofddoelen van de pilot genoemd:

- 1) alle kinderen zo snel mogelijk naar de juiste onderwijsplek brengen en daar de juiste zorg en het juiste onderwijs bieden;
- 2) de samenwerking tussen uitvoeringsinstanties als sbo, opdc/praktijkonderwijs en zmok/lz structureel maken;
- 3) bij leerlingbesprekingen in sbo, opdc/praktijkonderwijs en zmok/lz op afroep deskundigheid van Bureau Jeugdzorg inzetten ('Zorgteam extra breed');
- 4) verbeteren van de overgang van primair naar voortgezet onderwijs;
- 5) met elkaar in verband brengen van reboundvoorzieningen, 'Herstart' en 'Op de rails'.

De volgende deelnemers zijn bij de pilot betrokken:

- Samenwerkingsverband SWV-PO 54.01 (Maastricht-Heuvelland);
- Samenwerkingsverband SWV-VO 54.01 (Maastricht-Heuvelland);
- Rec Zuid-Limburg cluster 4 (subregio Maastricht-Heuvelland);
- Bureau Jeugdzorg Maastricht (subregio Maastricht-Heuvelland);
- Leerplicht van de Gemeente Maastricht⁷.

De deelnemende instellingen worden vertegenwoordigd door de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden voor primair en voortgezet onderwijs, de manager van rec-4 en de bureaumanager van Bureau Jeugdzorg. Later is daaraan ook een leerplicht-ambtenaar van de gemeente Maastricht toegevoegd. Zij vormen de projectgroep.

De pilot richt zich op Maastricht en omgeving (Heuvelland). Het WSNS-samenwerkingsverband voor het primair onderwijs telt 76 basisscholen en 3 sbo-scholen, met rond 17.000 leerlingen. In dit verband werken 6 schoolbesturen samen. Bij het samenwerkingsverband voortgezet onderwijs zijn 4 brede scholengemeenschappen, een praktijkschool en een opdc in Maastricht en omgeving (Heuvelland) betrokken. Het opdc is gekoppeld aan het Centrum Leerlingenzorg voor het vo. De directeur van het opdc is tevens coördinator van het swv-vo. Alle scholen voor voortgezet onderwijs behoren tot één en hetzelfde bestuur, het LVO. Dat bestuur is het bevoegd gezag van 22 scholen in Limburg, met meer dan 30.000 leerlingen. rec-4 telt 6 scholen, waarvan 3 in de regio die aan de pilot deelneemt.

3.3 Activiteiten in de pilot

Uitgangspunt bij de samenwerking is geweest dat eerst aan de cultuur wordt gewerkt en dan pas aan de structuur. Het sluiten van convenanten heeft daarom geen prioriteit gekregen. Het gaat erom dat mensen met elkaar samenwerken en vervolgens bij hun achterban draagvlak daarvoor creëren, zo was het gevoel.

Een belangrijke eerste stap in het project was het elkaar beter leren kennen, om helder te krijgen hoe de betrokken organisaties werken en wat men wel en niet van elkaar kan verwachten. Ondanks dat er al jarenlang contacten waren, bestonden er veel vooroordelen over elkaar. Bovendien had men de neiging te focussen op zaken die niet goed gingen. Er zijn profielschetsen gemaakt van de verschillende partners. De knelpunten waarmee elk van de partijen in het eigen werkveld te maken had, zijn in beeld gebracht. Zo heeft men een reëel verwachtingspatroon over en weer gecreëerd.

⁷ Bureau Leerplicht is in de loop van de pilot structureel bij het overleg betrokken.

Deze fase heeft meer tijd gevegd dan vooraf was ingeschat. Daardoor is het tempo van de activiteiten verlaagd.

Verder zijn activiteiten uitgevoerd die zijn gericht op het verbeteren van de bovenschoolse advisering en indicatiestelling. Daarbij is inzet van Bureau Jeugdzorg gerealiseerd. Ook is gewerkt aan een betere overgang van primair naar voortgezet onderwijs en aan samenwerking tussen de permanente commissies leerlingenzorg (pcl's) van primair en voortgezet onderwijs.

Tijdens de pilot is het inzicht gekomen dat er veel winst kon worden behaald door de afdeling Leerplicht van de Gemeente Maastricht erbij te betrekken. De leerplichtambtenaar neemt sindsdien structureel deel aan het overleg, waarbij oplossingen worden gezocht voor thuiszitters.

Op bestuursniveau zijn er in de loop van de pilot verdere fusieplannen ontwikkeld. Van de vier besturen van scholen in rec-cluster 4 zijn er twee gefuseerd en zijn er twee een personele unie aangegaan. De po-scholen in de regio hebben momenteel nog twee besturen, maar op termijn gaan deze wellicht fuseren. Het bestuur van de vso-scholen bekijkt de mogelijkheden om ook rec-4 daarin te integreren. Ook wordt de mogelijkheid onderzocht van een gezamenlijk zorgcentrum voor de regio, dat via één loket toegang biedt tot speciaal basisonderwijs, praktijkonderwijs, rec-3 en rec-4.

3.4 De zorgstructuur

Bovenschoolse zorgstructuur

Het primair onderwijs beschikt over een brede pcl, die ook voor ambulante begeleiding en diagnostiek zorgt. Basisscholen kunnen bij de pcl preventieve ambulante begeleiding vanuit het speciaal basisonderwijs aanvragen. Deze begeleiding kan hulp inhouden bij het implementeren van methoden, pre- en reteaching bij leerproblemen en de aanpak van werkhoudingsproblemen. Rec-4 verzorgt preventieve ambulante begeleiding (pab) in primair en voortgezet onderwijs. Deze is vooral gericht op het toerusten van leerkrachten in het omgaan met gedragsproblemen en op het versterken van het systeem van leerlingenzorg. Indien een school daarvan gebruik wil maken, moet duidelijk worden aangegeven welk probleem de desbetreffende leerkracht heeft. Binnen twee weken kan dan de begeleiding starten (totaal 15 uur). Per samenwerkingsverband zijn uit het budget van het rec middelen beschikbaar voor begeleiding van een aantal 'cases'. Als het rec preventieve ambulante begeleiding geeft, wordt dit gemeld bij de coördinator van het samenwerkingsverband. Zo kan de coördinator zicht houden op eventuele systeemproblemen bij scholen. Daarnaast is er ambulante

begeleiding in het kader van leerlinggebonden financiering (lgf). Een probleem is er bij de ambulante begeleiding bij lgf-leerlingen met een autistische stoornis. Vanuit rec-4 kan men de vraag momenteel niet aan. Het aantal geïndiceerde leerlingen was vele malen groter dan verwacht. Daardoor zijn de ambulante begeleiders ‘niet aan te slepen’, al lukt het tot nu toe nog wel om oplossingen te vinden.

Het rec heeft uit eigen middelen een Onderzoek- en Adviescentrum (OAC) ingericht. Daar worden elke vier weken alle leerlingen besproken die door het rec zijn aangedragen. Ook crisisaanmeldingen worden daar besproken. Het OAC kan ook reguliere scholen adviseren. Het is de bedoeling die functie uit te bouwen, zowel voor het primair en voortgezet onderwijs.

Een van de resultaten die in de pilot zijn bereikt, is dat Bureau Jeugdzorg in de pilot-regio structureel wordt betrokken bij de bespreking van zorgleerlingen in primair en voortgezet onderwijs. Daarnaast is deskundigheid van BJZ op afroep beschikbaar voor advies aan rec-4 over probleemleerlingen. Ook is er een vaste contactpersoon bij BJZ voor kinderen die volgens de pcl in de toekomst meer hulp nodig hebben of waarvan de ouders al contact hebben met BJZ.

Zorgstructuur en competenties in de scholen

De sbo-scholen beschikken over een ‘zorgteam smw’. Daarin werken een orthopedagoog, een schoolarts en een schoolmaatschappelijk werker samen. Bovendien beschikken de sbo-scholen over deskundige – vaak hoog opgeleide – intern begeleiders. Bij de basisscholen vormen de intern begeleiders de belangrijkste schakel in de zorgstructuur. In het WSNS-samenwerkingsverband is de rol van directie en intern begeleider bij het aansturen van het primaire proces een speerpunt. Het gevoel is dat het primair onderwijs heel sterk is in het diagnosticeren, maar dat de daarop volgende aanpak nog verder vorm moet worden gegeven.

In het voortgezet onderwijs is er wel een zorgstructuur in opdc/praktijkonderwijs en lwoo/vmbo, maar in havo/vwo ligt dat moeilijker. Er zijn zorgadviesteams (zat’s) in de vo-scholen. Daarin nemen de zorgcoördinator van de school, Bureau Jeugdzorg, de schoolslag-medewerker⁸, de schoolmaatschappelijk werker⁹, de zorgcoördinator, en de mentor (op afroep) deel.

8 Het preventieproject ‘schoolslag’ van de GGD is gericht op het verbeteren van de gezondheid en het welbevinden van de leerlingen. Elke po- en vo-school heeft een schoolslag-adviseur. Dat kan de schoolmaatschappelijk werker zijn, een medewerker van de GGD of van een andere zorginstelling.

9 De schoolmaatschappelijk werker kan tevens schoolslag-adviseur zijn. Ook kan de schoolmaatschappelijk werker medewerker van Bureau Jeugdzorg zijn.

Bij Bureau Jeugdzorg constateert men dat er – zowel in het primair als in het voortgezet onderwijs – grote verschillen tussen leraren zijn in competenties op het gebied van het omgaan met gedragsproblemen. Het is nodig om daarop flink in te zetten en zo nodig problemen bij bepaalde leraren weg te halen, zo wordt gesteld. Consultatie en het geven van advies op scholen behoren tot de kerntaken van BJZ. Dat houdt tevens een bijdrage aan de deskundigheidsbevordering in de scholen in. De provincie wil daarvoor 10 procent van de capaciteit inzetten. De Gemeente Maastricht wil dat aan het primair onderwijs besteden. Dit zou moeten worden ingezet in de vorm van advies aan basisscholen en sbo over de zorgstructuur.

Het schoolbestuur heeft per school voor voortgezet onderwijs een ‘zorgfoto’ gemaakt, op basis van een quick-scan van de zorgstructuur. In het voortgezet onderwijs is er weinig gedocumenteerd op het gebied van verleende zorg. De competenties van zorgcoördinatoren en leraren in het voortgezet onderwijs moeten worden versterkt. De gedachte is dat er niet alleen zorgleerlingen zijn, maar ook ‘zorgdocenten’. Door de autonomie van de scholen is het echter niet eenvoudig om van bovenaf scholingstrajecten in te zetten. In sommige scholen zijn de mentoren geschoold in het invullen van screeningslijsten. Dat heeft erg veel voordelen opgeleverd, maar dit heeft niet overal prioriteit. In het swv-vo is er een ontwikkelteam, met vertegenwoordigers van de brede scholengemeenschappen (sectordirecteuren). Zij werken aan beleid met betrekking tot de zorgstructuur in de scholen. Daarnaast is er een platform van zorgcoördinatoren, waar maandelijks wordt overlegd en ervaringen worden uitgewisseld.

Schoolmaatschappelijk werk

Alle scholen voor vo beschikken al jarenlang structureel over schoolmaatschappelijk werk. Dit wordt verzorgd door Stichting Trajekt (Algemeen Maatschappelijk Werk) en door Bureau Jeugdzorg. Beide instellingen hebben gezamenlijk het schoolmaatschappelijk werk voor deze regio ontwikkeld en zij dragen zorg voor een goede afstemming bij de uitvoering. Schoolmaatschappelijk werkers kunnen screening van leerlingen verzorgen en advies geven aan zorgcoördinatoren, leraren en ouders. Ook is kortdurende hulp, in de vorm van maximaal vijf gesprekken, mogelijk. Ook de voorpost van BJZ behoort tot het schoolmaatschappelijk werk. De smw’ers van Trajekt kunnen (via het multidisciplinair overleg) leerlingen naar geïndiceerde jeugdzorg doorverwijzen (na aanmelding bij BJZ), op dezelfde manier als de smw’ers van BJZ dat kunnen. Op de vo-scholen is de smw’er ongeveer 18 uur per week op school. Volgens BJZ is het van belang dat de smw’er een bekend gezicht op school wordt, zodat de leraren vertrouwen krijgen en sneller advies vragen. In het primair onderwijs in Maastricht is 6 uur schoolmaatschappelijk werk per week beschikbaar voor GOA-scholen en 1 uur per week voor de andere scholen. In het Heuvelland is er smw op afroep. De aanwezigheid van schoolmaatschappelijk werkers op scholen is ook van

belang om uit te leggen wat er gebeurt als leerlingen in een extern zorgtraject terecht komen. Zowel bij BJZ als in het swv-po is men van mening dat er in het primair onderwijs uitbreiding van schoolmaatschappelijk werk nodig is. Ook de aansluiting tussen peuterspeelzaal en primair onderwijs heeft extra aandacht nodig. Daarbij kan schoolmaatschappelijk werk een functie vervullen. Het speciaal basisonderwijs beschikt over eigen schoolmaatschappelijk werk, dat uit eigen beurs wordt betaald.

Door de veranderingen in de jeugdzorg moeten provinciale en lokale taken worden gescheiden. Het schoolmaatschappelijk werk behoort tot de gemeentelijke taken. Daarvoor wil de provincie niet betalen, waardoor de gemeente de financiering daarvan moet overnemen. Voor BJZ leidt dat tot onzekerheid. Met ingang van 2007 vervalt het budget dat de provincie beschikbaar stelt voor schoolmaatschappelijk werk. Het gaat om 100.000 Euro op jaarbasis. Dat is een ernstig probleem. Er wordt geprobeerd nog wat geld te krijgen voor schoolmaatschappelijk werk in het primair onderwijs. De betrokkenen zijn van mening dat schoolmaatschappelijk werk op de lokale educatieve agenda moet komen.

Preventie

In Maastricht wordt een jeugdpreventieprogramma opgestart, onder meer gericht op het voorkomen van criminaliteit. Het is de bedoeling om een verbinding te maken met de bovenschoolse ketenzorg. De politie wil een veiligheidsagent op vo-scholen introduceren. De coördinator van het swv-vo geeft aan dat het van belang is daarbij een koppeling te maken met schoolmaatschappelijk werk. De coördinator van het swv-vo heeft veel energie besteed aan het voorkomen van schooluitval.

Jeugdzorg

Een knelpunt zijn wachtlijsten bij de geïndiceerde jeugdzorg. Er is een wachttijd bij het Riagg. Bij de behandeling van leerlingen met autisme is er een lange wachttijd. Ook is er een tekort aan pleeggezinnen. Na de snelle indicering door Bureau Jeugdzorg gebeurt er dan niets. De kinderen ‘blijven bij de voordeur van BJZ’ en Bureau Jeugdzorg krijgt dan met het onbegrip te maken. Terugkoppeling vanuit jeugdzorg gebeurt via schoolmaatschappelijk werk (BJZ of Trajekt) of Ouder- en Kindzorg (OKZ). Daarover zijn afspraken gemaakt en er worden gezamenlijke formulieren gebruikt.

3.5 Indicatiestelling en plaatsing

Bij voorgenomen verwijzing van leerlingen is het van belang dat ouders vroegtijdig bij de besluitvorming worden betrokken. Dat geldt zowel voor verwijzing naar het speciaal basisonderwijs als naar een regionaal expertisecentrum. Het wordt in het swv-po als probleem ervaren dat ouders moeilijk te bewegen zijn hun kind ergens anders te plaatsen. Daarbij komt dat ouders van leerlingen in het sbo vaak negatieve ervaringen met het hulpverleningscircuit hebben. Daarmee moet rekening worden gehouden. In een open discussie met sbo, rec-3 en rec-4 en ouders wordt nagegaan waar de leerling het beste kan worden geplaatst. In geval van twijfel tussen verwijzing naar het speciaal basisonderwijs en naar rec-4, neemt de pcl contact op met een trajectbegeleider van rec-4. Daarbij worden ook de ouders betrokken. Als een kind met een beschikking niet door een bao-school wordt geplaatst, neemt de coördinator van het swv-po contact op met Leerplicht en met de pcl. Gezamenlijk wordt dan naar een oplossing gezocht.

Bureau Jeugdzorg verzorgt de indicatiestelling volgens DSM-IV-criteria voor de eigen cliënten, mits zij minstens een half jaar bij BJZ in behandeling zijn. De groep die niet tot de cliënten van BJZ hoort, moet via de huisarts naar het Riagg voor deze indicatiestelling. Er zijn te veel aanvragen om dit door BJZ alleen te laten afhandelen. De druk die daardoor op Bureau Jeugdzorg rust, vormt een knelpunt.

Scholen kunnen gebruik maken van een reboundvoorziening, ‘Herstart’ en ‘Op de rails’. De scholen zijn erover geïnformeerd welke voorzieningen er zijn en hoe deze kunnen worden gebruikt. Het verschil tussen Rebound en ‘Op de Rails’ blijkt moeilijk aan de buitenwereld duidelijk te maken. Bij besprekingen tussen de verschillende projectpartners worden de voorzieningen in samenhang besproken. Bureau Jeugdzorg wordt betrokken bij elke verwijzing naar ‘Op de Rails’. Tegen ‘Op de rails’ is veel weerstand geweest, omdat leerlingen dan bij de school van herkomst worden uitgeschreven.

Een ander resultaat van de pilot is dat tijdens de bijeenkomsten van de projectpartners (maandelijks) leerlingen die thuis zitten gezamenlijk worden besproken. Dan wordt nagegaan welke mogelijkheden er zijn om die leerlingen alsnog ergens te plaatsen. Zo nodig wordt jeugdzorg ingeschakeld. Ook wordt naar de herkomst van die leerlingen gekeken, om een beeld te krijgen van wat er fout is gegaan. Ondanks deze inspanningen blijven er toch leerlingen zonder perspectief, die ook na proces-verbaal thuis blijven. Het is de vraag wat men met deze ‘hopeloze gevallen’ moet doen, maar in ieder geval zijn ze door deze aanpak wel bekend. Er zijn wel een aantal initiatieven voor

oudere leerlingen¹⁰, maar liefst zou men ook een vergelijkbare voorziening inrichten voor uitgevallen leerlingen van 16 en 17 jaar.

3.6 Aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs

Bij de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs was op een aantal punten verbetering nodig. Een aantal leerlingen valt bij die overgang uit. Het is van belang dat mogelijke problemen vóór dat moment worden gesignaleerd. Er wordt voor gepleit te gaan vaststellen wat de kenmerken van zorgleerlingen in het voortgezet onderwijs zijn en daar bij het signaleren in het basisonderwijs al rekening mee te gaan houden. Op die manier kan preventief worden ingezet op risico's die bij de overgang naar het voortgezet onderwijs een rol kunnen spelen. De coördinatoren van de samenwerkingsverbanden primair en voortgezet onderwijs overleggen over de zorgstructuur en over het versterken van competenties in de scholen.

Over de overdracht van gegevens van leerlingen die van primair naar voortgezet onderwijs gaan, bestaan afspraken die voor heel Maastricht gelden. Het advies van de basisscholen voor het voortgezet onderwijs is op 12 februari klaar, onafhankelijk van de uitkomst van de Cito-toets. Leerlingen waarmee de pcl van het primair onderwijs problemen verwacht in het voortgezet onderwijs, worden eveneens uiterlijk in februari aangemeld bij de pcl van het voortgezet onderwijs.

Met het oog op het verbeteren van de samenwerking wordt ernaar gestreefd de pcl's voor primair en voortgezet onderwijs in hetzelfde gebouw te gaan huisvesten. De regio's van beide pcl's zijn bijna gelijk aan elkaar. Beide pcl's hebben inmiddels al gezamenlijk beleid ontwikkeld op het gebied van hoogbegaafdheid. De pcl voor het primair onderwijs heeft een databank ingevoerd waarin gegevens van zorgleerlingen worden vastgelegd. Alle gegevens van zorgleerlingen in het basisonderwijs die gebruik maken van zorgvoorzieningen, zijn gedocumenteerd. De pcl voor het voortgezet onderwijs gaat deze databank ook invoeren. Dit vereenvoudigt de overdracht van gegevens en het volgen van leerlingstromen, al moet daarbij worden aangetekend dat de populatie van zorgleerlingen in het primair en voortgezet onderwijs niet gelijk is. De gedachte achter de samenwerking is ook dat er betere dossiers komen, waardoor de kosten van het indiceren van leerlingen omlaag kunnen.

10 Er is een 'Transferium Werk en Bijstand', een omgeving waar jongeren van 18 jaar en ouder tijdelijk aan het werk kunnen gaan. Daarnaast is er het project 'Racing for Maastricht', waar kansarme jongeren ervaring opdoen met een raceteam

In oktober 2005 is er een conferentie geweest waar het vo de basisscholen heeft geïnformeerd over de profielen van de vo-scholen en over het aannamebeleid. Er was al veel met elkaar gesproken over warmere overdracht. Over dit onderwerp wordt in oktober 2006 een conferentie gehouden voor de scholen uit Maastricht. Daar worden de resultaten gepresenteerd van het onderzoek dat de Inspectie van het onderwijs in Maastricht heeft uitgevoerd naar warme overdracht. Ook moet die conferentie aan deelnemers uit primair en voortgezet onderwijs gelegenheid bieden om van gedachten te wisselen over manieren om de warme overdracht te verbeteren.

3.7 Knelpunten

In de loop van de pilot, maar ook daarvoor al, zijn een aantal knelpunten naar voren gekomen die de samenwerking en het in stand houden van een goede zorgstructuur bemoeilijken:

Onvoldoende bekendheid met elkaars werkwijzen, mogelijkheden en knelpunten: Ondanks jarenlange contacten en samenwerking bleken de betrokkenen nog onvoldoende op de hoogte van elkaars manier van werken en van de knelpunten waarmee de anderen bij het uitvoeren van hun taken werden geconfronteerd. Daardoor was onvoldoende helder wat men van elkaar kon verwachten. In de pilot is ruim de tijd genomen om deze misverstanden en onduidelijkheden uit de weg te ruimen.

Prioriteiten en capaciteit: Samenwerking vereist dat de achterban en het bevoegd gezag daaraan meewerken. Ook kan of wil men niet altijd voldoende capaciteit vrijmaken om de met partners gemaakte afspraken gestand te doen, of activiteiten vragen zoveel tijd dat andere activiteiten in de knel komen. Zo heeft de inzet van BJZ voor de indicatie volgens DSM-IV, in verband met verwijzing naar rec-4, tot gevolg dat er minder tijd is voor het bieden van ondersteuning aan kinderen door BJZ. Het indiceren doet een te groot beroep op de beschikbare capaciteit bij Bureau Jeugdzorg. Ook is een knelpunt dat er niet altijd plek is voor leerlingen die een indicatie hebben gekregen, zowel in de scholen als bij zorginstellingen. Men probeert hieraan tegemoet te komen via ‘dubbel indiceren’. Dan wordt naast de meest wenselijke plek ook een alternatief aangegeven. Ook de enorme vraag naar ambulante begeleiding in verband met lgf heeft in een aantal opzichten tot problemen geleid.

Budgetten: Een serieus probleem is dat met ingang van 2007 het budget vervalt dat de provincie beschikbaar stelt voor schoolmaatschappelijk werk. Het gaat om 100.000 Euro op jaarbasis. Schoolmaatschappelijk werk moet op de lokale educatieve agenda komen, zo wordt in de projectgroep gesteld.

Regelgeving: Regelgeving kan belemmerend werken. Zo wordt het als knelpunt ervaren dat de wet voor jongere leerlingen niet in de mogelijkheid voorziet om in deeltijd op school te zitten. Dan zouden potentiële thuiszitters de helft van de tijd naar school kunnen gaan en de andere helft stage lopen. Dat kan in overleg met Leerplicht wel vanaf 14 jaar. Ook bij rec-4 komt dat voor. Een andere belemmering zijn de bepalingen rond privacy. Als je je daaraan houdt, werkt dat vertragend.

Vertrek van leerlingen: Een knelpunt dat in deze regio speelt is de ‘vlucht’ van leerlingen naar België. In Maastricht gaat het om 400 à 500 leerlingen. Dat heeft onder meer te maken met het strakkere systeem in België. Die groep is in omvang toegenomen sinds de overgang van de mavo naar vmbo-t en de daarmee samenhangende verandering in leerlingenpopulatie. Daaronder zijn ook zorgleerlingen die later weer terugkomen naar Maastricht, als zij in België problemen krijgen. Het is moeilijk om in contact te komen met de scholen in België, maar de gemeente en de coördinator van het swv-vo gaan daar wel mee overleggen, ook in verband met het behalen van een startkwalificatie door jongeren.

3.8 De doelen gerealiseerd?

Hier wordt kort samengevat wat aan het einde van de pilot de stand van zaken is rond de vijf doelen die voor de pilot waren geformuleerd:

- 1) Alle kinderen zo snel mogelijk naar de juiste onderwijsplek brengen en daar de juiste zorg en het juiste onderwijs bieden.

Om kinderen zo snel mogelijk op de juiste plek te krijgen en de juiste zorg te bieden, zijn verschillende activiteiten uitgevoerd en zijn ook nog verschillende activiteiten gepland. De bovenschoolse advisering en de indicatiestelling zijn verbeterd. Aan verbetering van de zorgstructuur in de scholen wordt gewerkt. De situatie van thuiszitters wordt maandelijks besproken, waarbij de deelnemers aan het overleg nagaan of zij een oplossing voor het probleem kunnen realiseren. Wachtlijstproblemen in de geïndiceerde jeugdzorg doen het effect van snelle indicering voor externe hulp echter deels teniet.

- 2) De samenwerking tussen uitvoeringsinstanties als sbo, opdc/praktijkonderwijs en zmok/lz structureel maken.

De genoemde instanties voeren structureel overleg en werken structureel samen. Daarbij zijn bovendien Bureau Jeugdzorg en Leerplicht van de Gemeente Maastricht

betrokken. De betrokkenen hebben helder gemaakt wat zij voor elkaar kunnen betekenen en wat zij van elkaar mogen verwachten.

3) Bij leerlingbesprekingen in sbo, opdc/praktijkonderwijs en zmok/lz op afroep deskundigheid van Bureau Jeugdzorg inzetten ('Zorgteam extra breed').

BJZ wordt structureel betrokken bij de bespreking van zorgleerlingen in primair en voortgezet onderwijs. Op afroep is deskundigheid van BJZ beschikbaar voor advies aan rec-4 over probleemleerlingen. BJZ wordt betrokken bij elke verwijzing naar 'Op de Rails'.

4) Verbeteren van de overgang van primair naar voortgezet onderwijs.

Aan een warmere overdracht bij de overgang van primair naar voortgezet onderwijs wordt gewerkt. De pcl-vo gaat dezelfde databank invoeren als de pcl-po. Er is nog aandacht nodig voor de kenmerken van zorgleerlingen in het voortgezet onderwijs, om vroegtijdige signalering en aanpak in het primair onderwijs van risicofactoren te realiseren die een rol kunnen spelen bij de overgang naar het voortgezet onderwijs. Een conferentie voor het onderwijsveld over warme overdracht is gepland.

5) Met elkaar in verband brengen van reboundvoorzieningen, 'Herstart' en 'Op de rails'.

Het onderwijsveld is duidelijk gemaakt welke voorzieningen er zijn en hoe deze kunnen worden gebruikt. Bij besprekingen tussen de verschillende projectpartners worden de voorzieningen in samenhang besproken.

3.9 Vervolg

De samenwerking tussen de betrokken partners wordt na afloop van de pilot voortgezet, inclusief het overleg met Leerplicht. Het geven van informatie over de resultaten van de pilot aan 'de werkvloer' is nog minimaal geweest en zal na de zomervakantie van 2006 ter hand worden genomen.

In het kader van de landelijke plannen om te komen tot herijking van de zorg, wordt bovendien een gezamenlijk pilotproject voor Zuid-Limburg ingericht, in Maastricht, Heerlen, Sittard en omgeving. Voor dit project wordt een aparte projectgroep ingericht, die een visie gaat ontwikkelen en partners erbij gaat betrekken. Ook wordt er gewerkt aan een regionale educatieve agenda.

4 Regio Waterland: ‘Overdracht Plus’

4.1 Voorgeschiedenis en Ausgangssituatie

Het samenwerkingsverband PO Waterland is in 2003 ontstaan uit een fusie van drie samenwerkingsverbanden in de regio. In het swv-po vervult het bovenschoolse Zorgplatform Waterland een belangrijke functie op het gebied van de aansturing en afstemming van de zorg in de regio. De gedachte achter het Zorgplatform is dat samenwerking en gemeenschappelijke inzet van middelen en deskundigheid een belangrijke voorwaarde vormen voor het bieden van optimale zorg en ondersteuning aan zorgleerlingen. Het Zorgplatform biedt een centraal loket in de regio voor consultatie en advies aan scholen, ouders en andere instellingen. Ook doet het Zorgplatform onderzoek bij leerlingen en verzorgt het trajectbegeleiding.

Door tal van veranderingen in wetgeving en beleid is de behoefte ontstaan om de zorg in en rond de scholen in de regio tegen het licht te houden. Het gaat daarbij om de effecten van de invoering van de Wet op de jeugdzorg, de Stelselwijziging Schoolbegeleiding, de Wet op de Maatschappelijke Ondersteuning, Operatie Jong en de Wet op de Expertisecentra. Het Zorgplatform heeft het initiatief genomen tot een evaluatie van de zorg in de regio. Bovendien wordt in overleg tussen schoolbesturen, samenwerkingsverbanden, convenantpartners van het Zorgplatform en gemeenten in de regio gewerkt aan beleid ter verbetering van de zorg in en rond de scholen. Het is de bedoeling tot een optimale zorgstructuur te komen voor kinderen van 0 tot 18 jaar. Het uitgangspunt daarvoor vormt de zorgstructuur in het WSNS-samenwerkingsverband Waterland, waarvan het Zorgplatform deel uitmaakt. Dit is een eerste stap in de richting van regionalisering van zorg en zorgbudgetten.

Daarnaast bestaat het gevoel dat de ‘warme overdracht’ van zorgleerlingen bij de overgang van het (reguliere) basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs aanzienlijk moet worden verbeterd. Deze was voorafgaand aan de pilot minimaal. De samenwerking tussen primair en voortgezet onderwijs vond vooral plaats in de vorm van zorgoverleg tussen de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden. Van warme overdracht was alleen sprake tussen het speciaal (basis-)onderwijs en het voortgezet onderwijs.

Met de pilot worden globaal twee doelen nagestreefd: het realiseren van verdere afstemming tussen de huidige en nieuwe samenwerkingspartners en het bevorderen van het doorwerken van de ingezette ontwikkelingen naar de school en de klas.

4.2 Doelen van en deelnemers aan de pilot

In het projectplan worden vier hoofddoelen van de pilot genoemd:

- 1) verkorten van het adviseringstraject;
- 2) concretisering van de handelingsadviezen ten behoeve van de leerkracht;
- 3) structurele evaluatie en bijstelling van de handelingsadviezen;
- 4) persoonlijke overdracht van informatie aan de nieuwe school of instelling met betrekking tot zorgleerlingen (warme overdracht).

De volgende deelnemers zijn bij de pilot betrokken:

- Samenwerkingsverband PO Waterland;
- Samenwerkingsverband VO/SVO Waterland;
- Rec cluster 3;
- Rec cluster 4;
- Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam (Zaandam).

De pilot richt zich op de regio Waterland (Purmerend en omgeving, met uitzondering van Volendam en Marken). Het WSNS-samenwerkingsverband voor het primair onderwijs telt 55 basisscholen en 3 sbo-scholen, met ruim 13.400 leerlingen. In dit verband werken 9 schoolbesturen samen. Bij het samenwerkingsverband voortgezet onderwijs zijn 4 scholengemeenschappen betrokken, met ongeveer 7500 leerlingen. De scholen voor voortgezet onderwijs behoren tot 4 besturen. Rec-3 neemt met 1 school deel aan de pilot (zml) en rec-4 met 2 scholen (pi/zmok-po en zmok-vo).

4.3 Activiteiten in de pilot

In het kader van de pilot zijn twee groepen samengesteld. In de stuurgroep zijn vertegenwoordigers van de betrokken instellingen opgenomen. Daaruit is een werkgroep van drie personen geformeerd, die voor de dagelijkse voortgang zorgt. De stuurgroep vergadert elke zes weken, terwijl de werkgroep wekelijks vergadert. Een aantal personen in de stuurgroep is belast met de informatievoorziening aan de achterban. Er is een stappenplan opgesteld dat moet bijdragen aan het opzetten van verbeteractiviteiten die aansluiten bij de doelstellingen.

Het stappenplan omvat zes werkvelden:

- jeugdzorg;
- zorgplatform en schoolbegeleiding;
- intern begeleiders van basisscholen en het ib-netwerk;
- scholen voor voortgezet onderwijs;
- scholen voor speciaal basisonderwijs;
- regionale expertisecentra.

Het Zorgplatform van het WSNS-samenwerkingsverband heeft vervolgens onderzoek gedaan naar de mogelijkheden en knelpunten bij de verschillende betrokken instanties. Er zijn gesprekken gevoerd met intern begeleiders, zorgcoördinatoren van scholen voor voortgezet onderwijs, leraren, ambulante begeleiders (van zowel speciaal basisonderwijs als rec's), leerlingbegeleiders van de schoolbegeleidingsdienst, medewerkers van het Zorgplatform en medewerkers van Bureau Jeugdzorg en hulpverlenende instellingen. De resultaten van die gesprekken zijn door medewerkers van het Zorgplatform uitgewerkt tot een lijst met verbeterpunten. Vervolgens zijn de verbeterpunten door de leden van de stuurgroep voor hun eigen werkveld en voor elk van de vier doelstellingen omgezet in een matrix. De matrices omvatten een overzicht van de verbeteractiviteiten, de verantwoordelijken, het tijdspad, de manier waarop de activiteiten moeten plaatsvinden, de manier waarop de evaluatie plaatsvindt en de kosten. Deze vormen de leidraad voor de verbeteractiviteiten van de verschillende werkvelden. Daaraan is vervolgens gedurende de looptijd van de pilot gewerkt.

4.4 De zorgstructuur

Bovenschoolse zorgstructuur

Het Zorgplatform is onderdeel van het WSNS-samenwerkingsverband en fungeert voor de basisscholen als centraal loket voor advies en begeleiding. Ook vervult het een belangrijke functie bij professionalisering en scholing. Bovendien beschikt het samenwerkingsverband over een Leescentrum, dat begeleiding geeft aan leerlingen met dyslexie.

Op het gebied van advisering wordt gesteld dat de diagnostiek tot nu toe vooral is gericht op wat er aan de hand is en waar het kind het beste kan worden geholpen. Er is nog onvoldoende aandacht voor verbetering van het handelen van de leerkracht. Het concretiseren van handelingsadviezen, een van de doelen van de pilot, start in het begin van het schooljaar 2006/2007. Daarbij moeten deskundigen aangeven hoe de leerkracht het beste met een bepaald kind in een bepaalde groep moeten omgaan. Dat houdt ook in dat er een helder plan moet worden gemaakt en dat dit moet worden

geëvalueerd. Binnen de betrokken instellingen zijn er wel ontwikkelingen geweest op dat gebied, maar dit gaat pas volgend schooljaar ook in de scholen doorwerken. Er is informatie in kaart gebracht die van belang is bij bepaalde vormen van problematiek. Daaraan is door een schoolbegeleider gewerkt. Daarnaast zullen specifieke adviezen per leerling worden gegeven, op basis van de uitkomsten van onderzoek door het Zorgplatform. Er is regelmatig overleg over de samenwerking tussen het Zorgplatform en Bureau Jeugdzorg. Daarbij is ook schoolmaatschappelijk werk betrokken. Er is een intensieve samenwerking tussen de betrokkenen. Het Zorgplatform heeft convenanten afgesloten met de Schoolbegeleidingsdienst Zaanstreek-Waterland (SBZW), de GGD en Bureau Jeugdzorg.

Het voortgezet onderwijs werkt niet met een zorgplatform. Het samenwerkingsverband beschikt alleen over een coördinator. De scholen voeren veel taken op het gebied van zorg zelf uit. Er wordt meer overgelaten aan het 'zelfreinigende vermogen' van scholen. In het vo heeft elke vestiging een door het samenwerkingsverband vastgestelde standaard zorgstructuur waarin een zorgcoördinator en een Zorgadviesteam (zat) een verplicht onderdeel zijn. Het samenwerkingsverband heeft een opdc met een expertisecentrum en daaraan verbonden onderwijsgroepen voor leerlingen zonder indicering maar met een ernstige zorgbehoefte. Verder houdt het samenwerkingsverband een Rebound-voorziening in stand en een 'Op de rails-groep'. Het vierwekelijkse overleg van de zorgcoördinatoren, waaraan ook een vertegenwoordiger van rec-4 (vso) deelneemt, functioneert als een regionaal zorgteam. Binnen de regio zijn tussen de scholen bindende afspraken vastgelegd over het wederzijds opvangen van gedragsmoeilijke leerlingen. Het regelmatige overleg met de partners Bureau Jeugdzorg, Jeugdhulpverlening en de afdelingen Leerplicht/RMC in de regio is een ontmoetingspunt waar knelpunten worden besproken en oplossingen worden gezocht.

In de pilot zijn stappen gezet naar samenwerking en afstemming bij de ambulante begeleiding vanuit het Zorgplatform en de rec's. Vanuit het swv-po en het swv-vo wordt in de regio regelmatig overlegd met de rec's. Het Zorgplatform heeft structureel overleg met de coördinator van de ambulante dienst van cluster 4. Op het gebied van autisme wordt clusterdoorbrekend gewerkt bij de ambulante begeleiding. Uitgangspunt bij de ambulante begeleiding is dat clusterdoorbrekend wordt gewerkt waar dat mogelijk is, maar dat dit niet gebeurt waar specifieke expertise uit een bepaald cluster nodig is. In het begin van het schooljaar 2006/2007 zal vanuit cluster 4 een tevredenheidsonderzoek worden uitgevoerd. Er wordt ook gewerkt aan afstemming van begeleiding in het basisonderwijs door ambulante begeleiders en schoolbegeleiders, maar dat valt buiten het kader van de pilot.

Zorgstructuur en competenties in de scholen

Er is voor de zorg in de basisscholen een tien-stappenplan gemaakt. Een deel daarvan behoort tot de verantwoordelijkheid van de scholen. Met de schoolbesturen zijn afspraken gemaakt dat de scholen daaraan worden gehouden. Er wordt gewerkt aan scholing en ondersteuning van ib'ers, via 'coaching on the job'. Deze scholing wordt verzorgd door de schoolbegeleidingsdienst (SBZW) en het Seminarium voor Orthopedagogiek.

In het voortgezet onderwijs hangt, wat de zorgstructuur betreft, veel af van de inzet en deskundigheid van de zorgcoördinator. Hierdoor zijn er grotere verschillen tussen scholen qua zorgstructuur dan in het basisonderwijs. Bij het signaleren van problemen is ook de deskundigheid van de mentoren van groot belang. Er zijn verschillen in zorgstructuur tussen vmbo en havo/vwo, al begint in het havo/vwo het besef wel sterker te worden dat ook daar zorg nodig is. Het opdc kan scholen ondersteunen bij het opzetten van handelingsplannen en bij de uitvoering daarvan. Scholen kunnen ambulante begeleiding inhuren bij het opdc en bij Bureau Jeugdzorg. Er zijn afspraken gemaakt over de minimumeisen die aan de zorgstructuur in de vo-scholen kunnen worden gesteld. Er zijn eisen met betrekking tot het instellen van een (intern) zorgteam en met betrekking tot dossiervorming. Daarnaast is er nu enige 'dwang' om zo snel mogelijk een zorgcommissie in te stellen, waarbij onder meer de schoolarts wordt betrokken. Vertegenwoordigers van de scholen participeren in het regionale netwerk RMC Purmerend, waaraan leerplicht, politie en Bureau Halt deelnemen. De zorgcoördinatoren van de scholen in het swv-vo hebben elke vier weken samen overleg. Het swv-vo organiseert scholing voor zorgcoördinatoren.

Schoolmaatschappelijk werk

Bureau Jeugdzorg voert schoolmaatschappelijk werk uit. Er zijn drie schoolmaatschappelijk werkers gedetacheerd bij het Zorgplatform. Dit wordt gefinancierd door de gemeente Purmerend in combinatie met middelen van de landelijke overheid. De middelen voor schoolmaatschappelijk werk die vanuit de rijksoverheid beschikbaar worden gesteld, zijn te beperkt, zo is de mening van de stuurgroep. In Purmerend komt er in 2007 uitbreiding van schoolmaatschappelijk werk, maar dit wordt door de gemeente betaald, terwijl dat volgens betrokkenen landelijk beleid zou moeten zijn. Vanuit het Speciaal basisonderwijs wordt bij Bureau Jeugdzorg een aantal uren schoolmaatschappelijk werk ingekocht. In Purmerend omvat het basispakket smw de deelname aan buurtnetwerken, deelname aan zorgoverleg in de basisschool, het optreden als intermediair tussen hulpverlening en onderwijs, het ondersteunen van ib'ers bij het voeren van oudergesprekken, zeer incidenteel zelf voeren van oudergesprekken en het coördineren van trainingen in sociale vaardigheden. Daarnaast kunnen

scholen nog een extra pakket inkopen, waarvan onder meer het houden van spreekuur voor ouders en personeel, het geven van sociale-vaardigheidstraining en het voeren van oudergesprekken deel uitmaken. Basisscholen buiten Purmerend kunnen voorts nog alleen een beroep doen op telefonisch advies van de smw'er. Het voortgezet onderwijs in de regio kan gebruik maken van vier uur per week schoolmaatschappelijk werk, verzorgd door Bureau Jeugdzorg, in opdracht van het ROA.

Preventie

Voor het basisonderwijs vervult het Zorgplatform een sleutelrol als centraal loket voor advies, onderzoek en ondersteuning. Van het realiseren van de doelen van de pilot kan op termijn in de scholen niet alleen een curatief effect worden verwacht, maar ook een preventief effect. Het verbeteren en concretiseren van handelingsadviezen aan de leerkracht draagt bij aan het vergroten van de competenties van leerkrachten in het voorkomen, signaleren en aanpakken van problemen. Het verbeteren van de informatievoorziening en de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs kan bijdragen aan de preventie gericht op schooluitval in het voortgezet onderwijs, al is dat uiteraard ook afhankelijk van de manier waarop daarmee in de scholen wordt omgegaan.

Jeugdzorg

Er is een goede afstemming met Bureau Jeugdzorg. BJZ participeert structureel in de advisering over leerlingen. Bureau Jeugdzorg vervult naar het Zorgplatform toe ook een belangrijke functie als informatiepunt. Bij de scholen is echter nog onvoldoende bekend wat BJZ voor de school kan betekenen. Dat is een verbeterpunt waaraan men gaat werken. Bureau Jeugdzorg neemt deel aan de Zorgbreedtecommissies in het voortgezet onderwijs en is vertegenwoordigd in het 'Netwerk 12+' (Voorheen 'Aanval op Uitval') waar alle (dreigende) schoolverlaters besproken worden. Er wordt gesignaleerd dat de niet-geïndiceerde zorg afkalft. Bureau Jeugdzorg heeft heel weinig ruimte voor licht ambulante hulp en ook de middelen voor schoolmaatschappelijk werk zijn te beperkt.

Daarnaast is er een algeheel knelpunt in de tweede lijn van de jeugdzorg. Tot en met 'de voordeuren' gaat het goed, maar na de indicatie doet zich het probleem van wachtlijsten voor. Ook over de informatie-uitwisseling met de instellingen voor geïndiceerde jeugdzorg is men niet tevreden. Deze wordt gekarakteriseerd als 'eenrichtingsverkeer'. Daardoor krijgt de school onvoldoende mogelijkheden om op de situatie in te spelen. Hier spelen ook privacy-aspecten een rol. Dat zou in overleg met ouders geregeld moeten worden.

4.5 Indicatiestelling en plaatsing

Het Zorgplatform verzorgt samen met de schoolbegeleidingsdienst een brede intake. Zo nodig doet de schoolbegeleidingsdienst nader onderzoek naar de problematiek van de desbetreffende leerling. Het Zorgplatform kan preventieve ambulante begeleiding toewijzen, overplaatsing naar een andere basisschool, verwijzing naar het speciaal basisonderwijs of verwijzing naar een rec adviseren. In het laatste geval verzorgt het Zorgplatform het voortraject voor de verwijzing naar de rec's 2, 3 en 4. Daarvoor is voor elk cluster een functionaris beschikbaar. Het traject bij het Zorgplatform duurt maximaal zes à acht weken. Dan wordt advies uitgebracht.

Het indicatietraject is bij het aflopen van de pilot nog niet meetbaar bekort, maar daaraan gaan de contactpersonen wel werken. Een knelpunt zijn de termijnen voor onderzoek bij de kinderpsychiater. Er is een lange wachttijd bij het Riagg. Daarom wordt ernaar gestreefd volgend jaar een GZ-psycholoog aan te stellen bij het Zorgplatform. Dan zal met de betrokken instellingen overleg worden gevoerd over de indicatiestelling. Ook de Commissies van Indicatiestelling vormen qua snelheid van werken nog een knelpunt. Een uitzondering is de commissie voor de indicatiestelling (cvi) van cluster 3, die heel snel werkt (en overigens ook in hetzelfde gebouw zit als het Zorgplatform). Liefst zou men de pcl's en cvi's samenvoegen, om sneller en efficiënter te werken. Voor de reboundvoorziening is er een verkort indicatietraject. Daarbij wordt samengewerkt met jeugdhulpverlening.

De scholen voor voortgezet onderwijs hebben onderling afspraken gemaakt over de zogeheten 'warme verwijdering'. Dit is de mogelijkheid van overplaatsing naar een andere school van leerlingen bij gedragsproblemen. Er is een opdc in combinatie met een vestiging voor heel zwakke lwoo-leerlingen. Daar bestaat de mogelijkheid van intensief onderwijs of een extra onderbouwjaar. Ook zijn er 36 plaatsen voor niet-geïndiceerde leerlingen die extra zorg nodig hebben. Er is een heel goede samenwerking tussen het swv-vo en rec-4, zowel met betrekking tot reguliere plaatsing als bij 'Herstart'. In het kader van 'Op de rails' zijn voor het primair onderwijs 5 crisisplaatsen beschikbaar in het zmk in Amsterdam. Momenteel zijn daar 2 kinderen geplaatst die in de reguliere school niet meer tot de les worden toegelaten. Voor het voortgezet onderwijs zijn 7 plaatsen ondergebracht bij het rec. Daarbij blijft de verwijzende school probleemeigenaar tot een passende oplossing is gevonden. Eerder is er onenigheid geweest over de bekostiging, in verband met de plek van inschrijving van de leerlingen bij 'Op de rails'.

Het aantal thuiszitters (5 op een populatie van 7500 in het voortgezet onderwijs en momenteel 1 op een populatie van 14500 in het primair onderwijs) is erg klein. Daar-

om maakt men dat niet tot prioriteit. Uitvallers worden wel besproken in het ‘Netwerk 12+’.

4.6 Aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs

Uit de eerder beschreven inventarisatie door het Zorgplatform bleek een gebrek aan kennis over en weer tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Er is daardoor sprake van misverstanden en van foute verwijzingen. Zo weten niet alle leerkrachten in het basisonderwijs hoe het voortgezet onderwijs is georganiseerd, onder meer wat de leerwegen en het praktijkonderwijs betreft. Vanuit het voortgezet onderwijs wordt geconstateerd dat basisscholen in hun advies vaak te verhullend zijn. Dat heeft ermee te maken dat ouders dit advies te zien krijgen. Ook willen basisscholen niet de naam krijgen dat zij veel leerlingen naar lwoo of praktijkonderwijs verwijzen. Bovendien heeft men niet altijd voldoende vertrouwen in de school waar het kind heen gaat of wil men het kind een ‘tweede kans’ geven door een deel van de beschikbare informatie niet door te geven. In het basisonderwijs leeft het gevoel dat de afgegeven adviezen door het voortgezet onderwijs worden genegeerd en dat men daar zijn eigen plan trekt. De aansluiting vraagt om een attitudeverandering in zowel primair als voortgezet onderwijs, zo wordt door de stuurgroep geconstateerd. De verwachting is dat het een aantal jaren kost om dat op te lossen. Om de aansluiting te verbeteren, is in Purmerend in alle scholen het zogeheten ‘tafeltjesoverleg’ ingevoerd. Daar gaan de leerkrachten van de basisscholen in overleg met de mentoren van het eerste en tweede leerjaar van het voortgezet onderwijs. De ‘warme overdracht’ van primair naar voortgezet onderwijs staat in het zorgplan van het samenwerkingsverband vo/svo als punt ter verbetering. De doelstelling is dat bij minimaal de helft van de zorgleerlingen sprake zal zijn van warme overdracht bij de overgang van primair naar voortgezet onderwijs. Bij warme overdracht vormen de aantallen leerlingen een obstakel.

Bij de aanmelding van hun kind voor het voortgezet onderwijs geven de ouders toestemming om informatie op te vragen bij de basisschool. Dat maakt de overdracht van gegevens eenvoudiger. Voor het primair onderwijs betekent dit dat er een verdere standaardisering van het leerlingendossier moet komen. Er wordt al gebruik gemaakt van een gestandaardiseerd onderwijskundig rapport, maar de scholen werken met verschillende administratiesystemen.

In de regio nemen bijna alle scholen deel aan de ‘Waterlandse overstap’. Dit houdt in dat alle leerlingen in groep 8 van de basisschool door een extern bureau worden getoetst op intelligentie, sociaal-emotionele ontwikkeling en schoolvorderingen. De kosten daarvan worden voor vier vijfde door het voortgezet onderwijs betaald en voor één vijfde door het basisonderwijs. In het schooljaar 2005/2006 maakten rond 1100

leerlingen de ‘Waterlandse overstap’. In het schooljaar 2006/2007 gaat het om ongeveer 1500 leerlingen. Daarmee wordt tijdwinst geboekt bij het indelen van de leerlingen. Er wordt ook rekening gehouden met de indicatoren voor lwoo en praktijkonderwijs, zodat een advies in die richting kan worden afgegeven. Ook moet deze vorm van toetsing tot meer handelingsgerichte adviezen leiden. De beschreven aanpak is positief ontvangen, maar de fricties tussen primair en voortgezet onderwijs bij verschil van mening worden daarmee niet ondervangen.

4.7 Knelpunten

In de regio Waterland worden een aantal knelpunten gesignaleerd:

Onvoldoende bekendheid met elkaars werkwijzen, mogelijkheden en knelpunten: Een knelpunt dat zich voordeed, is dat er een gebrek aan kennis over en weer bleek te zijn tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Dat kan leiden tot onvoldoende aansluiting en/of foute verwijzing.

Afhankelijkheid van personen: Er wordt op gewezen dat het ontstaan van initiatieven en het functioneren van samenwerking in de regio sterk afhankelijk is van mensen die elkaar kennen. De scholen zijn afhankelijk van de initiatiefnemers in de regio.

Onvoldoende capaciteit in de (jeugd)zorg: Er wordt een algeheel knelpunt gesignaleerd in de tweede lijn van de jeugdzorg. Na de indicatie doet zich het probleem van wachtlijsten voor. Ook wordt erop gewezen dat de niet-geïndiceerde zorg afkalft. Tevens kosten onderzoeken door de kinderpсихiater erg veel tijd.

Invloed van landelijke regelgeving: De ervaring is dat allerlei veranderingen in landelijk beleid en regelgeving invloed hebben op de activiteiten en de samenwerking in de regio. Voorbeelden zijn veranderingen in (de financiering van) het onderwijsachterstandenbeleid en het wegvallen van een deel van de financiering van de schoolbegeleidingsdienst. Er is borging van de activiteiten nodig. De overheid zou op de juiste manier moeten prikkelen en regionale initiatieven moeten ondersteunen.

Jeugdbeleid: Vanuit het voortgezet onderwijs wordt als knelpunt gesignaleerd dat de betrokken gemeenten geen duidelijk jeugdbeleid voeren. Vaak blijft het beleid op dit terrein beperkt tot basale zaken, die worden geïnitieerd door het Regionaal Orgaan Amsterdam (ROA). Het ROA is een samenwerkingsverband van zestien gemeenten in de regio Amsterdam. Jeugdbeleid moet op de politieke kaart komen, zo is het gevoel in het voortgezet onderwijs.

4.8 De doelen gerealiseerd?

Dit is, kort samengevat, de stand van zaken aan het einde van de pilot met betrekking tot de doelen die voor de pilot waren geformuleerd:

1) Verkorten van het adviseringstraject.

Het indicatietraject is nog niet meetbaar bekort. Daaraan wordt het komende schooljaar wel gewerkt. Het probleem zijn vooral wachttijden bij onderzoek door de geestelijke gezondheidszorg en de indicatiestelling door de cvi's (met uitzondering van cluster 3).

2) Concretisering van de handelingsadviezen ten behoeve van de leerkracht.

Volgend schooljaar wordt gestart met concretere handelingsadviezen aan leerkrachten. De betrokken instellingen hebben in de periode van de pilot daartoe het benodigde voorwerk verricht.

3) Structurele evaluatie en bijstelling van de handelingsadviezen.

Pas als wordt gestart met het uitbrengen van concretere handelingsadviezen, kan worden nagegaan of het handelen van de leerkrachten ook daadwerkelijk verbetert en of bijstelling van de adviezen nodig is.

4) Persoonlijke overdracht van informatie aan de nieuwe school of instelling met betrekking tot zorgleerlingen (warme overdracht).

Dit punt staat nog op de lijst met verbeterpunten. Voor een deel is de warme overdracht gerealiseerd. Daarnaast is de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs verbeterd door de invoering van tafeltjesoverleg en door het afnemen van een toetspakket in groep 8 dat meer informatie geeft dan de Cito-eindtoets.

4.9 Vervolg

De pilot heeft ervoor gezorgd dat al ingezette zaken zijn versneld. Deze activiteiten worden in de komende jaren voortgezet, waarbij tevens de effecten in kaart moeten worden gebracht. Daarbij is de verwachting dat de doorgevoerde en nog voorziene bovenschoolse verbeteringen in de nabije toekomst zullen doorwerken in de onderwijspraktijk.

5 Regio Eemland: ‘Regionale onderwijsarrangementen met zorg’

5.1 Voorgeschiedenis en uitgangssituatie

Een aantal jaren geleden is in de regio Eemland de basis gelegd voor het streven naar een dekkende bovenschoolse zorgstructuur. Toen de overheid extra middelen beschikbaar stelde ter versterking van de kwaliteit van de leerlingenzorg in de scholen en voor de bovenschoolse zorgstructuur, is het swv-vo gestart met de ‘collectieve ambitie’. Het gaat om een plan om de kwaliteit van de zorgstructuur in de scholen voor voortgezet onderwijs te versterken en te verbinden met de bovenschoolse zorgstructuren en regionale voorzieningen. Rond 2001/2002 is in verband daarmee de zorgscan afgenomen in de vo-scholen. Daarna is het voortgezet onderwijs gaan werken aan een ontwikkelagenda. Er bestonden al korte lijnen tussen het rec-4 en het swv-vo. Twee zmok-scholen nemen deel aan het swv-vo. Het rec-4 maakt ook deel uit van het bestuur van het swv-vo. In de regio bestonden er voor de start van de pilot ook al veel contacten tussen de rec’s. Dat is ontstaan vanuit de voorlichting over lgf.

In het najaar van 2004 zochten rec-4 en het swv-vo contact met de twee WSNS-samenwerkingsverbanden. Dit werd ingegeven door een aantal landelijke en regionale ontwikkelingen, die tot de behoefte aan een integrale aanpak van gedragsproblematiek in de regio Eemland leidden. Wat de landelijke ontwikkelingen betreft, ging het om het beschikbaar komen van extra zmok-plaatsen voor leerlingen vanaf 10 jaar, de op te zetten Reboundvoorziening voor het voortgezet onderwijs en het beschikbaar komen van extra middelen voor leerlingbegeleiding in primair en voortgezet onderwijs. Het bestaande project ‘Herstart’ diende in de nieuwe voorzieningen te worden ingepast. Daarnaast bestond er in de regio behoefte om de bestaande zorgstructuren beter op elkaar te laten aansluiten en af te stemmen, om zo te komen tot een dekkende totale zorgstructuur. De achterliggende gedachte bij de pilot is dat er in de regio behoefte is aan regie. De zorgvoorzieningen moeten dekkend zijn en de samenhang moet duidelijk worden. Dit moet eraan bijdragen dat leerlingen naar de juiste plaats worden geleid en dat thuiszitten wordt voorkomen.

5.2 Doelen van en deelnemers aan de pilot

Het hoofddoel van de pilot, onder de naam ‘Regionale onderwijsarrangementen met zorg’, is het opvangen van leerlingen van 10 jaar en ouder bij gedragsproblematiek. Het gaat daarbij om leerlingen in het reguliere onderwijs, in het speciaal basisonderwijs en in het speciaal onderwijs die tijdelijk of langdurig niet geholpen kunnen worden in de bestaande onderwijsomgeving en die zijn aangewezen op een arrangement met een combinatie van opvang, diagnostiek en begeleiding. Nevendoel van het innovatietraject is komen tot een totaalzorgstructuur voor de regio Eemland. Voor de pilot zijn de volgende subdoelen geformuleerd:

- 1) versterking van de samenwerking tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs en rec om een integrale aanpak van gedragsproblematiek te bereiken voor de doelgroep 10+;
- 2) het inrichten van een stuurgroep voor structureel afstemmingsoverleg ten behoeve van uitwerking en coördinatie;
- 3) het inrichten van een loket ten behoeve van aanmelding, intake, diagnostiek, terug-/doorplaatsing en coördinatie;
- 4) het versterken van de aansluiting van de zorgstructuren op school-/instellingsniveau, sector-/samenwerkingsverbandniveau en integraal regioniveau binnen de huidige kaders.

De volgende deelnemers zijn bij de pilot betrokken:

- 2 WSNS-samenwerkingsverbanden: het SWV PC Eemland en het Nieuw Interzuid-lair Samenwerkingsverband (NIS);
- Samenwerkingsverband VO SWV Eemland;
- Regionaal Expertise Centrum 't Gooi Utrecht West-Veluwe (Rec 4-4).

In het vo-samenwerkingsverband nemen 22 scholen voor vmbo en praktijkonderwijs deel (waarvan 9 scholen lwoo en 3 scholen die praktijkonderwijs aanbieden). Ook nemen 2 zmok-scholen deel in het swv-vo. De WSNS-samenwerkingsverbanden tellen rond 100 basisscholen en sbo-scholen (32 basisscholen en 2 sbo-scholen in SWV PC Eemland en 61 basisscholen en 4 sbo-scholen in SWV NIS). Het aantal leerlingen bedraagt ruim 25.000 in de WSNS-samenwerkingsverbanden. Van het rec-4 maken 11 scholen deel uit. De twee sbo-scholen in de regio maken deel uit van het swv-vo. De deelnemers aan de pilot worden vertegenwoordigd door de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden en de directeur van het rec. Zij vormen de stuurgroep voor de activiteiten in het kader van de pilot.

5.3 Activiteiten in de pilot

Er is een start gemaakt met de uitwerking van de beoogde één-loketfunctie. Vrij snel bleek dat de gemeente Amersfoort werkte aan een gezamenlijk loket voor advies en hulp. Het gaat om een jeugdinformatiepunt voor de leeftijdsgroep van 0-23 jaar. Dat wordt vooral een 'front office', waarachter de deelnemende instellingen zelfstandig blijven werken. Bij de uitwerking van de plannen door de gemeente was het onderwijsveld nog niet betrokken. Door contact met de gemeente te zoeken, konden de samenwerkingspartners alsnog bij de voorbereidingen daarvan insteken. Er wordt nog gesproken over de invulling en de financiële aspecten. Het is de bedoeling dat dit loket in de herfst van 2006 van start gaat.

Binnen bestaande organen moeten zaken worden afgestemd en gebundeld. Daarvoor zijn convenantachtige afspraken nodig. Daaraan wordt gewerkt. De samenwerking tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs en rec-4 loopt nu heel goed. Tussen rec-4 en Bureau Jeugdzorg zijn afspraken gemaakt over mandatering van indicatiestelling voor jeugdzorg en over betrokkenheid bij dossiers in verband met indicatiestelling voor cluster 4. Aan het eind van de pilot-periode is ook rec-3 bij de samenwerking betrokken.

5.4 De zorgstructuur

Bovenschoolse zorgstructuur

Er is sinds 2003 een gezamenlijk adviesloket voor alle basisscholen, het Primair Onderwijs Adviesloket (PAL)¹¹. Dit is op initiatief van de gemeente Amersfoort gestart met het oog op het verbeteren van de adviezen aan leerkrachten in het primair onderwijs op het gebied van het omgaan met leerlingen met gedragsproblemen. In dat loket werken de gemeente Amersfoort, de beide WSNS-samenwerkingsverbanden, Bureau Jeugdzorg, Maatschappelijk werk, GGD en de onderwijsbegeleidingsdienst samen. Het loket beantwoordt eenvoudige hulpvragen snel of verwijst door naar een van de aangesloten instellingen of naar het zorgteam van het samenwerkingsverband. Zo nodig worden vanuit het loket gesprekken met school en ouders gevoerd om het probleem nader in kaart te brengen.

11 Zie: M. van Lieshout, D. van Veen, M. Bosdriesz & B. van Kessel (2005). *Schoolvoorbeelden van samenwerking met externe instellingen*. Antwerpen / Apeldoorn: Garant.

Zoals aangegeven, wordt er bovendien gewerkt aan een gezamenlijk loket voor advies en hulp met betrekking tot jongeren van 0 tot 23 jaar. Ook wordt er een regionaal zorgadviesteam opgezet voor het realiseren van inhoudelijke afstemming.

Het samenwerkingsverband PC Eemland beschikt over een multidisciplinair bovenschools zorgplatform, de pcl-a (permanente commissie leerlingenzorg voor advies en begeleiding). Dit platform adviseert scholen over de aanpak van leerlingproblematiek en stelt vast of ambulante begeleiding, verder onderzoek, verwijzing naar het speciaal basisonderwijs of externe verwijzing wenselijk is. Ook kunnen gedragswetenschappers van rec-4 observeren en adviseren in scholen voor primair en voortgezet onderwijs.

Ambulante begeleiding is voor de basisscholen beschikbaar vanuit de samenwerkingsverbanden. Daarnaast verzorgen de rec's ambulante begeleiding in het kader van lgf. Rec-4 draagt ook op andere manieren bij aan de professionalisering in het primair en voortgezet onderwijs, bijvoorbeeld via de cursus 'autisme in de klas' en door (op aanvraag en tegen betaling) specifieke kortdurende scholing te verzorgen (een halve of hele dag).

Zorgstructuur en competenties in de scholen

In het primair onderwijs wordt van alle basisscholen verwacht dat zij een adequate zorgstructuur hebben. In beide samenwerkingsverbanden (NIS en PC Eemland) wordt toegewerkt naar de oriëntatie 'afstemming'. Dit houdt in dat handelingsgericht wordt gewerkt vanuit de onderwijsbehoeften van de individuele leerlingen. In beide verbanden is de eerste groep scholen daarmee aan de slag gegaan.

Bijna alle scholen voor voortgezet onderwijs beschikten eind schooljaar 2005/2006 over goede schoolconsultatieteams. Enkele scholen werken nog met kernteams of alleen met zorgcoördinatoren. Aan schoolconsultatieteams nemen jeugdzorg, de GGD en de Werkgroep Uitgebreide Leerlingenzorg (WUL) deel. Uit de monitor vo-svo blijkt echter dat leraren maar beperkt baat hebben bij schoolconsultatieteams. Er is een omslag nodig naar eerdere inzet van ondersteuning en begeleiding. Nu gebeurt dat vaak pas als de grens al is bereikt. Er worden zelfevaluaties uitgevoerd die meer zicht moeten geven op wenselijke verbeteringen in de zorgstructuur en in de vaardigheden van docenten in het voortgezet onderwijs. De evaluaties worden uitgevoerd door een team vanuit het samenwerkingsverband dat de scholen bezoekt. Ook wordt overleg gevoerd met externe instellingen die bij het aansturen van de schoolconsultatieteams betrokken zijn. Dat leidt tot een ontwikkelagenda voor de desbetreffende school.

In Amersfoort is er één locatie die lwoo met extra zorg aanbiedt. Daar kunnen leerlingen tijdens de basisvorming intensieve begeleiding krijgen. Dit is met name bedoeld voor kinderen met sociaal-emotionele problematiek, voor kinderen die mogelijkheden hebben door te groeien naar de theoretische leerweg of voor kinderen die gebaat zijn bij een extra schakeljaar in de overgang naar het voortgezet onderwijs. Volgens de coördinator van het swv-vo zou er daarnaast meer aandacht moeten zijn voor problemen van leerlingen in havo/vwo. Dat betreft bijvoorbeeld leerlingen met autisme, hoogbegaafden en leerlingen met randpsychiatrische problematiek. Er is een betere setting en begeleiding nodig dan nu het geval is. Nu is het risico te groot van afstroom naar lagere schooltypen door problemen die onvoldoende worden opgevangen.

Schoolmaatschappelijk werk

De scholen in de regio Eemland kunnen gebruik maken van schoolmaatschappelijk werk, maar qua aantal uren is dit beperkt. Daarnaast participeren de schoolmaatschappelijk werkers in het Primair Onderwijs Adviesloket (zie paragraaf 5.5). Op het gebied van bovenschoolse zorg voor het voortgezet onderwijs zijn er begeleiders (vanuit de WUL) die naar scholen kunnen gaan en huisbezoeken kunnen afleggen.

Preventie

De nadruk in deze pilot ligt op de aanpak van gedragsproblematiek. Uitgangspunt is dat door snellere en betere zorgstructuren problemen sneller kunnen worden aangepakt. Daarbij is de preventieve component nog minder duidelijk ontwikkeld. Vanuit de stuurgroep wordt gesteld dat het nodig is veel meer preventief te werken. Nu wordt pas bij ontsporing of uitval ingegrepen. Leerlingen worden te lang gehandhaafd en leraren doen te laat een beroep op deskundige hulp. Qua preventie zouden veel meer eisen aan de scholen moeten worden gesteld, waarbij ook meer aandacht moet worden gegeven aan problemen van leerlingen in havo en vwo.

In preventieve zin zijn er in het voortgezet onderwijs – buiten de pilot – acties vanuit de Werkgroep Uitbreiding Leerlingenzorg en Stichting Onderwijsvoorrang Eemland (Sovee), gericht op het voorkomen van voortijdig schoolverlaten. Als leerlingen (van 12 tot 18 jaar) dreigen uit te vallen, treedt een consulent van de WUL gedurende één schooljaar op als onafhankelijk bemiddelaar in de advisering en begeleiding van deze leerlingen. De WUL werkt onder meer samen met leerplichtambtenaren, jeugdhulpverlening en jeugdgezondheidszorg. Bovendien zijn er afspraken gemaakt over een betere aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs, wat een preventief effect kan hebben met betrekking tot uitval in het voortgezet onderwijs. In tegenstelling tot

in andere regio's die aan de pilot deelnemen, maakt de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs in de regio Eemland geen deel uit van de pilot.

Jeugdzorg

Jeugdzorg is qua uitvoering gemeentelijk en qua sturing provinciaal. Dat is moeilijk af te stemmen. Afspraken tussen provincie en gemeente worden nogal eens gemaakt zonder zich op onderwijs te richten. Een belangrijk probleem bij jeugdzorg zijn wachtlijsten. Daardoor wordt de winst die in de pilot is behaald door het verkorten van het indicatietraject niet vertaald in een merkbaar snellere aanpak van de problematiek van leerlingen.

5.5 Indicatiestelling en plaatsing

Het hoofddoel is het bieden van 'regionale onderwijsarrangementen met zorg'. Het uitgangspunt daarbij is dat je de regio verantwoordelijk moet maken voor indicatiestelling en zorg en dat je ieder kind een onderwijs-zorgarrangement moet bieden. Er wordt gestreefd naar een 'zorgkolom' van 4 tot 18 jaar, uitgaand van een 'één-loket-gedachte'. In dat loket zouden de verschillende informatiepunten en organen moeten samenkomen, die achter dat loket zelfstandig werkzaam blijven. In het loket moeten een aantal kerntaken van de gemeente worden gebundeld: signaleren, indiceren en interveniëren. De achterliggende gedachte is dat je de middelen daar moet inzetten waar ze nodig zijn, om te voorkomen dat kinderen tussen wal en schip raken. Bij het realiseren van een één-loketfunctie zal ook de gemeente moeten deelnemen, maar dat levert problemen op met de organisatie (er zijn vier ambtenaren en twee wethouders bij betrokken) en met menskracht (de leerplichtambtenaar moet dan deelnemen aan consultatieteams).

Het swv-vo heeft met de WUL (Sovee) en rec-4 een zorgplatform ingericht. Leerlingen die dreigen uit te vallen, krijgen tijdelijk begeleiding. Daarbij worden middelen voor 'Rebound', 'Op de rails' en voorkomen van voortijdig schoolverlaten (WUL) ingezet voor bemiddeling, onderzoek, begeleiding, tijdelijke opvang en doorgeleiding. Het is de bedoeling dit in de toekomst uit te bouwen naar een regionaal zorgadviesteam. Er is overleg tussen samenwerkingsverbanden voor voortgezet onderwijs in de regio en rec-4 over grensverkeer en over het 'grensgebied', bij twijfel over wenselijke plaatsing in Iwoo, praktijkonderwijs of rec-4.

Het indicatietraject voor jeugdzorg is bekort doordat rec-4 de gemandateerde indicatiebevoegdheid van Bureau Jeugdzorg heeft gekregen voor jeugdhulp. Daarbij wordt gebruik gemaakt van intakeformulieren van BJZ, die door trajectbegeleiders worden

ingevuld. Dan volgt de indicatiestelling vanuit BJZ binnen tien dagen. Het behandeltraject wordt daarmee echter niet bekort, aangezien dat afhankelijk is van de wachtlijsten bij instellingen voor jeugdzorg. Bureau Jeugdzorg wordt in het voortraject van de indicatiestelling voor rec-4 betrokken. Zo wordt ervoor gezorgd dat de dossiers in orde zijn. Dit heeft tot een aanzienlijke bekorting van de indicatieprocedure voor rec-4 geleid.

Het maken van onderwijsarrangementen met zorg is vooral van belang voor leerlingen in het voortgezet onderwijs, omdat zij eerder tussen wal en schip raken dan in het primair onderwijs. Dat gebeurt nu ad hoc, in goed overleg en in goede samenwerking. Dit moet nog formeel worden opgezet. Door de bemoeienis van de samenwerkingspartners zijn er een aantal potentiële thuiszitters bemiddeld. Het gaat om ongeveer 13 leerlingen. De plaatsing daarvan is afhankelijk van het ‘etiket’ dat zij krijgen.

Er wordt gewerkt aan een heldere registratie, ook voor leerlingen die in trajecten worden begeleid. Daarbij moeten allerlei registratiesystemen met elkaar verbonden worden.

5.6 Aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs

Het verbeteren van de aansluiting tussen het primair en het voortgezet onderwijs was geen doel van de pilot. Hieraan werd in ander verband al gewerkt. Zo bestaat er een overlegorgaan, het ‘BaVo-orgaan’ waar afspraken worden gemaakt over genoemde aansluiting, onder meer over het onderwijskundig rapport. Dit overlegorgaan vergadert vier maal per jaar. Er zijn afspraken over koude en warme overdracht van informatie, er zijn tafeltjesavonden en er is een terugkom georganiseerd. De ervaring in de regio is dat de beelden die men in het primair en voortgezet onderwijs van elkaar heeft, aan herziening toe zijn. Er is ook een studiemiddag georganiseerd op basis van de uitkomsten van de zelfevaluatie met betrekking tot leerlingenzorg.

5.7 Knelpunten

Uit de activiteiten in het kader van de pilot en in het kader van het streven naar regionale voorzieningen zijn een aantal knelpunten naar voren gekomen:

Afhankelijkheid van personen: Er wordt op gewezen dat het ontstaan van initiatieven en het functioneren van samenwerking in de regio te veel afhankelijk is van sleutelpersonen en van goede onderlinge verhoudingen. Bovendien wordt gesteld dat je niet sneller kunt lopen dan de langzaamste.

Overlegstructuren: Bij samenwerking met de gemeente zijn de besturen gesprekspartner. Dat is een knelpunt. De leden van de stuurgroep voeren wel het overleg, maar dat moet vervolgens met de besturen afgestemd worden. Een knelpunt bij het overleg tussen de samenwerkingspartners en de schoolbesturen is dat ook andere terreinen een rol spelen, zoals de financiering van de onderwijsbegeleiding en het onderwijsachterstandenbeleid. Een probleem is ook dat er in het jeugdbeleid van de gemeente weinig rekening wordt gehouden met onderwijs.

Regelgeving: Gemeenten met een onderwijsmonitor beschikken over veel gegevens (onder meer over schoolloopbanen en schooluitval), maar in verband met privacy-kwesties krijgen de scholen daarover geen informatie. Hetzelfde probleem geldt voor de informatie-uitwisseling tussen jeugdzorg en onderwijs.

Budgetten: Wil men goede opvang realiseren, dan moeten de financiële schotten weg die de financieringsstromen scheiden. Het verantwoorden van de inzet van middelen leidt nu tot problemen, door de vele voorwaarden waaraan moet worden voldaan. Dit leidt tot het idee dat niet de problematiek van de leerling centraal staat, maar het financiële vakje waarin de leerling zou moeten passen. Middelen zouden moeten worden gebundeld, zo stelt de stuurgroep. Omdat leerlingen in het voortgezet onderwijs uit meer gemeenten afkomstig zijn, is het financieren van voorzieningen vanuit gemeentelijke middelen daar moeilijker dan in het primair onderwijs. Ook is er een probleem met het verantwoorden van de besteding van middelen als je vooraf plekken moet inkopen.

5.8 De doelen gerealiseerd?

De stand van zaken, bij afloop van de pilot-periode, met betrekking tot de doelen die voor de pilot in de regio Eemland zijn geformuleerd, is als volgt:

- 1) Versterking van de samenwerking tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs en regionale expertisecentra om een integrale aanpak van gedragsproblematiek te bereiken voor de doelgroep 10+.

De reeds bestaande samenwerking tussen po, vo en rec-4 is versterkt. Daarnaast is de samenwerking uitgebreid met rec-3.

- 2) Het inrichten van een stuurgroep voor structureel afstemmingsoverleg ten behoeve van uitwerking en coördinatie.

De stuurgroep bestaat uit de vertegenwoordigers van de direct bij de pilot betrokken instanties. Om alle beoogde doelen te realiseren, is het echter noodzakelijk ook partners te zoeken buiten de stuurgroep.

- 3) Het inrichten van een loket ten behoeve van aanmelding, intake, diagnostiek, terug-/doorplaatsing en coördinatie.

Er zijn afspraken gemaakt tussen Bureau Jeugdzorg en rec-4 over indicatiestelling. Daarnaast is er afstemming tussen po, vo en een aantal bij de bovenschoolse zorgstructuur betrokken partijen. Er wordt gewerkt aan een gezamenlijk loket dat als jeugdinformatiepunt gaat functioneren.

- 4) Het versterken van de aansluiting van de zorgstructuren op school-/instellingniveau, sector-/samenwerkingsverbandniveau en integraal regioniveau binnen de huidige kaders.

De pilot heeft bijgedragen aan een betere aansluiting tussen zorgstructuren, door overleg en samenwerking tussen verschillende instellingen.

5.9 Vervolg

De ingezette activiteiten worden voortgezet. Rec-3 gaat ook deelnemen aan de samenwerking. Het jeugdinformatiepunt – het gezamenlijke loket – wordt verder ingevuld. Het is de bedoeling te komen tot een regionaal zorgadviesteam (zat). Daarbij zullen het zorgplatform van het swv-vo en de brede pcl (pcl-a) van het swv-po PC Eemland een belangrijke rol krijgen.

6 Regio Duin- en Bollenstreek: ‘Samenwerking in uitvoering’

6.1 Voorgeschiedenis en uitgangssituatie

Vóór de plannen tot samenwerking werden ontwikkeld, waren er incidentele contacten tussen het speciaal basisonderwijs, rec-4 en jeugdzorg. Dat gebeurde vooral als een kind de overstap maakte van de ene instelling naar de andere. Doordat elke instelling eigen procedures had, moesten ouders vaak aan meer intakegesprekken deelnemen, werd vaak dubbel werk gedaan en waren begeleiding en/of ondersteuning niet op elkaar afgestemd of werkten zelfs contraproductief. De verschillende instellingen hadden bovendien geen juist beeld van elkaar. Men had voornamelijk vooroordelen, vooral waar het de zorginstellingen betrof.

De aanleiding voor de initiatieven tot samenwerking, waarmee november 2003 is gestart, was tweeërlei. In de eerste plaats was er het initiatief vanuit het primair onderwijs en jeugdzorg om samenwerking op te zetten tussen het medisch kinderdagverblijf (mkd), het sbo en de pi-school. Veel kinderen die het mkd verlaten, gaan namelijk naar sbo of rec-4. In de tweede plaats was er de behoefte in het vo/svo om te komen tot een vso-zmok-voorziening in de regio. In de samenwerkingsplannen voor de pilot komen deze initiatieven samen. Daarnaast behoort ook het verbeteren van de overgang van primair naar voortgezet onderwijs tot de doelen van de pilot.

Ten aanzien van de samenwerking tussen het WSNS-samenwerkingsverband, het speciaal basisonderwijs, pi-school De Brug en Cardea Jeugdzorg is voorafgaand aan de pilot, in het schooljaar 2004/2005, nagegaan of er op basis van inhoud samenwerking mogelijk en gewenst is en welke vorm van samenwerking in dat geval het meest wenselijk is. Op basis van de uitkomst van die verkenning werd geconcludeerd dat het plan daadwerkelijk kon worden uitgevoerd. In Katwijk was er in het kader van de samenwerking tussen rec-4 en jeugdzorg in Lisse al een gezamenlijke campus gerealiseerd. Deze is in augustus 2005 gestart. Het speciaal basisonderwijs neemt daar nog niet aan deel, maar mogelijk gaat dat in de toekomst wel gebeuren. In Leiderdorp verzorgt de pi-school al ruim tien jaar onderwijs in het mkd.

6.2 Doelen van en deelnemers aan de pilot

In het projectplan worden drie hoofddoelen en tal van subdoelen van de pilot genoemd:

- 1) samenwerking met het oog op het realiseren van een geïntegreerde voorziening in de regio voor:
 - opvang van kinderen van 0-13 jaar die zijn aangewezen op jeugdzorg, speciaal basisonderwijs of rec-cluster 4;
 - ambulante zorg en begeleiding voor ouders en scholen;
 - zorg en begeleiding vanuit één centrale locatie;
 - één loket voor toegang tot dit onderwijs;
 - aansluiting van het basisonderwijs bij de ontwikkelingsbehoeften van leerlingen.
- 2) samenwerking tussen primair onderwijs en vo/svo, in de vorm van:
 - warme overdracht van alle leerlingen;
 - terugkoppelen van aanmeldgegevens;
 - portfolio samenstellen vanaf groep 7;
 - introductieprogramma's voortgezet onderwijs;
 - afspraken over zorgtrajecten voor individuele leerlingen.
- 3) samenwerking tussen vo/svo, jeugdzorg en rec-cluster 4, met als doelen:
 - start met 'vragenderwijs leren', dat niet diplomagericht is;
 - realiseren van tijdelijke lesplaatsvoorziening voor opvang gedragsproblemen;
 - realiseren van een vso-zmok-voorziening in de regio, liefst gekoppeld aan reguliere vo-school.

De volgende deelnemers zijn bij de pilot betrokken:

- Samenwerkingsverband WSNS Duin- en Bollenstreek;
- Samenwerkingsverband SWV VO/SVO Duin- en Bollenstreek;
- Rec West cluster 4;
- Cardea Jeugdzorg.

Het WSNS-samenwerkingsverband omvat 45 basisscholen en 2 scholen voor speciaal basisonderwijs, met ongeveer 12.000 leerlingen. Het deelnamepercentage is 2,9 procent. Het samenwerkingsverband vo/svo omvat 14 locaties voor voortgezet onderwijs, waarvan één praktijkschool, en telt ongeveer 10.000 leerlingen. Havo en vwo participeren ook in het samenwerkingsverband vo/svo. Bij het swv-vo/svo zijn 7 besturen betrokken. Van Rec West cluster 4 nemen de scholen deel in de regio Duin- en Bollenstreek. Dit zijn 4 scholen, waarvan er slechts één een vso-afdeling heeft. Deze vso-afdeling heeft echter geen vestiging in de Duin- en Bollenstreek. Cardea Jeugdzorg is één van de instellingen die in deze regio de jeugdzorgtrajecten begeleiden. Er is een variabel aanbod aan hulpverleningsmodules en zorg. Het gaat om geïn-

diceerde zorg, waaronder opvang van zwakbegaafden, dagbehandeling voor kinderen van 0 tot 12 jaar en crisisopvang bij psychiatrische problematiek voor de groep van 12 tot 18 jaar. Specifieke programma's betreffen onder meer opvoedingsondersteuning, programma's gericht op autisme en op hechtingsproblemen, ontwikkelingsstimulering en trainingen in sociale vaardigheden.

De deelnemende instellingen hebben elk een vertegenwoordiger afgevaardigd naar de stuurgroep. Voor de uitwerking van de activiteiten zijn vijf werkgroepen gevormd. Deze houden zich respectievelijk bezig met communicatie, inhoud/één loket, personeel, bestuurlijke organisatie, financiën en huisvesting. De stuurgroep heeft een projectleider aangesteld, die de werkgroepen aanstuurt. Voor het implementatietraject wordt een periode van twee schooljaren uitgetrokken (2005/2006 en 2006/2007). Dit is dus langer dan de periode die voor de pilot is voorzien.

6.3 Activiteiten in de pilot

De activiteiten in de pilot vormen de voortzetting van de al eerder ingezette trajecten. Er zijn in de pilot het kader van de samenwerking tussen speciaal basisonderwijs, rec en jeugdzorg veel producten ontwikkeld. Er zijn taak- en functieomschrijvingen gemaakt voor alle functies. Er zijn statuten gemaakt voor de nieuwe rechtspersoon, een coöperatie. In het schooljaar 2006/2007 wordt het inhoudelijke aanbod voor de doelgroep van 0-13 jarigen verder uitgewerkt. Door ziekte van de externe inhoudelijk begeleider is daarin vertraging opgetreden. In Lisse is een bouwaanvraag ingediend voor een gezamenlijke voorziening ('campus') voor speciaal basisonderwijs, rec-4 en jeugdzorg. De bouw daarvan start in 2007.

Om bij de samenwerkingspartners voldoende draagvlak te krijgen voor de samenwerkingsplannen, is veel waarde gehecht aan een goede en herhaalde voorlichting. Daarvoor is de werkgroep communicatie verantwoordelijk. Deze groep verzorgt ook de informatievoorziening aan andere relevante partijen in de regio. Er is een groot aantal instanties betrokken bij de activiteiten.

Het tweede onderdeel van de pilot vormt het realiseren van een zmk-voorziening voor het voortgezet onderwijs in de regio. Hierbij zijn alle scholen van het swv vo/svo betrokken, evenals de Leo Kannerschool (vso-rec cluster 4). Eerst is gestart met een tijdelijke opvangvoorziening binnen het voortgezet onderwijs voor leerlingen met ernstige gedragsproblematiek ('Rebound' en 'Op de Rails'). Ook is er in de pilot gestart met een experiment 'vragenderwijs leren' in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. In het voortgezet onderwijs liepen daarbij schoolsoorten en leerjaren

door elkaar heen en werd met leergebieden gewerkt. Dit is echter in de praktijk onvoldoende levensvatbaar gebleken, door de hoge kosten en organisatieproblemen.

Om het doel van een betere aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs te realiseren, hebben de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden po en vo/svo in de Duin- en Bollenstreek een werkgroep opgericht. Deze werkgroep heeft activiteiten ontplooid om knelpunten op te lossen en gezamenlijke ontwikkelingen te stimuleren.

6.4 De zorgstructuur

Bovenschoolse zorgstructuur

In de regio bestaan Zorg- en Adviesteams (zat's). Er zijn aparte teams voor de leeftijdsgroepen van 0 tot 4 jaar, van 4 tot 12 jaar en van 12 tot 18 jaar. Met de zat's worden vroegtijdige signalering van problemen, snelle en doelmatige begeleiding, multidisciplinaire consultatie en afstemming en indien nodig gerichte en efficiënte doorverwijzing beoogd. Daarbij zijn voor het primair en voortgezet onderwijs de GGD (jeugdarts), Algemeen Maatschappelijk Werk, Bureau Jeugdzorg en Leerplicht betrokken. Aan het zorgadviesteam voor het primair onderwijs neemt ook de onderwijsbegeleidingsdienst deel. Voor de zat's is een regionale regiegroep ingesteld, het zat-beleidsteam, voor de leeftijd van 0 tot 18 jaar. Daarin zitten gemandateerde vertegenwoordigers met beslissingsbevoegdheid uit alle disciplines. Daarnaast is er een zat-stuurgroep, gevormd door de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden primair en voortgezet onderwijs. Zij zijn verantwoordelijk voor het functioneren van de zat's en werken aan de aansluiting tussen de zat's voor 4 tot 12 en 12 tot 18 jaar. In de loop van de pilot zijn de zorgadviesteams overgegaan op digitale verwerking van alle gegevens. Dat verbetert de mogelijkheden om informatie uit te wisselen, ook tussen de zat's (met toestemming van de ouders). De ervaring met de zat's is dat zij nog onvoldoende gericht zijn op het oplossen van problemen. De deskundigen zouden wat meer gericht moeten zijn op actie. Het komt voor dat een kind te lang moet wachten op actie en te vaak in het zorgadviesteam wordt besproken. Ouders komen bij het zorgadviesteam slechts indirect aan bod.

Door de pcl is een omslag gemaakt naar beoordeling op basis van wat het kind nodig heeft. Er wordt daarbij gekeken naar de handelingsverlegenheid van de school. De door de pcl gegeven adviezen zijn gericht op het handelen in de scholen. Dit moet wel nog in de praktijk gaan doorwerken.

Er is een ambulatorium waarin ambulante begeleiders van speciaal basisonderwijs en rec-4 samenwerken. De ambulante begeleiding wordt op elkaar afgestemd. Er wordt

ook een omslag gemaakt naar vraaggericht werken, waarbij gestreefd wordt naar het beperken van de bureaucratische druk. Er is een begin van integratie op het gebied van ambulante begeleiding van cluster 2, 3 en 4 van de rec's, zowel voor het primair als voor het voortgezet onderwijs. De coördinatoren van de ambulante begeleiding van rec-2, -3 en -4 werken daaraan. Zij zijn inmiddels in hetzelfde gebouw gehuisvest. Er wordt nagegaan of het mogelijk is minder begeleiders naar de scholen te sturen en of een gezamenlijke intake mogelijk is. Er zou veel meer expertise vanuit het speciaal basisonderwijs in de basisscholen moeten worden ingebracht. De hulpvragen vanuit het basisonderwijs worden steeds specialistischer en het gaat ook meer om systeemvragen. Als het sbo dat niet kan leveren, is het goed als er een gezamenlijk expertisecentrum is dat ambulante begeleiding levert en onderzoek kan doen.

Er is een gezamenlijk formulier voor de aanvraag van ambulante begeleiding en indicatiestelling. Er wordt ook samenwerking gestart met cluster 1. Voor de op te zetten geïntegreerde voorziening werkt de werkgroep inhoud/één-loket aan de vormgeving van de één-loketfunctie op het gebied van ambulante begeleiding, evenals op het gebied van handelingsgerichte diagnostiek. Er wordt ook gewerkt aan een gezamenlijk begripkader, zodat iedereen dezelfde terminologie gebruikt.

Een nog geplande activiteit is het organiseren van een studiedag, begin schooljaar 2006/2007, voor intern begeleiders van basisscholen en ambulant begeleiders van speciaal basisonderwijs en rec's. Het doel daarvan is het verhelderen wat zij van elkaar verwachten en kunnen verwachten.

Zorgstructuur en competenties in de scholen

Er is door een extern bureau onderzoek gedaan naar de kwaliteit van de zorg in het basisonderwijs en in het voortgezet onderwijs in de regio. Op basis daarvan is per school een 'zorgthermometer' gemaakt. Het is aan de scholen om de resultaten daarvan te gebruiken om zo nodig hun zorgstructuur te verbeteren.

De deskundigheid in de basisscholen op het gebied van het omgaan met zorgleerlingen is een verbeterpunt. In het basisonderwijs gaan 30 scholen een start maken met het anders vormgeven van hun onderwijs. Daartoe is een stuurgroep gevormd met besturen, de onderwijsbegeleidingsdienst en coördinatoren. Alles is gericht op het aansluiten bij de onderwijsbehoeften van het kind en het tegengaan van handelingsverlegenheid van de school en de leerkrachten. Er wordt voorzien in studiedagen, scholing en begeleiding.

Doordat de afdelingen voor havo en vwo met ingang van het schooljaar 2005/2006 ook formeel deel uitmaken van het vo-samenwerkingsverband, kunnen ook deze afdelingen de coördinator consulteren bij vragen over leerlingbegeleiding.

Schoolmaatschappelijk werk

De beschikbaarheid van schoolmaatschappelijk werk verschilt van gemeente tot gemeente. Er waren tien gemeenten in de regio. Door de gemeentelijke herindeling is dat teruggebracht tot zes. Vaak wordt het schoolmaatschappelijk werk door de school zelf verzorgd. Er is overlap met de opvoedingsondersteuning die Cardea aanbiedt. Het gevoel bestaat dat hier een efficiëntieslag nodig is. In één school werkt een opvoedingsondersteuner van Cardea als schoolmaatschappelijk werker. Er zou ook veel meer met het gezin gewerkt moeten worden, zo wordt vanuit jeugdzorg gesteld. In het voortgezet onderwijs beschikken 6 van de 14 locaties over schoolmaatschappelijk werk. In het praktijkonderwijs is schoolmaatschappelijk werk een vertrouwd gegeven. Waar mogelijk wordt een koppeling gelegd met het Algemeen Maatschappelijk Werk, dat doorgaans vrij snel hulp verleent.

Preventie

Doel van het realiseren van een voorziening voor kinderen in de leeftijd van 0 tot 13 jaar, waarbij speciaal (basis)onderwijs en jeugdzorg betrokken zijn, is vroegtijdig signaleren en aanpakken van problemen, voor deze onbeheersbaar worden. In die zin draagt het project bij aan de preventie van gedragsproblematiek. Ook het verbeteren van de overgang van leerlingen van het primair naar het voortgezet onderwijs draagt bij aan de preventie van problemen, die mogelijk kunnen leiden tot schooluitval. In dit opzicht is het van belang dat er een goede afstemming van het aanbod van primair en voortgezet onderwijs komt.

Jeugdzorg

Bureau Jeugdzorg neemt met voorpostfunctionarissen deel in de zat's en verzorgt de indicatiestelling voor geïndiceerde jeugdzorg. Er is een intensieve samenwerking tussen het swv-po en –vo en Cardea Jeugdzorg. Er is overlap in wat Cardea doet en wat het onderwijs doet, vandaar dat er wordt samengewerkt. Cardea Jeugdzorg werkt aan het intensiveren van de samenwerking met de geestelijke gezondheidszorg (GGZ). Ook is er overleg tussen Cardea en de schoolbegeleidingsdienst over een gezamenlijk aanbod op het grensvlak van school en jeugdzorg, met name gericht op gedrag.

De terugkoppeling vanuit jeugdzorg wordt in het primair en voortgezet onderwijs niet optimaal gevonden. Er is wel een zat-formulier waarop per besproken leerling het

vervolgtraject wordt aangegeven. Ook vanuit rec-4 wordt aangegeven dat er onvoldoende zicht is op kinderen die bij Bureau Jeugdzorg of de geïndiceerde jeugdzorg in een traject zitten.

Een ander probleem is de lange wachttijd bij de geïndiceerde jeugdzorg. Dat duurt doorgaans 13 weken. Vooral in Leiden is er een enorme wachtlijst voor jeugdzorg. Er komt een kinderopoli van jeugdpsychiatrie, waardoor mogelijk verbetering optreedt.

6.5 Indicatiestelling en plaatsing

Het indicatietraject is nog niet veel veranderd. Het formulier dat de ouders bij aanmelding bij de pcl moeten invullen, omvat meer vragen dan voorheen. Er wordt daarbij ook gevraagd wat de mening van de ouders en van het kind is over de rapportage van de basisschool. Een belangrijk winstpunt van de pilot is het nieuwe onderwijskundig rapport voor de overgang van basisonderwijs naar speciaal basisonderwijs. Dat moet de komende jaren ook een uitwerking krijgen naar rec-2, -3 en -4 en het voortgezet onderwijs. Er wordt onderzocht of er een gezamenlijke indicatie kan worden ontwikkeld voor rec-4 en Bureau Jeugdzorg.

Met jeugdzorg worden steeds vaker ronde-tafelgesprekken gehouden, waarbij ook de ouders worden uitgenodigd. De overweging daarbij is dat ouders vaak deel zijn van het probleem en altijd deel zijn van de oplossing. Het beter betrekken van de ouders bij de aanpak van problemen is een aandachtspunt voor de scholen en voor de Zorg- en Adviesteams. Het belang van de rol van de ouders werd tot nu toe niet altijd voldoende onderkend.

Er is een Reboundvoorziening gerealiseerd. Door VBS is een haalbaarheidsonderzoek gedaan naar de mogelijkheden een vso-zmok-voorziening in te richten. De rapportage wordt in september/oktober 2006 besproken met de betrokkenen (scholen en gemeenten). Op basis van genoemde rapportage wordt verwacht dat in 2007 met een dergelijke voorziening gestart kan worden.

6.6 Aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs

Jaarlijks is er een gezamenlijke studiedag voor primair en voortgezet onderwijs, waarin de overgang van primair naar voortgezet onderwijs wordt belicht. Daarmee is bereikt dat primair en voortgezet onderwijs elkaar leerden kennen en met elkaar in gesprek gingen. Het afgelopen schooljaar zijn tijdens die studiedag concept-draaiboeken ontwikkeld. Deze hebben betrekking op het gebruik en de inhoud van het portfolio,

factoren die van invloed zijn op het advies van de basisschool en de acceptatie door de po-school (toets, portfolio, wens ouders, wens leerlingen, onderwijskundig rapport), voorlichting en warme overdracht. In deze bijeenkomsten wordt ook gekeken naar cultuurverschillen tussen primair en voortgezet onderwijs en hoe deze desgewenst overbrugd kunnen worden.

In het kader van de warme overdracht is ervoor gekozen voor alle kinderen het portfolio in te voeren, waarin zij zich presenteren. Daarmee zijn zeer positieve ervaringen opgedaan. In het voortgezet onderwijs wordt een Individueel Ontwikkelingsplan (IOP) opgesteld voor alle leerlingen met indicatie voor lwoo, praktijkonderwijs, lgf of leerlingen voor wie het voortgezet onderwijs als mogelijk risicovol wordt ingeschat door ouders, primair onderwijs, voortgezet onderwijs of begeleidende/verwijzende instantie (waaronder het zat). Het IOP wordt opgesteld op basis van het onderwijskundig rapport en de warme overdracht. Het IOP wordt bij de start in het eerste leerjaar en vervolgens jaarlijks besproken met de ouders en de leerling en waar nodig bijgesteld door de mentor en/of interne zorgcoördinator. Zo nodig wordt naast het IOP een kort actieplan (KAP) of een lang actieplan (LAP) gemaakt.

Ook is er een werkgroep PO-VO Dyslexie, die zich bezig houdt met de overgang van dyslectische leerlingen naar het voortgezet onderwijs. Ook daarmee heeft men goede ervaringen. Er zijn bovendien plannen voor leerlingstages, waarbij de po-leerlingen na de Cito-toets stage gaan lopen op een vo-school.

Het kost wel allemaal veel tijd om een en ander te implementeren. De coördinator moet zaken in gang zetten, daarna moet dit op schoolniveau worden overgenomen. Door alle maatregelen die zijn genomen, is er inmiddels wel een vrij waterdicht systeem ontwikkeld voor de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs. Er zijn ook afspraken gemaakt over registratie van aanmeldingen. Het voortgezet onderwijs geeft aan het primair onderwijs door welke leerlingen zijn aangemeld. Het primair onderwijs geeft dan een melding aan het voortgezet onderwijs als kinderen dubbel blijken te zijn aangemeld.

6.7 Knelpunten

Bij het uitvoeren van de activiteiten in de regio zijn de volgende knelpunten naar voren gekomen:

Complexiteit van het project: De beoogde samenwerking in een geïntegreerde voorziening vereist dat veel partijen hun medewerking verlenen. Men heeft met verschillende financieringsstromen te maken, waarbij de afzonderlijke deelnemers de inzet

van middelen moeten verantwoorden. Daarbij wordt men gehinderd doordat het initiatief moet worden ingepast in de bestaande regelgeving. De gescheiden verantwoordelijkheden moeten helder blijven.

Gebrek aan geld en tijd: De samenwerking tussen speciaal basisonderwijs, rec's en jeugdzorg kost veel tijd en menskracht. Het is moeilijk om dat gefinancierd te krijgen. Het kost ook veel tijd om veranderingen op de werkvloer te bewerkstelligen op de scholen.

Gemeentelijke herindeling: Door het proces van gemeentelijke herindeling is het met sommige gemeenten moeilijk om tot afspraken te komen in het kader van het deelnemen aan of realiseren van voorzieningen, onder meer op het gebied van huisvesting.

Jeugdbeleid: De ervaring is dat lokaal jeugdbeleid erg lokaal is. Wil men regionaal werken, dan is dat een probleem. Sommige gemeenten stimuleren de activiteiten, terwijl andere nog niet zo ver zijn.

6.8 De doelen gerealiseerd?

- 1) Samenwerking met het oog op het realiseren van een geïntegreerde voorziening in de regio voor:
 - opvang van kinderen van 0-13 jaar die zijn aangewezen op jeugdzorg, speciaal basisonderwijs of rec-cluster 4;
 - ambulante zorg en begeleiding voor ouders en scholen;
 - zorg en begeleiding vanuit één centrale locatie;
 - één loket voor toegang tot dit onderwijs;
 - aansluiting van het basisonderwijs bij de ontwikkelingsbehoeften van leerlingen.

In de pilot-periode is gewerkt aan het realiseren van de beoogde geïntegreerde voorziening. De daadwerkelijke start van de voorziening valt buiten het bestek van de pilot. Dat was vooraf al duidelijk. Inmiddels is een bouwvergunning aangevraagd voor de gezamenlijke campusvoorziening. Werkgroepen hebben organisatorische aspecten uitgewerkt. De inhoudelijke uitwerking heeft vertraging opgelopen. Aan de integratie van ambulante begeleiding wordt gewerkt. Ook wordt gewerkt aan gezamenlijke indicatiestelling voor rec-4 en jeugdzorg. De overgang van basisonderwijs naar speciaal basisonderwijs is verbeterd. Ook komt er meer aandacht voor de rol van ouders.

2) Samenwerking tussen primair onderwijs en VO/SVO, in de vorm van:

- warme overdracht van alle leerlingen;
- terugkoppelen van aanmeldgegevens;
- portfolio samenstellen vanaf groep 7;
- introductieprogramma's voortgezet onderwijs;
- afspraken over zorgtrajecten voor individuele leerlingen.

De doelen zijn gerealiseerd. Er is een jaarlijkse gezamenlijke studiedag van primair en voortgezet onderwijs over de aansluiting tussen primair onderwijs en voortgezet onderwijs. Er zijn afspraken gemaakt over warme overdracht en het leerlingenportfolio is ingevoerd. Afspraken over zorgtrajecten worden uitgewerkt in een individueel ontwikkelingsplan voor leerlingen met indicatie lwoo of praktijkonderwijs. Er zijn plannen voor leerlingstages in het voortgezet onderwijs voor leerlingen van groep 8. Ook zijn er afspraken over terugkoppeling van aanmeldgegevens, ter voorkoming van dubbele inschrijvingen.

3) Samenwerking tussen vo/svo, jeugdzorg en rec-cluster 4, met als doelen:

- start met 'vragenderwijs leren', dat niet diplomagericht is;
- realiseren van tijdelijke lesplaatsvoorziening voor opvang gedragsproblemen;
- realiseren van een vso-zmok-voorziening in de regio, liefst gekoppeld aan reguliere vo-school.

Er is inmiddels een tijdelijke opvangvoorziening ('Rebound' en 'Op de rails') ingericht. Het realiseren van een vso-zmok-voorziening is in bespreking en zal naar verwachting in 2007 worden gerealiseerd. Dit traject kost meer tijd dan was voorzien. Het experiment met 'vragenderwijs leren' is gestopt door organisatorische problemen en te hoge kosten.

6.9 Vervolg

De activiteiten worden na afloop van de pilot voortgezet. De pilot vormde slechts een beperkt onderdeel van het geheel. Het komende schooljaar wordt het inhoudelijke aanbod in het kader van de samenwerking tussen het speciaal basisonderwijs, rec-4 en jeugdzorg verder uitgewerkt. Ook de andere activiteiten worden voortgezet. Daarmee wordt beoogd dat er met ingang van het schooljaar 2007/2008 één loket is voor aanmelding, indicatiestelling en begeleiding. In januari 2007 wordt in Lisse gestart met de bouw van een geïntegreerde opvangvoorziening voor kinderen van 0 tot 13 jaar waarin het speciaal basisonderwijs, rec-4 en jeugdzorg samenwerken. Bovendien moeten er op dat moment ook afspraken zijn gemaakt met de basisscholen over een aanbod voor zorgleerlingen dat aansluit op het aanbod van de genoemde opvangvoor-

ziening. De verwachting is dat er in de toekomst een ontwikkeling zal zijn naar een kleine sbo-voorziening in samenwerking met rec en jeugdzorg en daarnaast hulpklassen en/of extra ondersteuning in reguliere scholen die al ver gevorderd zijn op het gebied van zorg.

7 Regio Arnhem: ‘Geen kind de wijk uit’

7.1 Voorgeschiedenis en uitgangssituatie

Aanleiding tot het project was de constatering dat in Arnhem en omgeving de expertise ter ondersteuning van het primaire proces in het basisonderwijs verkokerd, onvoldoende integraal en onvoldoende vraaggestuurd werd geleverd. Bureau Jeugdzorg leverde slechts af en toe een bijdrage aan multidisciplinair overleg in zorgteams en zorgplatform. De rec's functioneerden onafhankelijk van elkaar en er was slechts incidenteel afstemming tussen de WSNS-samenwerkingsverbanden en de rec's. Naast het primair onderwijs had ook het voortgezet onderwijs behoefte aan een dekkende zorgstructuur. Bovendien was er in Arnhem sprake van een onoverzichtelijk geheel aan overlegstructuren. Zowel het onderwijs als de gemeente streven naar meer duidelijkheid op dit gebied. Op initiatief van de gemeente Arnhem vindt sinds het schooljaar 2003/2004 overleg tussen de besturen van het regulier primair en speciaal onderwijs plaats (ROSO-overleg). Doel hiervan is om met alle besturen te komen tot een gemeenschappelijke inhoudelijke visie op onderwijs, gekoppeld aan huisvesting. Het onderwijs is ook met de gemeente in gesprek over de aanpak van onderwijsachterstanden.

7.2 Doelen van en deelnemers aan de pilot

In het projectplan (‘Geen kind de wijk uit!!! Op weg naar thuis nabije integrale onderwijs- en zorgarrangementen’) worden doelen op de korte termijn en doelen op de lange termijn genoemd. Voor de pilot worden zes korte-termijndoelen genoemd:

- 1) structureel overleg van besturen PO/SO om een visie op een dekkende zorgstructuur en daar waar mogelijk een geïntegreerd onderwijs- en zorgaanbod binnen het reguliere primair onderwijs te realiseren;
- 2) de resultaten en verbeteragenda van het kwaliteitsinstrument WSNS binnen de swv's afstemmen op de dekkende zorgstructuur en het geïntegreerde onderwijsaanbod binnen het reguliere primair onderwijs;
- 3) streven naar multi-disciplinaire adviesteams (WSNS-WEC-IJB¹²) op alle (speciale) basisscholen in Arnhem in nauwe afstemming met het voortgezet onderwijs;

12 WEC=ondersteuning vanuit de regionale expertisecentra (REC's); IJB=Integraal Jeugdbeleid van de gemeente Arnhem.

- 4) onderzoeken hoe bij de overgang van de voorschoolse periode naar het primair onderwijs de begeleiding van zorg- en risicokinderen kan worden gewaarborgd;
- 5) onderzoeken hoe bij overgang van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs de continuïteit in begeleiding van zorgleerlingen meer te waarborgen is;
- 6) onderzoeken van een clusteroverstijgende (2,3,4) V(S)O voorziening in nauwe samenwerking met regulier voortgezet onderwijs (proo-lwoo), Reboundvoorzieningen en Opvang thuiszitters.

In de onderwijspraktijk moet het effect hiervan merkbaar zijn in een integraal vraaggestuurd en transparant aanbod van expertise vanuit de WSNS-samenwerkingsverbanden, rec's, Bureau Jeugdzorg en Integraal Jeugdbeleid.

Voor de samenwerking in de regio Arnhem worden drie doelen genoemd die men op de lange termijn – dus deels buiten het bestek van de pilot – wil realiseren:

- 1) uitwerken van een gezamenlijk gedragen visie omtrent dekkende zorgstructuur en thuisnabije onderwijsvoorzieningen met daar waar mogelijk een geïntegreerd onderwijsaanbod in het primair onderwijs;
- 2) onderzoek naar wenselijkheid en haalbaarheid van zorgcentra Arnhem (Noord en Zuid), waar expertise van WSNS/WEC/Integraal Jeugdbeleid gebundeld wordt en basisscholen middels een loket de gewenste ondersteuning ontvangen;
- 3) verder uitbouwen van pilots rond integratie van rugzakleerlingen in het primair onderwijs.

De volgende deelnemers zijn bij de pilot betrokken:

- 3 WSNS-samenwerkingsverbanden (swv-po 13-01, 13-02 en 13-04);
- Samenwerkingsverband SWV-VO Arnhem en omstreken (swv 13.1);
- Rec cluster 2, 3 en 4;
- Bureau Jeugdzorg (BJZ);
- Integraal Jeugdbeleid Gemeente Arnhem (IJB).

Vanuit het basisonderwijs in Arnhem en omgeving participeren 3 schoolbesturen in dit project. De bij de pilot betrokken 3 WSNS-samenwerkingsverbanden tellen 72 scholen met ongeveer 18.000 leerlingen. Het vo-samenwerkingsverband omvat 2 schoolbesturen en 9 scholen(gemeenschappen). Deze tellen ongeveer 11.000 leerlingen, waarvan rond 9.000 in Arnhem. Daarnaast nemen scholen van de rec-clusters 2, 3 en 4 in Arnhem deel aan de pilot. Andere deelnemers zijn Bureau Jeugdzorg en de gemeente Arnhem, onder meer met schoolgericht maatschappelijk werk.

7.3 Activiteiten in de pilot

De deelnemende instanties zijn vertegenwoordigd in een projectgroep, waarvan negen personen deel uitmaken. De nadruk in de pilot ligt op het primair onderwijs. Het voortgezet onderwijs is er vooral bij betrokken via de persoon van de coördinator van het vo-samenwerkingsverband. Hij heeft een belangrijke rol in het informeren van scholen over het project en over hoe zaken georganiseerd kunnen worden in de overgang van primair naar voortgezet onderwijs.

Er wordt bij de start van de pilot op gewezen dat het project om een heel goede communicatie vraagt. Er is een groot aantal partijen bij betrokken. Het is van belang dat wordt gewerkt met de partijen die men nodig heeft en dat de koers goed wordt vastgehouden.

Aan het einde van de pilot-periode constateert de voorzitter van de projectgroep dat men in het ontwikkelen van een visie op dekkende zorgstructuur erg in het voortraject van de samenwerking is gebleven. De gewenste structuren zijn nog niet gerealiseerd, maar de basis is wel gelegd voor twee pilots in basisscholen en voor verbeteringen in de overdracht van het voorschoolse traject naar het primair onderwijs en van het primair naar het voortgezet onderwijs. Ook is onderzoek gedaan naar de mogelijkheid een clusteroverstijgende vso-voorziening (rec-2, -3 en -4) in een reguliere vo-school te plaatsen.

7.4 De zorgstructuur

Bovenschoolse zorgstructuur

De huidige situatie is dat het primair onderwijs gebruik kan maken van zorgadvies-teams (zat's), waar advies kan worden gevraagd over de aanpak van problemen van leerlingen. De WSNS-samenwerkingsverbanden beschikken over zorgteams die via een schoolcontactpersoon en/of diagnost van het samenwerkingsverband of van de schoolbegeleidingsdienst basisscholen ondersteunen in de vorm van collegiale consultatie. Daarnaast beschikken de samenwerkingsverbanden over een multi-disciplinair zorgplatform dat handelingsgerichte diagnostiek verzorgt.

In het begin van het schooljaar 2006/2007 zijn twee pilots gestart: de Pilot Onderwijzorgteam en de Pilot Integratie. Een doel van de *Pilot Onderwijzorgteam* is WSNS, WEC, BJZ, IJB en schoolgericht maatschappelijk werk te integreren, door vertegenwoordigers van WSNS, schoolgericht maatschappelijk werk, Bureau Jeugdzorg en regionale expertisecentra zitting te laten nemen in een onderwijzorgteam.

Het probleem in de basisscholen is dat zij worden ‘overspoeld’ door ambulante begeleiders en zorgadviesteams. Daardoor zijn de intern begeleiders erg veel tijd kwijt aan overleg, vaak over dezelfde dossiers. Doel van de *Pilot Integratie* is een effectievere inzet van rugzakmiddelen, waarbij bijvoorbeeld één ambulante begeleider voor een aantal lgf-leerlingen een aantal dagdelen op school aanwezig is. Die ambulante begeleider zou ook overleg moeten voeren met het zorgteam in de school. Wat autisme betreft, is er al een gemeenschappelijke voorkeur – en daardoor een efficiëntere aanpak – voor de rec-clusters 2, 3 en 4. Een doel van de Pilot Integratie is ook het vergroten van het aandeel leerlingen met behoefte aan speciale zorg die in een reguliere basisschool onderwijs en zorg kunnen krijgen. Er gaan meer, vooral jonge, kinderen naar het reguliere onderwijs dan voorheen. Vanuit de rec’s wordt er daarom op gewezen dat het van belang is sterk te investeren in de onderbouw van het basisonderwijs. De ambulante dienst van cluster 3 heeft een langere historie op het gebied van ambulante begeleiding en heeft, net als cluster 4, een explosieve groei doorgemaakt. Bij de ambulante dienst van cluster 4 is de groei te snel verlopen. Daardoor zijn daar te weinig ervaren begeleiders beschikbaar.

In het voortgezet onderwijs is er een expertisegroep die vanuit de ‘nevenvestigingen Zorg’ ambulante begeleiding kan verzorgen. De rec-scholen zijn in de vo-scholen nauwelijks in beeld. In het voortgezet onderwijs participeert rec-4 in de pcl, als er vragen zijn die daartoe aanleiding geven. De rec-scholen willen ook in het voortgezet onderwijs integraal deel gaan uitmaken van de zorgstructuur. Voor de rec-scholen ligt de uitdaging van het project vooral in de verbreding van de zorg in het reguliere onderwijs.

Zorgstructuur en competenties in de scholen

In de basisscholen zijn er zorgteams WSNS (de intern begeleider en de schoolbegeleider). Dat leidt tot overlap met de bovenschoolse zorgadviesteams bij de bespreking van leerlingen. Er wordt naar gestreefd de zorg zo laag mogelijk in de school – dus in de klas – te zetten. Daarbij wordt een stappentrajec gevolgd, waarbij al een aantal zaken moet worden gedaan vóór een leerling bij het zorgteam wordt gemeld. Er wordt ook al meer met handelingsplannen gewerkt dan voorheen. In dit project is de basisschool de vindplaats en moet de intern begeleider de regisseur van de zorg worden. Hiertoe zullen de competenties van een aantal ib’ers nadrukkelijker ontwikkeling vragen.

De leerlingenzorg in de scholen voor voortgezet onderwijs varieert heel sterk. Er zijn voorzieningen zoals een systeem van mentoren, remedial teaching en huiswerkgroepen. In het voortgezet onderwijs zijn zorgadviesteams (zat’s) actief in alle scholen. Er is een grote variatie tussen scholen in de mogelijkheden in het omgaan met gedrags-

problemen. Sommige scholen kunnen op dit gebied heel veel, tot een soort time-out aan toe. Er is ook zorg beschikbaar in havo/vwo, al is daarover wel lang gediscussieerd. Er zijn twee scholen die een nevenvestiging Zorg (voorheen vso-lom) hebben. Daarin worden vooral lwoo-leerlingen met sociaal-emotionele problematiek geplaatst. In conferenties over de zorgstructuur, december 2004 en januari 2006, is ingegaan op de zorgstructuur in de scholen en mogelijke verbeteringen daarin. Een belangrijke factor is ook de leerkracht. Weet deze bij welke signalen de zorgcoördinator moet worden ingeschakeld? Daaraan moet gewerkt worden.

Schoolmaatschappelijk werk

In het kader van het project ‘Vinger aan de pols’ werd al schoolgericht maatschappelijk werk verzorgd op alle scholen in Arnhem met achterstandsproblematiek en op een beperkt aantal scholen zonder achterstandsproblematiek. Door de uitbreiding van de middelen – in het kader van de impulsregeling van het Ministerie van OCW – beschikken inmiddels alle basisscholen over schoolmaatschappelijk werk. In het voortgezet onderwijs varieert de beschikbaarheid en kwaliteit van het schoolmaatschappelijk werk. Sommige scholen verzorgen dat zelf.

Preventie

Tot de doelen van het project behoren het ondersteunen van leraren bij handelingsverlegenheid en het verbeteren van de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs en een optimalisering van de overgang van de peuterspeelzaal naar groep 1 van de basisschool. Hiervan wordt een preventieve werking verwacht. Hetzelfde geldt voor de dekkende zorgstructuur waaraan wordt gewerkt.

Jeugdzorg

Vanuit Integraal Jeugdbeleid van de Gemeente Arnhem zijn 19 zorgadviesteams voor de leeftijd van 4-12 jaar actief, met name in scholen met veel achterstandsleerlingen. Voor jonge kinderen zijn er buurtnetwerken 0-6 jaar. In de zogeheten ‘aanpakwijken’ wordt maatschappelijk werk verzorgd door Passade. Dit wordt zowel in de scholen als in de buurtnetwerken ingezet. Elke zes weken heeft Passade overleg over casuïstiek met Bureau Jeugdzorg. Deelname van Bureau Jeugdzorg aan zorgteams is moeilijk. Dat heeft deels met organisatorische zaken te maken en deels met de capaciteit die beschikbaar is. Vanuit de WSNS-samenwerkingsverbanden wordt de voorkeur gegeven aan een vraaggestuurde inzet van BJZ. Er zijn korte lijnen tussen Jeugdzorg en rec-cluster 4.

7.5 Indicatiestelling en plaatsing

De pcl's van de vier WSNS-samenwerkingsverbanden in de regio gaan een gemeenschappelijke werkwijze ontwikkelen en elkaars beschikkingen erkennen. De trajecten van de pcl en de cvi's verlopen nog gescheiden van elkaar. Het in elkaar schuiven daarvan is bij het einde van de pilot-periode nog niet aan de orde. De besturen wachten de landelijke ontwikkelingen af.

In Velp vindt een experiment plaats waarbij een kinderdagcentrum (KDC) in een basisschool is gevestigd. In de basisschool is ook een klas met kinderen uit 3 rec-clusters opgenomen. Deze kinderen gaan een aantal uren of dagdelen naar reguliere klassen. Deze aanpak wil men wellicht ook in Arnhem gaan toepassen. Rec-cluster 2 gaat een onderbouw havo/vwo aanbieden, gericht op autisme. Cluster 3 wil een bovenbouw gaan aanbieden in een vo-locatie. Cluster 4 wil ook voorzieningen in een vo-school onderbrengen. Men vindt het van belang dat er thuisnabij onderwijs wordt gegeven.

Vanuit het samenwerkingsverband voortgezet onderwijs wordt gewezen op het belang van de juiste pedagogisch-didactische omgeving voor zorgleerlingen. Daarom is het soms nodig leerlingen (tijdelijk) in een zorgvestiging te plaatsen die niet aan de criteria voor lwoo voldoen. Het gaat om vijf à tien leerlingen per jaar. Het is belangrijk dat er budget komt om ook die leerlingen te kunnen plaatsen.

Het bestrijden van schoolverzuim en schooluitval, inclusief de aanpak van thuiszitters, behoort tot de speerpunten van de gemeente Arnhem. Er is een SOS-groep voor de opvang van spijbelaars. Er zijn afspraken over melding van leerlingen die bij de overgang van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs niet geplaatst zijn. In de pilot zijn voorstellen geformuleerd ter verbetering van deze procedure (zie paragraaf 7.6).

7.6 Aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs

Er zijn al sinds jaar en dag afspraken over de overgang van primair naar voortgezet onderwijs. Dat betreft de procedure van de 'koude overdracht' en van het onderwijskundig rapport (alleen in Arnhem). Dat loopt redelijk. Scholen hebben daar zelf de nodige vrijheid in. De pilot is van belang in verband met de 'warme overdracht' van zorgleerlingen en het doortrekken van de zorgactiviteiten die in de basisschool in gang zijn gezet. Basisscholen hebben vaak heel veel gedaan om zorgleerlingen te ondersteunen. Als die activiteiten bij de overgang naar het voortgezet onderwijs stop-

pen, leidt dat tot problemen. Het is erg belangrijk dat de vo-school voor elke zorgleerling een plan maakt en dat dan nog eens met de basisschool doorspreekt.

In de pilot is nagegaan op welke punten de procedure van de overgang van primair naar voortgezet onderwijs kan worden verbeterd. Er zijn vier onderdelen beschreven waarop verbetering wenselijk is:

- 1) Informatieoverdracht tussen primair en voortgezet onderwijs over risicoleerlingen: Bij de *schriftelijke informatie*, in het onderwijskundig rapport, moet worden aangegeven of de leerling extra zorg heeft ontvangen, en zo ja, welke. Bovendien moet het handelingsplan dat op de basisschool is opgesteld en gebruikt, worden toegevoegd aan het onderwijskundig rapport. Wat de *mondelijke informatie* betreft, dient voor alle leerlingen die in de bovenbouw van het basisonderwijs zorg hebben ontvangen, een overdrachtsgesprek plaats te vinden tussen de leerkracht van groep 8 en de intern begeleider van de basisschool en de beoogde mentor in het voortgezet onderwijs. Doel is het actualiseren van het handelingsplan en het zo nodig voortzetten van de begeleiding.
- 2) Tijdig signaleren en plaatsen van leerlingen die niet zijn aangenomen: Er zijn afspraken over melding van leerlingen die niet door een vo-school zijn aangenomen. Er is nog niet afgesproken hoe die melding wordt afgehandeld. Het voorstel is dat vo-scholen een overleg creëren, bijvoorbeeld in de pcl, waarin vóór 1 oktober voor iedere niet geplaatste leerling een oplossing wordt gezocht. Basisscholen moeten dan aan de pcl melden welke leerlingen niet in het voortgezet onderwijs zijn geplaatst en de pcl tevens voorzien van alle relevante informatie. Tijdelijke plaatsing op een vmbo+-school is mogelijk als voorlopige oplossing.
- 3) Voortzetting van begeleiding en ondersteuning in het voortgezet onderwijs: Er wordt gestreefd naar goede opvang van leerlingen in het voortgezet onderwijs die in het basisonderwijs extra zorg ontvingen waarbij externe instanties betrokken waren. Het voorstel is dat er een overdrachtsgesprek wordt gehouden tussen de basisschool en de vo-school waaraan de betrokken externe instantie deelneemt (zoals de ambulante begeleider van een rec). Ook wordt voorgesteld dat de mentor of leerlingbegeleider van de vo-school een huisbezoek aflegt bij de ouders van de leerling.
- 4) Toezien op de uitvoering van de procedure: Er is beter toezicht nodig op het nakomen van afspraken die zijn gemaakt in het kader van de overgang van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs (de 'povo-procedure'). Dat geldt vooral voor de melding van niet geplaatste leerlingen en voor de overdracht van leerlingen die extra zorg van externe instanties ontvangen.

De daadwerkelijke uitvoering van deze voorstellen kan pas na afloop van de periode van de pilot van start gaan. Bij het aflopen van de pilot-periode was nog onduidelijk in hoeverre deze voorstellen door de besturen worden overgenomen en daadwerkelijk

door de scholen voor basisonderwijs en voortgezet onderwijs en de overige betrokkenen in de praktijk worden ingevoerd.

7.7 Knelpunten

Er zijn twee belangrijke knelpunten naar voren gekomen in de pilot:

Traagheid van besluitvorming: In de pilot heeft men de ervaring opgedaan dat de ontwikkelingen door tal van factoren worden vertraagd. Er zijn veel instanties betrokken bij de activiteiten. Dit maakt het overleg complex. Bovendien nemen sommige betrokkenen te veel een afwachtende houding aan. Daarbij speelt ook onduidelijkheid over het landelijke beleid en de invloed daarvan op de lokale situatie een rol. Nadat de basis voor veranderingen is gelegd, heeft ook het onderwijs ruim tijd nodig om een en ander in de praktijk te implementeren.

Overlap in de zorg: In de zorg in en om de school – met name de basisschool – zijn verschillende teams actief, waaronder buurtnetwerken, zorgteams en zorgadvies-teams. De ervaring is dat teams zich soms met dezelfde dossiers bezighouden en dat scholen te maken hebben met overlap in het aanbod aan ambulante begeleiding. Het kost tijd en inspanning om ontkooking te realiseren en betere afstemming te bewerkstelligen.

7.8 De doelen gerealiseerd?

Hier wordt een overzicht gegeven van de stand van zaken aan het einde van de pilot met betrekking tot de korte-termijndoelen die in het projectplan zijn geformuleerd:

- 1) Structureel overleg van besturen PO/SO om een visie op een dekkende zorgstructuur en daar waar mogelijk een geïntegreerd onderwijs- en zorgaanbod binnen het reguliere primair onderwijs te realiseren.

Er is overleg tussen besturen en gemeente, maar de besturen in het primair onderwijs nemen nog een afwachtende houding aan. Het wachten is ook op duidelijkheid over het beleid van de landelijke overheid. In het schooljaar 2006/2007 starten acht basisscholen een 'Pilot Integratie', waarbij wordt gestreefd naar het bieden van meer thuisnabij onderwijs en het effectiever inzetten van de leerlinggebonden financiering ('rugzak') (zie paragraaf 7.9).

- 2) De resultaten en verbeteragenda van het kwaliteitsinstrument WSNS binnen de samenwerkingsverbanden afstemmen op de dekkende zorgstructuur en het geïntegreerde onderwijsaanbod binnen het reguliere primair onderwijs.

De samenwerking tussen de vier WSNS-samenwerkingsverbanden in de regio is goed, maar de beoogde fusie gaat niet door. De pcl's van de verbanden gaan een gemeenschappelijke werkwijze ontwikkelen en elkaars beschikkingen erkennen. De ambulante begeleiders van de rec's hebben regelmatig overleg. Er was sprake van het koppelen van de ambulante diensten van WSNS en rec's. Dit is nog niet gerealiseerd. Wel wordt gewerkt aan een notitie die december 2006 gereed zal zijn met als thema één centraal loket in Arnhem. Daarin wordt ook de ambulante begeleiding aan de orde gesteld.

- 3) Streven naar een multi-disciplinair onderwijszorgteam op alle (speciale) basisscholen in Arnhem in nauwe afstemming met het voortgezet onderwijs.

De basis is gelegd voor een pilot met multidisciplinaire onderwijszorgteams (WSNS, WEC, BJZ en IJB). In het schooljaar 2006/2007 start een 'Pilot Onderwijszorgteam' in negen basisscholen in drie wijken (zie paragraaf 7.9). Afstemming met het voortgezet onderwijs is daarbij nog niet aan de orde.

- 4) Onderzoeken hoe bij de overgang van de voorschoolse periode naar het primair onderwijs de begeleiding van zorg- en risicokinderen kan worden gewaarborgd.

Er zijn tijdens de pilot aanbevelingen opgesteld voor een betere aansluiting tussen voor- en voerschoolse educatie en primair onderwijs. Deze zijn bij afloop van de pilot in het projectteam besproken en moeten nog in de praktijk worden ingevoerd.

- 5) Onderzoeken hoe bij overgang van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs de continuïteit in begeleiding van zorgleerlingen meer te waarborgen is.

Er is gewerkt aan warme overdracht van zorgleerlingen. Vanuit het voortgezet onderwijs worden zo nodig huisbezoeken afgelegd. Er is overleg met het voortgezet onderwijs over het plaatsen van leerlingen die niet zijn aangenomen. Aan het einde van de pilot zijn aanbevelingen opgesteld voor een verdere verbetering van de overgang van leerlingen van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs. Deze moeten nog worden ingevoerd.

- 6) Onderzoeken van een clusteroverstijgende (2,3,4) V(S)O-voorziening in nauwe samenwerking met regulier voortgezet onderwijs (pro-lwoo), Reboundvoorzieningen en Opvang van thuiszitters.

Er is een notitie opgesteld waarin wordt ingegaan op de mogelijke inhoud en vorm van deze voorziening. Deze notitie is in de herfst van 2006 op bestuurlijk niveau onderwerp van gesprek.

7.9 Vervolg

Met ingang van het schooljaar 2006/2007 gaan twee pilots in dertien basisscholen van start: een pilot 'Integratie' en een pilot 'Onderwijszorgteam'. In die pilots wordt verder gewerkt aan het realiseren van de doelen.

In de pilot 'Onderwijszorgteam' kan de school kiezen tussen een smalle bezetting waarbij desgewenst op basis van vraagsturing aanvulling mogelijk is met specifieke deskundigheid of uit een team dat structureel breed van opzet is. Een efficiënte, ontkokerde, aanpak is wenselijk, omdat er anders te weinig capaciteit is. Een smal team bestaat uit de leerkracht, intern begeleider, schoolgericht maatschappelijk werker en de schoolcontactpersoon van de schoolbegeleidingsdienst of het WSNS-samenwerkingsverband. Het is de bedoeling dat de diagnostiek dan van het Zorgplatform naar de basisschool gaat. Scholen kunnen hun teams desgewenst samenvoegen tot wijkteams.

De pilot 'Integratie' is gericht op plaatsing van meer so-leerlingen in het reguliere basisonderwijs en op een effectievere inzet van lgf-middelen. Dit laatste gebeurt door bundeling van expertise vanuit diverse disciplines (rec-2, -3 en -4) ter ondersteuning van leerkrachten bij handelingsverlegenheid.

8 Vragenlijstonderzoek primair onderwijs

8.1 Inleiding

Aan het vragenlijstonderzoek in het primair onderwijs hebben twee regio's deelgenomen: Zuid-Limburg en Eemland. Dit heeft 63 ingevulde vragenlijsten opgeleverd. In de volgende paragrafen worden achtereenvolgens de achtergrondkenmerken, het zorgbeleid en de zorgstructuur in de scholen, de opvattingen over de bovenschoolse zorg en de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs besproken. Met een kort overzicht van conclusies wordt het hoofdstuk afgerond.

8.2 Achtergrondkenmerken

Van de 63 vragenlijsten zijn er 57 afkomstig van basisscholen en 5 van scholen voor speciaal basisonderwijs. Uit Zuid-Limburg zijn 20 vragenlijsten ontvangen. De overige 43 zijn afkomstig uit de twee samenwerkingsverbanden in de regio Eemland. Van degenen die de vragen hebben beantwoord, is 87 procent intern begeleider, 19 procent leraar, 16 procent remedial teacher, 14 procent adjunct-directeur en 13 procent directeur¹³.

Gemiddeld tellen de scholen 249 leerlingen. Het jaarlijkse verwijzingspercentage (vanuit het basisonderwijs naar het speciaal basisonderwijs en de regionale expertisecentra en vanuit het sbo naar de regionale expertisecentra) bedraagt gemiddeld 0.77. Daarnaast heeft in de afgelopen twee jaar 0.76 procent van de leerlingenpopulatie leerlinggebonden financiering gekregen (0.75 procent in het basisonderwijs en 0.91 procent in het sbo).

8.3 Zorgbeleid en zorgstructuur op school

Tabel 8.1 geeft een overzicht van de antwoorden op de vragen naar het beleid met betrekking tot zorgleerlingen en naar de zorgstructuur op school. Daaruit komt bij de overgrote meerderheid van de scholen de opvatting naar voren dat zorgleerlingen zoveel mogelijk op de eigen school moeten blijven en dat het beleid daar ook op is

13 Doordat per persoon meer functies mogelijk zijn, is de som van de percentages groter dan 100.

gericht. Ook geeft het overgrote deel van de respondenten aan dat de school een duidelijke visie heeft op het bieden van extra zorg en dat er volgens vaste en heldere procedures wordt gewerkt. Ook worden in de meeste scholen leerkrachten gestimuleerd zich te scholen op genoemd gebied.

Tabel 8.1 – Beleid en zorg op school (percentages; aantal varieert van 61 tot 63)

	zeer mee oneens	mee oneens	niet oneens / niet eens	mee eens	zeer mee eens
• Op onze school zijn wij van mening dat zorgleerlingen zoveel mogelijk op deze school moeten blijven	0	2	11	71	16
• Onze school onderschrijft de uitgangspunten van WSNS	0	0	5	84	11
• Onze school onderschrijft de uitgangspunten van lgf	0	3	13	71	13
• Ons schoolbeleid is erop gericht zoveel mogelijk leerlingen in het basisonderwijs te handhaven	0	2	14	73	11
• Op onze school worden leerkrachten gestimuleerd zich bij te scholen op het gebied van de aanpak van zorgleerlingen	0	3	19	62	16
• Onze school heeft een duidelijke visie op het bieden van extra zorg aan zorgleerlingen	0	2	8	70	21
• Op onze school zijn de procedures op het gebied van leerlingenzorg helder	0	0	11	65	24
• Op onze school wordt bij de leerlingenzorg gebruik gemaakt van vaste procedures en documenten	0	2	3	73	22

De resultaten zijn op alle punten positiever dan de resultaten van de directievragenlijst die in 2005 in het kader van het PRIMA-cohortonderzoek is afgenomen. Uit genoemde lijsten blijkt bijvoorbeeld dat men in 88 procent van de scholen de uitgangspunten van WSNS en in 63 procent de uitgangspunten van lgf onderschrijft. In de twee regio's die aan dit onderzoek hebben deelgenomen, bedragen deze percentages respectievelijk 95 en 84.

8.4 Functioneren van de bovenschoolse zorg

Tabel 8.2 schetst een beeld van de opvattingen in de scholen over het functioneren van de drie WSNS-samenwerkingsverbanden in de twee regio's. Een ruime meerderheid is van mening dat het samenwerkingsverband beschikt over een goed functionerend netwerk van intern begeleiders, dat het verband de samenwerking tussen de basisscholen stimuleert, dat het de kwaliteit van leerlingenzorg bevordert en een bijdrage levert aan scholing op het gebied van leerlingenzorg.

Tabel 8.2 – Opvattingen over het functioneren van het WSNS-samenwerkingsverband (percentages; aantal varieert van 60 tot 63)

	zeer mee oneens	mee oneens	niet oneens / niet eens	mee eens	zeer mee eens
• Het samenwerkingsverband beschikt over een goed functionerend netwerk voor intern begeleiders	0	6	10	75	10
• Het samenwerkingsverband stimuleert de samenwerking tussen de basisscholen	0	10	26	60	5
• Het samenwerkingsverband stimuleert de samenwerking tussen de basisscholen en het speciaal basisonderwijs	2	16	45	35	2
• Het samenwerkingsverband stimuleert de samenwerking tussen de basisscholen en regionale expertisecentra	5	17	50	28	0
• Het samenwerkingsverband bevordert de kwaliteit van de leerlingenzorg in de scholen	0	5	26	64	5
• Het samenwerkingsverband bevordert de standaardisatie van procedures	0	13	35	50	2
• Het samenwerkingsverband levert een bijdrage aan scholing op het gebied van leerlingenzorg	2	10	23	60	7
• Het samenwerkingsverband stimuleert scholen om met een systeem van kwaliteitszorg te werken	3	18	21	57	0
• Het samenwerkingsverband stimuleert samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg	5	30	36	28	2

Iets minder positief is men over de mate waarin het samenwerkingsverband de samenwerking stimuleert tussen enerzijds de basisscholen en anderzijds de scholen voor speciaal basisonderwijs en de regionale expertisecentra. Het minst positieve oordeel betreft de mate waarin de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg wordt gestimuleerd door het samenwerkingsverband: 35 procent vindt dat dit onvoldoende gebeurt, terwijl 30 procent van mening is dat dit wel voldoende gebeurt.

De vergelijking met cijfers uit het PRIMA-onderzoek laat zien dat de scholen in deze twee regio's verhoudingsgewijs positiever oordelen over de mate waarin het samenwerkingsverband de samenwerking tussen basisscholen stimuleert. Negatiever dan de landelijke cijfers zijn het oordeel over de mate waarin de samenwerking tussen basisscholen en sbo-scholen wordt bevorderd¹⁴, over de bijdrage aan de standaardisatie van procedures en over de stimulans om met een systeem van kwaliteitszorg te werken. Over de mate waarin het samenwerkingsverband de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg stimuleert, is de landelijk representatieve groep iets positiever¹⁵.

Tabel 8.3 laat zien in hoeverre de scholen zich door verschillende instellingen ondersteund voelen op het gebied van leerlingenzorg. Daaruit blijkt vooral waardering voor de schoolbegeleidingsdienst. In zes op de tien scholen vindt men dat de schoolbegeleidingsdienst sterk of zeer sterk ondersteunt op dit gebied. Rond een derde vindt de ondersteuning tamelijk sterk. Op de tweede plaats komt het WSNS-samenwerkingsverband, dat volgens ruim een kwart van de respondenten sterk tot zeer sterk ondersteunt. De meeste scholen ervaren slechts beperkte of helemaal geen steun van het speciaal basisonderwijs, de regionale expertisecentra, Bureau Jeugdzorg en algemeen maatschappelijk werk. Op het gebied van ondersteuning door jeugdgezondheidszorg en schoolmaatschappelijk werk is er vrij veel variatie in de opvattingen van de respondenten. De vergelijking met de antwoorden die directieleden in het PRIMA-onderzoek hebben gegeven over de ervaren ondersteuning, laat op alle punten zien dat de respondenten in deze twee regio's duidelijk lager scoren. Dit verschil kan wijzen op het achterblijven van de dienstverlening door genoemde instellingen, maar het is ook mogelijk dat de respondenten in deze enquête, die overwegend intern begeleider zijn, kritischer oordelen over de ondersteuning dan directieleden doordat zij daar intensiever bij betrokken zijn.

14 Landelijk gezien is 55 procent van de directieleden van mening dat het samenwerkingsverband de samenwerking tussen basisscholen en sbo-scholen stimuleert. In de twee regio's waarin enquêtes zijn ingevuld, vindt 37 procent dat. Indien alleen de antwoorden van basisscholen worden geanalyseerd, geldt dat voor 39 procent.

15 Van de directieleden die de PRIMA-vragenlijst hebben ingevuld, oordeelt 35 procent daar positief over; van de respondenten in de twee regio's oordeelt 30 procent positief.

Tabel 8.3 – Mate waarin de school op het gebied van leerlingenzorg wordt ondersteund (percentages; aantal varieert van 56 tot 61)

	helemaal niet	enigszins	tamelijk sterk	sterk	zeer sterk
• door het WSNS-samenwerkingsverband	2	34	36	23	5
• door de schoolbegeleidingsdienst	0	10	29	33	28
• door het speciaal basisonderwijs	27	52	18	4	0
• door cluster 2 van de regionale expertisecentra	36	25	20	14	5
• door cluster 3 van de regionale expertisecentra	54	16	14	16	0
• door cluster 4 van de regionale expertisecentra	33	31	25	10	2
• door Bureau Jeugdzorg	36	39	19	7	0
• door de jeugdgezondheidszorg	13	40	30	12	5
• door algemeen maatschappelijk werk	63	22	12	3	0
• door schoolmaatschappelijk werk	28	29	26	12	5

Toelichting: bij de vraag naar ondersteuning door het speciaal basisonderwijs zijn alleen de antwoorden van de basisscholen verwerkt.

De vraag of de school advies over zorgleerlingen kan vragen aan een bovenschools zorgplatform of een permanente commissie leerlingenzorg met brede taakstelling, is door 52 respondenten (83 procent) positief beantwoord. Deze groep is gevraagd over een aantal aspecten daarvan een oordeel te geven (zie tabel 8.4). Het beeld dat daaruit naar voren komt, is positief.

Tabel 8.4 – Oordeel over bovenschools zorgplatform of Permanente Commissie Leerlingenzorg met brede taakstelling (percentages; aantal varieert van 43 tot 47)

	zeer nega- tief	negatief	niet neg. en niet pos.	positief	zeer positief
• toegankelijkheid	2	2	20	56	20
• deskundigheid	2	0	11	55	32
• snelheid van werken	2	9	19	57	13
• bruikbaarheid van de adviezen	2	2	17	59	20
• beschikbare capaciteit	2	9	30	54	5

Toelichting: de groep die 'geen mening' heeft ingevuld, is bij het berekenen van de percentages buiten beschouwing gelaten.

Rond veertig procent van de basisscholen krijgt (preventieve) ambulante begeleiding vanuit een sbo-school of het WSNS-samenwerkingsverband. Van alle scholen krijgt de helft ambulante begeleiding vanuit rec-2, ruim een derde vanuit rec-3 en bijna de helft vanuit rec-4. De indruk die men heeft van de ambulante begeleiding vanuit het speciaal basisonderwijs / WSNS-samenwerkingsverband (tabel 8.5) en vanuit rec-4 (tabel 8.6) is overwegend positief.

Tabel 8.5 – Oordeel over de (preventieve) ambulante begeleiding vanuit een sbo-school of het WSNS-samenwerkingsverband (percentages; aantal varieert van 43 tot 46)

	zeer negatief	negatief	niet neg. en niet pos.	positief	zeer positief
• toegankelijkheid	0	2	16	64	18
• deskundigheid	0	2	20	56	22
• snelheid van werken	0	2	20	60	18
• bruikbaarheid van de adviezen	0	2	24	46	28
• beschikbare capaciteit	0	14	23	47	16

Toelichting: de groep die 'geen mening' heeft ingevuld, is bij het berekenen van de percentages buiten beschouwing gelaten.

Tabel 8.6 – Oordeel over de (preventieve) ambulante begeleiding bij leerlingen met gedragsproblemen vanuit cluster 4 van de regionale expertisecentra (percentages; aantal varieert van 37 tot 40)

	zeer negatief	negatief	niet neg. en niet pos.	positief	zeer positief
• toegankelijkheid	0	2	33	47	18
• deskundigheid	0	5	30	45	20
• snelheid van werken	5	10	25	35	25
• bruikbaarheid van de adviezen	0	5	29	42	24
• beschikbare capaciteit	0	8	35	38	19

Toelichting: de groep die 'geen mening' heeft ingevuld, is bij het berekenen van de percentages buiten beschouwing gelaten.

Ook over de indicatiestelling bij leerlingen met gedragsproblemen door de commissie voor indicatiestelling van cluster 4 is men doorgaans positief. Eén op de vijf is negatief over de beschikbare capaciteit bij en de snelheid van werken van de cvi (zie tabel 8.7).

Tabel 8.7 – Oordeel over de indicatiestelling bij leerlingen met gedragsproblemen vanuit cluster 4 van de regionale expertisecentra (percentages; aantal varieert van 42 tot 47)

	zeer negatief	negatief	niet neg. en niet pos.	positief	zeer positief
• toegankelijkheid	2	9	23	62	4
• deskundigheid	0	0	23	75	2
• snelheid van werken	2	19	23	51	4
• beschikbare capaciteit	0	19	26	55	0

Toelichting: de groep die 'geen mening' heeft ingevuld, is bij het berekenen van de percentages buiten beschouwing gelaten.

Slechts 10 respondenten geven aan dat zij advies over zorgleerlingen kunnen vragen aan een bovenschools jeugdzorgadviesteam. Deze groep is te klein om een overzicht te geven van de opvattingen over het functioneren van dat team.

Het laatste onderdeel op het gebied van de bovenschoolse zorg is het oordeel over (de inzet van) Bureau Jeugdzorg (zie tabel 8.8). Over de deskundigheid bij Bureau Jeugdzorg is men redelijk positief. Over de toegankelijkheid en de bruikbaarheid van de adviezen zijn de meningen sterk verdeeld. Over de snelheid van werken, de beschikbare capaciteit en de terugkoppeling van informatie oordeelt de helft van de respondenten negatief, terwijl slechts één op de zeven daarover positief oordeelt.

Tabel 8.8 – Oordeel over (de inzet van) Bureau Jeugdzorg (percentages; aantal respondenten varieert van 50 tot 54)

	zeer negatief	negatief	niet neg. en niet pos.	positief	zeer positief
• toegankelijkheid	9	28	26	35	2
• deskundigheid	6	12	42	38	2
• snelheid van werken	21	31	35	12	2
• bruikbaarheid van de adviezen	6	20	47	25	2
• beschikbare capaciteit	16	30	38	16	0
• terugkoppeling van informa- tie over leerlingen	34	16	36	12	2

Toelichting: de groep die 'geen mening' heeft ingevuld, is bij het berekenen van de percentages buiten beschouwing gelaten.

Bij de vraag naar de sterke punten van de bovenschoolse zorg noemt men vooral de aanwezige deskundigheid. Verbeterpunten die worden aangegeven, betreffen vooral de snelheid van werken, de ondersteuning vanuit jeugdzorg en de hoeveelheid en afstemming van het ‘papierwerk’.

8.5 Aansluiting primair onderwijs – voortgezet onderwijs

In het kader van de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs zijn vragen gesteld over de bekendheid met een aantal aspecten van het onderwijs in de brugklas (tabel 8.9), overleg over de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs en overdracht van informatie over zorgleerlingen (tabel 8.10) en de opvattingen over het gebruik van die informatie (tabel 8.11).

Tabel 8.9 – Bekendheid met het voortgezet onderwijs (percentages; aantal varieert van 59 tot 62)

	dat weten we niet zo goed	dat weten we goed van een deel van de scholen	dat weten we goed van de meeste scho- len	dat weten we goed van alle scholen
Vormgeving onderwijs in de brugklas				
• havo/vwo	8	23	53	15
• vmbo / lwoo	8	26	52	15
• praktijkonderwijs	21	26	38	15
Leerling- en/of huiswerkbegeleiding				
• havo/vwo	25	30	38	7
• vmbo / lwoo	21	38	34	7
• praktijkonderwijs	38	23	32	7
Sociaal-emotioneel klimaat brugklas				
• havo/vwo	42	41	14	3
• vmbo / lwoo	37	47	13	3
• praktijkonderwijs	39	44	14	3

Bij de antwoorden op de vragen naar de bekendheid met het voortgezet onderwijs valt op dat men in het algemeen wel op de hoogte is van de vormgeving van het onderwijs in de brugklas, maar dat het beeld van de leerlingenbegeleiding en vooral het sociaal-emotionele klimaat veel minder helder is. Bovendien weet men aanzienlijk minder

van de vormgeving van het onderwijs en de leerlingbegeleiding in het praktijkonderwijs dan in de andere onderwijssoorten.

Tabel 8.10 laat zien dat de zogeheten warme overdracht van informatie over leerlingen die extra zorg nodig hebben, via persoonlijk contact met functionarissen van de school voor voortgezet onderwijs, in deze regio's vrij gebruikelijk is. Ook wordt met veel scholen overleg gevoerd over aansluiting van de zorg voor leerlingen. Op het gebied van aansluiting van de leerstof is overleg minder gebruikelijk. Verder valt op alle punten op dat er minder contacten zijn met het praktijkonderwijs dan met lwoo/vmbo en havo/vwo.

Tabel 8.10 – Overleg over de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs en persoonlijke ('warme') overdracht van informatie over zorgleerlingen (percentages; aantal varieert van 57 tot 60)

	nooit	met sommige van deze scholen	met de meeste van deze scholen	met al deze scholen
Aansluiting leerstof / leerlijnen				
• havo/vwo	20	46	17	17
• vmbo / lwoo	24	43	12	21
• praktijkonderwijs	47	26	10	17
Aansluiting zorg				
• havo/vwo	12	27	22	39
• vmbo / lwoo	9	29	17	46
• praktijkonderwijs	22	26	12	40
Warme overdracht zorgleerlingen				
• havo/vwo	3	19	36	42
• vmbo / lwoo	5	15	32	48
• praktijkonderwijs	11	18	26	46

Rond zestig procent van de geënquêteerden is positief over de mate waarin scholen voor voortgezet onderwijs gebruik maken van de informatie die vanuit het primair onderwijs wordt verstrekt over leerlingen die extra zorg nodig hebben (zie tabel 8.11).

Tabel 8.11 – Opvattingen over de mate waarin de scholen voor voortgezet onderwijs gebruik maken van de informatie over zorgleerlingen (percentages; aantal varieert van 39 tot 44)

	onvoldoende	vaak onvoldoende	meestal voldoende	altijd voldoende
• havo/vwo	7	11	47	12
• vmbo / lwoo	5	12	50	10
• praktijkonderwijs	4	9	45	13

Als sterke punten van de samenwerking en aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs noemt men vooral de contacten en het overleg over de overdracht van leerlingen. Verbeterpunten die worden genoemd, hebben vooral betrekking op de inhoudelijke afstemming, het door het voortgezet onderwijs gebruik maken van de verstrekte informatie en het geven van terugkoppeling over de ontwikkeling van (zorg)leerlingen in de brugklas.

8.6 Conclusies

Volgens de overgrote meerderheid van de deelnemers aan de enquête is het beleid op hun school erop gericht zorgleerlingen zoveel mogelijk op de eigen school te handhaven, hebben de scholen een duidelijke visie op het bieden van extra zorg en werken zij volgens vaste en heldere procedures. Op dit punt oordelen de respondenten positiever dan de landelijk representatieve cijfers van het PRIMA-cohortonderzoek¹⁶.

Een ruime meerderheid oordeelt positief over het netwerk van intern begeleiders in het WSNS-samenwerkingsverband en vindt dat het verband de samenwerking tussen de basisscholen stimuleert, de kwaliteit van leerlingenzorg bevordert en een bijdrage levert aan scholing op het gebied van leerlingenzorg. Op het gebied van leerlingenzorg voelt men zich vooral ondersteund door de schoolbegeleidingsdienst. Op ruime afstand volgt het WSNS-samenwerkingsverband. De meeste scholen ervaren slechts beperkte of helemaal geen steun van het speciaal basisonderwijs, de regionale expertisecentra, Bureau Jeugdzorg en algemeen maatschappelijk werk. De scores op het

¹⁶ De verschillen tussen de resultaten in deze regio's en de landelijk representatieve cijfers kunnen verschillende oorzaken hebben. De functie van de respondenten komt niet geheel overeen. In het PRIMA-onderzoek zijn de vragen door directieleden beantwoord, terwijl de enquête in de regio's vooral door intern begeleiders is ingevuld. Daarnaast is het aantal respondenten in de regio's relatief beperkt, waardoor de cijfers minder 'hard' zijn. Daarnaast bestaat er uiteraard de mogelijkheid dat deze regio's op bepaalde punten afwijken van het 'landelijke gemiddelde'.

gebied van ondersteuning zijn op alle punten lager dan in het PRIMA-onderzoek¹⁷. Over het bovenschoolse zorgplatform of de brede pcl, over ambulante begeleiding en over de indicatiestelling voor rec-4 oordeelt de meerderheid positief. Bureau Jeugdzorg wordt vaker negatief dan positief beoordeeld qua snelheid van werken, de beschikbare capaciteit en de terugkoppeling van informatie. Wel is men overwegend positief over de deskundigheid bij BJZ. Verbeterpunten die men in de bovenschoolse zorg gerealiseerd wil zien, betreffen vooral de snelheid van werken, de ondersteuning vanuit jeugdzorg en de hoeveelheid en afstemming van het ‘papierwerk’.

Op het gebied van de aansluiting tussen het primair en voortgezet onderwijs blijkt men in het primair onderwijs vooral op de hoogte van de vormgeving van het onderwijs in de brugklas, maar minder van de leerlingbegeleiding en het sociaal-emotionele klimaat. Bovendien blijkt men minder bekend met het praktijkonderwijs dan met lwoo/vmbo en havo/vwo. Overleg tussen primair en voortgezet onderwijs heeft vooral betrekking op het afstemmen van de zorg en overdracht van informatie over zorgleerlingen. Het afstemmen van leerstof of leerlijnen is minder aan de orde. Verbeterpunten betreffen vooral de inhoudelijke afstemming, het gebruiken van de door het primair onderwijs verstrekte informatie en het geven van terugkoppeling over de ontwikkeling van (zorg)leerlingen in de brugklas.

17 Zie voetnoot op de vorige pagina.

9 Conclusies en aanbevelingen

9.1 Inleiding

Een adequate bovenschoolse zorgstructuur is van belang om passend onderwijs en passende zorg te kunnen geven aan leerlingen die extra zorg nodig hebben. Daarbij is samenwerking en afstemming tussen onderwijsinstellingen en tussen onderwijs en jeugdzorg nodig. In de pilot ‘Samenwerking primair onderwijs – voortgezet onderwijs – regionale expertisecentra – jeugdzorg’ van WSNS+, is in vijf regio’s gewerkt aan het verbeteren van de structuren en samenwerking in de bovenschoolse zorg. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten van het onderzoek naar de activiteiten in deze regio’s besproken. Daarbij moet worden opgemerkt dat het niet eenvoudig is algemene conclusies te trekken uit de activiteiten en ervaringen in de verschillende regio’s. De projecten verschillen qua uitgangssituatie, qua doelen en deels ook qua doelgroep. Zo ligt in drie regio’s de nadruk op het basisonderwijs en op de overgang naar het voortgezet onderwijs, terwijl in één regio de doelgroep vooral in het voortgezet onderwijs te vinden is. In één van de vijf regio’s richten de activiteiten zich in gelijke mate op het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. De deelnemers zijn geselecteerd op basis van reeds voorafgaand aan de pilot lopende innovatieve activiteiten. Daardoor is er geen duidelijk startpunt. Ook is er geen sprake van een duidelijk eindpunt. De ingezette activiteiten worden na afloop van de pilot-periode in alle vijf regio’s voortgezet.

In de volgende drie paragrafen wordt achtereenvolgens ingegaan op de activiteiten die betrekking hebben op de (bovenschoolse) zorgstructuur, op indicatiestelling en plaatsing van leerlingen en op de aansluiting tussen het primair en het voortgezet onderwijs. Vervolgens worden de knelpunten en succesfactoren belicht, evenals de effecten van deelname aan het pilot-project. Het hoofdstuk wordt besloten met een aantal aanbevelingen.

9.2 Zorgstructuur

In de verschillende regio’s is er behoefte aan een verbetering van de bovenschoolse zorgstructuur. Dit moet ertoe leiden dat scholen en leraren beter en efficiënter worden ondersteund als zij worden geconfronteerd met specifieke problematiek van leerlingen en dat de leerlingen in kwestie zo snel mogelijk de juiste zorg krijgen.

De behoefte aan een verbetering van de bovenschoolse zorg komt in hoofdzaak voort uit twee ontwikkelingen. In de eerste plaats is de ervaring van de betrokkenen dat er te veel overlap is in de bovenschoolse zorg. Verschillende instellingen en teams houden zich deels met dezelfde problematiek bezig. Om scholen beter van dienst te kunnen zijn, wordt de noodzaak gevoeld van een bundeling van expertise van het speciaal basisonderwijs, regionale expertisecentra en jeugdzorg. In verschillende regio's wordt daarom gewerkt aan een gemeenschappelijk loket waar scholen en eventueel ook ouders kunnen aankloppen om advies te vragen. Ook het uitbreiden van bovenschoolse zorgplatforms of zorgadviesteams met specifieke expertise past in dat streven. Het betrekken van Bureau Jeugdzorg bij het bespreken van zorgleerlingen is een voorbeeld daarvan. Ook het afstemmen van ambulante begeleiding is een belangrijk actiepuntpunt in een aantal regio's. In een aantal gevallen wordt gewerkt aan integratie van ambulante begeleiding van cluster 2, 3 en 4 van de rec's, die wordt gegeven in verband met leerlinggebonden financiering. Daarbij moet het wel mogelijk blijven dat ook specifieke deskundigheid wordt ingezet als dat nodig is, zo wordt gesteld. Op het gebied van autisme is in een aantal regio's al een gezamenlijke aanpak van ambulante begeleiding gerealiseerd. Ook zijn er activiteiten gericht op samenwerking en afstemming tussen ambulante begeleiding uit het speciaal basisonderwijs en ambulante begeleiding vanuit de rec's.

In de tweede plaats bestaat het gevoel dat er in scholen meer aandacht zou moeten zijn voor competenties op het gebied van handelingsgericht werken. Nu is men vooral sterk in het signaleren en blijft de aanpak van problemen daar vaak nog bij achter, zo komt uit een aantal gesprekken met betrokkenen naar voren. Op dit punt wordt geconstateerd dat er grote verschillen zijn tussen leraren. Ook zouden leraren eerder ondersteuning moeten vragen. Er wordt bovendien op gewezen dat het nodig is veel meer preventief te werken dan nu het geval is. Vanuit de bovenschoolse zorg zouden meer handelingsgerichte adviezen moeten worden gegeven. In enkele regio's wordt daarom werk gemaakt van het concretiseren van handelingsadviezen aan leraren. Deels gebeurt dat door informatie in kaart te brengen die van belang is voor de aanpak van bepaalde problematiek. Voor een ander deel zijn specifieke, op maat gesneden, adviezen nodig. Ook hier ziet men voordelen van een benadering waarbij een centraal loket toegang biedt tot de benodigde expertise van verschillende deskundigen.

Een en ander moet in de regio's wel nog gaan doorwerken in de onderwijspraktijk. De periode die voor de pilot was uitgetrokken, was daarvoor te kort. Uit het vragenlijstonderzoek bij (een deel van de) scholen voor primair onderwijs blijkt dat men zich op het gebied van leerlingenzorg vooral ondersteund voelt door de schoolbegeleidingsdienst en in mindere mate door het WSNS-samenwerkingsverband. De steun

die men ervaart vanuit het speciaal basisonderwijs, regionale expertisecentra en Bureau Jeugdzorg, is vooralsnog beperkt.

9.3 Indicatiestelling en plaatsing

Bezwaren die worden ingebracht tegen het systeem van indicatiestelling, is dat er te veel bureaucratie is en dat de procedures te veel tijd kosten. Daaraan wordt in een aantal regio's gewerkt. In één van de pilotregio's is het indicatietraject voor jeugdzorg bekort doordat rec-4 de gemandateerde indicatiebevoegdheid van Bureau Jeugdzorg heeft gekregen voor jeugdhulp. Daarbij wordt gebruik gemaakt van intakeformulieren van Bureau Jeugdzorg, die door trajectbegeleiders worden ingevuld. De indicatiestelling vanuit BJZ wordt dan binnen tien dagen afgegeven. Ook wordt Bureau Jeugdzorg in deze regio in het voortraject van de indicatiestelling voor rec-4 betrokken. Zo wordt ervoor gezorgd dat de dossiers in orde zijn. Dit heeft tot een aanzienlijke versnelling van de indicatieprocedure voor rec-4 geleid. In een andere regio wordt onderzocht of er een gezamenlijke indicatie kan worden ontwikkeld voor rec-4 en Bureau Jeugdzorg. In een derde regio verzorgt het Zorgplatform het voortraject voor de verwijzing naar de rec's 2, 3 en 4. Het indicatietraject is daardoor echter nog niet merkbaar bekort. Dit wordt mede beïnvloed door de snelheid van werken van de commissies voor indicatiestelling en door wachtlijsten in de geïndiceerde jeugdzorg.

Om verwezen leerlingen te kunnen plaatsen, dienen de nodige voorzieningen beschikbaar te zijn. In verschillende regio's is gewerkt aan nieuwe of extra voorzieningen. Waar het voorzieningen betreft waarvoor de landelijke overheid geld beschikbaar heeft gesteld in het kader van de (tijdelijke) opvang van leerlingen met gedragsproblemen, zoals 'Rebound-voorzieningen' en 'Op de rails'¹⁸, is dit inderdaad gerealiseerd. Daarnaast wordt in enkele regio's gewerkt aan andere voorzieningen, zoals een gezamenlijke voorziening voor sbo, rec en jeugdzorg en voorzieningen voor speciaal onderwijs die aan een school voor voortgezet onderwijs worden gekoppeld. Het realiseren van deze voorzieningen kost meer tijd, maar in de pilot-periode is daarvoor wel de basis gelegd.

18 Een 'Rebound-voorziening' biedt tijdelijke opvang (maximaal 1 jaar) en intensieve begeleiding aan leerlingen van 10 jaar en ouder die door ernstige gedragsproblemen niet meer te handhaven zijn op de reguliere school en die geen indicatie voor cluster 4 hebben. Alle regio's krijgen bekostiging t.b.v. deze voorziening. De scholen in een Samenwerkingsverband voor voortgezet onderwijs richten gezamenlijk een reboundvoorziening in. 'Op de rails' behelst het creëren van extra plaatsen voor leerlingen met ernstige gedragsproblemen ('zmok-plaatsen'). De uitvoering is in handen van de rec's cluster 4. Leerlingen volgen na plaatsing een traject gericht op gedragsregulatie en onderwijskansen. Dit duurt in beginsel maximaal één jaar. Daarna gaat de leerling terug naar het reguliere onderwijs (al dan niet met lgf-indicatie) of wordt in rec-cluster 4 geplaatst.

In enkele regio's zijn er specifieke activiteiten gericht op het bemiddelen van thuiszitters. De contactpersonen van de verschillende betrokken instellingen beschikken vaak over de juiste ingangen om thuiszitters alsnog te kunnen plaatsen, al wordt daarbij aangetekend dat er altijd leerlingen zijn waarvoor geen oplossing te vinden is.

9.4 Aansluiting primair onderwijs – voortgezet onderwijs

In vier van de vijf regio's behoorde het verbeteren van de overgang tussen primair en voortgezet onderwijs tot de doelen die men in de pilot wilde realiseren. In één regio behoorde dit niet tot de doelen van de pilot, maar was er in ander verband al aan die verbetering gewerkt¹⁹. Een belangrijk probleem bij de overgang van het primair naar het voortgezet onderwijs is het veelal ontbreken van een doorgaande lijn in het onderwijs- en zorgaanbod. Onvoldoende aansluiting verhoogt het risico op schooluitval of afstroom naar lagere schoolsoorten. Er wordt geconstateerd dat er een gebrek aan kennis over en weer is tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Er is daardoor sprake van vooroordelen en misverstanden, wat kan leiden tot foute verwijzingen en onvoldoende continuïteit in de zorg. Bij de overgang van zorgleerlingen zouden zowel primair als voortgezet onderwijs zich meer moeten inspannen op het gebied van overdracht van informatie, zo wordt gesteld. Het primair onderwijs wordt verweten dat informatie vaak onvolledig of 'verhullend' is. Het voortgezet onderwijs krijgt het verwijt dat de verkregen informatie wordt genegeerd en men 'opnieuw begint'. Er bestaat behoefte aan doorgaande handelingsplannen voor zorgleerlingen bij de overgang van primair naar voortgezet onderwijs. Het voortgezet onderwijs zou meer een 'zorgcultuur' moeten ontwikkelen. Er wordt aangegeven dat het verbeteren van de aansluiting een cultuurverandering vraagt, zowel in het primair als in het voortgezet onderwijs, die jaren in beslag zal nemen.

Vaak is een overleg, stuurgroep of werkgroep ingericht om de gewenste verbeteringen te realiseren. In een aantal regio's zijn of worden gezamenlijke conferenties of studiedagen gehouden. Doel daarvan is elkaar (beter) leren kennen en met elkaar in gesprek gaan, basisscholen informeren over de profielen van de vo-scholen en over het aannamebeleid, overleggen over de leerlingenzorg en overleggen over de overdracht van leerlingen in het algemeen en over zorgleerlingen in het bijzonder. Andere manieren om elkaar beter te leren kennen, zijn 'tafeltjesoverleg', waar de leerkrachten van de basisscholen in overleg gaan met de mentoren van het eerste en tweede leerjaar van het voortgezet onderwijs, en een 'terugkom' naar de basisschool voor leer-

19 Het merendeel van de vragenlijsten die in het kader van de enquête in het primair onderwijs zijn ingevuld, is uit deze regio afkomstig. Daarom worden de resultaten van het vragenlijstonderzoek op het gebied van de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs hier niet verder besproken.

lingen uit de brugklas. Er bestaan in één van de regio's plannen voor leerlingstages, waarbij de leerlingen van de basisschool na de CITO-toets stage gaan lopen op een school voor voortgezet onderwijs, om daar de gang van zaken beter te leren kennen.

Er worden afspraken gemaakt over schriftelijke ('koude') overdracht van informatie over leerlingen en over mondelinge ('warme') overdracht. In één van de regio's is besloten voor alle kinderen het portfolio in te voeren, waarin zij zich presenteren. In dezelfde regio wordt voor alle leerlingen met indicatie lwoo of praktijkonderwijs in het voortgezet onderwijs een Individueel Ontwikkelingsplan (IOP) opgesteld op basis van het onderwijskundig rapport en de warme overdracht. In een andere regio worden leerlingen in groep 8 van de basisschool door een extern bureau getoetst op intelligentie, sociaal-emotionele ontwikkeling en schoolvorderingen. Dit geeft meer informatie dan de CITO-eindtoets. Ook het verbeteren en standaardiseren van het onderwijskundig rapport maakt deel uit van het streven naar een betere aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs. Verder wordt ervoor gepleit te gaan vaststellen wat de kenmerken van zorgleerlingen in het voortgezet onderwijs zijn en daar bij het signaleren in het basisonderwijs al rekening mee te gaan houden. Deze gedachte is mede ingegeven doordat een zorgleerling in het voortgezet onderwijs niet per se een zorgleerling hoeft te zijn geweest in het basisonderwijs.

In twee regio's is in de pilot speciale aandacht besteed aan de aanmelding en plaatsing van leerlingen. In één regio zijn afspraken gemaakt over het terugmelden aan de basisscholen van de aanmeldingen bij het voortgezet onderwijs, om zicht te krijgen op dubbele aanmeldingen. In een andere regio is afgesproken dat tijdig centraal wordt gesignaleerd als leerlingen niet door het voortgezet onderwijs zijn aangenomen en dat daar snel alsnog een plaats voor wordt gezocht.

In enkele regio's wordt ook gewerkt aan een betere samenwerking tussen de permanente commissie leerlingenzorg voor het primair onderwijs en de pcl voor het voortgezet onderwijs. Dat kan vorm krijgen door het gezamenlijk ontwikkelen van beleid en het gebruik van een gezamenlijke databank. Ook huisvesting in hetzelfde gebouw kan bijdragen aan betere samenwerking, zo heeft men ervaren.

9.5 Knelpunten

Uit het onderzoek naar de innovatietrajecten in de vijf regio's komen een aantal belangrijke knelpunten naar voren die van invloed zijn (geweest) op de samenwerking:

- 1) Een belangrijk obstakel was gebrek aan bekendheid met elkaars werkwijzen, mogelijkheden en knelpunten. Ook het bestaan van vooroordelen over en weer

tussen de betrokken instellingen vormde een hindernis voor de samenwerking. Om samenwerking te realiseren, was het noodzakelijk eerst daarin verbetering te bewerkstelligen. Dit kostte extra tijd.

- 2) Indien niet alle relevante instellingen bij de samenwerking betrokken zijn, blijft het bereik onvoldoende en kan men de gewenste effecten niet realiseren. Anderzijds kan ook een knelpunt ontstaan als de groep te groot wordt en dat belemmerend werkt op de besluitvorming. Ook de afhankelijkheid van bepaalde personen kan een knelpunt zijn. Er wordt geconstateerd dat samenwerking vaak te afhankelijk is van sleutelpersonen die elkaar kennen en initiatief nemen.
- 3) Onvoldoende capaciteit bij de betrokken instellingen kan een hindernis vormen voor samenwerking. Voorbeelden zijn gebrek aan capaciteit bij Bureau Jeugdzorg in verband met het afgeven van indicaties volgens DSM-IV en gebrek aan capaciteit bij rec-4 om ambulante begeleiding bij lgf-leerlingen te geven. Ook wachtlijsten in de geïndiceerde jeugdzorg zijn regelmatig als knelpunt genoemd door betrokkenen in de vijf regio's. Daardoor resulteerde door de deelnemers aan de pilot gerealiseerde verkorting van indicatietrajecten niet altijd in een snellere oplossing van de problematiek van leerlingen. De wachttijd bij de geïndiceerde jeugdzorg deed het effect van sneller indiceren teniet.
- 4) Ook de beschikbare budgetten kunnen een knelpunt vormen. Enerzijds kan het zijn dat er onvoldoende middelen zijn om de gewenste veranderingen te realiseren, anderzijds wordt de samenwerking tussen instellingen bemoeilijkt door het bestaan van gescheiden financieringsstromen ('financiële schotten'). Dat kan het ook moeilijk maken om budgetten te verkrijgen voor gezamenlijke activiteiten. Ook het achteraf verantwoorden van de inzet van (geormerkte) middelen kan tot problemen leiden.
- 5) Regelgeving en (voorgenomen) veranderingen daarin kunnen de voortgang van samenwerking negatief beïnvloeden. Dit kan resulteren in veranderingen in verantwoordelijkheden (bijvoorbeeld bij provincie en gemeenten) en onduidelijkheid over toekomstige financieringsstromen. Het laatste kan leiden tot een afwachtende houding van betrokken instellingen. Ook de negatieve effecten van de privacywetgeving op de mogelijkheden tot informatie-uitwisseling worden genoemd in verband met negatieve invloeden van regelgeving.

9.6 Succesfactoren

Onderzoek naar samenwerking tussen onderwijs en andere instellingen en instanties die betrokken zijn bij de zorg voor leerlingen, heeft een overzicht opgeleverd van een aantal factoren die aan de basis staan van succesvolle regionale samenwerking (zie paragraaf 2.6). Hier wordt beschreven in hoeverre de activiteiten in de pilot-regio's daaraan voldeden:

- 1) Een gevoel van urgentie en relevantie.
In de vijf regio's is sprake van een gevoel van urgentie en relevantie. Dat is deels voortgekomen uit ontwikkelingen in landelijk beleid waarbij men moet aansluiten en deels uit onvrede met de bestaande situatie in de eigen regio.
- 2) Duidelijke doelen, rollen en verantwoordelijkheden.
Eén van de voorwaarden die aan subsidiëring in het kader van de pilot werden gesteld, was het formuleren van duidelijke doelstellingen. Daarbij hebben sommigen ook onderscheid gemaakt tussen doelstellingen voor de korte en doelstellingen voor de lange termijn. Op het punt van duidelijkheid van rollen en verantwoordelijkheden bleek in een aantal regio's een extra inspanning nodig. In drie van de vijf regio's is aangegeven dat de verschillende bij de samenwerking betrokken instellingen, ondanks jarenlange contacten, onvoldoende op de hoogte waren van elkaars werkwijzen en mogelijkheden. Om tot een goede samenwerking te kunnen komen, moesten vooroordelen worden weggenomen en moest men een beeld krijgen van wat men wel en wat men niet van de ander kan verwachten. Met andere woorden, er moest een realistisch verwachtingspatroon van elkaar worden ontwikkeld.
- 3) Een duidelijk tijdpad en een stapsgewijze aanpak.
Ook een duidelijk tijdpad werd als voorwaarde gesteld voor de subsidie. Daarbij moet worden aangetekend dat niet alle tijdpaden haalbaar zijn gebleken en dat in de regio's ook doelen worden nagestreefd die pas op langere termijn kunnen worden gerealiseerd.
- 4) Leiderschap, regie en besluitvaardigheid.
Voor de voortgang van de activiteiten in de regio's zijn project- of stuurgroepen verantwoordelijk. Daarin hebben vertegenwoordigers van de betrokken instellingen zitting. Binnen elke project- of stuurgroep vervult één van de deelnemers een coördinatiefunctie.

- 5) Betrokkenheid bij en deskundigheid van deelnemers.
In de project- of stuurgroepen is deskundigheid vanuit de deelnemende instellingen bijeengebracht. Het verzekeren van de betrokkenheid van de instellingen is zaak van de project- of stuurgroepleden.
- 6) Aandacht voor preventie.
In de regio's die aan de pilot deelnamen, worden effecten op het gebied van preventie vooral beoogd door de deskundigheid in de scholen te bevorderen, handelingsverlegenheid bij leraren te verminderen en door de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs te verbeteren. Effecten in de scholen worden echter pas op langere termijn verwacht. Een belangrijke component van de activiteiten in de regio's vormt het verbeteren van de ondersteuning nadat er problemen zijn gesignaleerd en het vereenvoudigen van procedures van diagnostiek, indicatiestelling en doorverwijzing. Interventie krijgt dus in feite meer nadruk dan preventie.
- 7) Sturingsmogelijkheden op basis van opbrengstverwachtingen, supervisie, monitoring en evaluatie.
De voortgang van de activiteiten is onderwerp van de met vaste regelmaat gehouden besprekingen van de project- of stuurgroepen. Evaluatiegegevens worden op bepaalde terreinen wel verzameld, maar deze zijn niet altijd beschikbaar voor de stuurgroepen²⁰, of het is niet duidelijk in hoeverre deze invloed hebben op de voortgang van de activiteiten. In één van de regio's is gekozen voor een gestructureerde aanpak, waarbij per betrokken instelling verbeteractiviteiten worden geformuleerd en waarbij tevens wordt aangegeven hoe deze worden gerealiseerd en hoe de evaluatie plaatsvindt.
- 8) Adequate communicatie en uitwisseling van informatie.
De leden van de project- of stuurgroepen komen regelmatig bij elkaar om de voortgang van de activiteiten te bespreken. De individuele leden zijn verantwoordelijk voor de communicatie met hun achterban. Daarnaast was er voor de vertegenwoordigers van de regio's tijdens de pilotperiode gelegenheid om ervaringen uit te wisselen tijdens de bijeenkomsten van het ontwikkelnetwerk.
- 9) Voldoende middelen, voorzieningen en ondersteuning.
Het pilot-project van WSNS+ bood samenwerkingsprojecten in de regio's een extra financiële impuls. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van de middelen en voorzieningen waarover de betrokken instellingen beschikken. Bundeling van middelen is gewenst, maar kan tot problemen leiden bij het verantwoorden van de inzet daarvan. Het is van belang dat alle relevante partners, waaronder de lokale over-

20 Bijvoorbeeld monitorgegevens die door gemeenten worden verzameld.

heid, bij de samenwerking worden betrokken. Voor het realiseren van doelstellingen gericht op integratie van voorzieningen voor onderwijs en jeugdzorg kost het meer moeite om de benodigde financiering rond te krijgen.

10) Een stabiele situatie.

Voor de pilot is gekozen voor regio's die al een eind gevorderd waren met samenwerking, zodat er sprake was van een relatief stabiele situatie. Ook daar was echter op tal van punten sprake van onzekerheid doordat ontwikkelingen in het beleid de voortgang van de samenwerking kunnen bedreigen.

Samengevat is in de vijf regio's op veel punten voldaan aan de criteria voor succesvolle samenwerking. Vooral op het gebied van preventie en het gebruik maken van evaluatiegegevens kan nog vooruitgang worden geboekt. Daarnaast is het van belang dat het overheidsbeleid de doelen van de samenwerking niet doorkruist, maar bijdraagt aan een stabiele situatie met duidelijke financiële kaders.

9.7 Effecten van de ondersteuning door WSNS+

De pilot van WSNS+ bood een extra impuls aan activiteiten die in veel gevallen al vóór de start van de pilot in gang waren gezet. WSNS+ stelde als voorwaarde dat er een projectplan werd opgesteld, waarin doelstellingen moesten worden geformuleerd, activiteiten moesten worden gepland en een tijdpad moest worden aangegeven. Dit heeft bijgedragen aan een gestructureerde aanpak van de regionale activiteiten. Ook de bijeenkomsten van het ontwikkelnetwerk, waarin men elkaar op de hoogte stelde van de bereikte vorderingen en ervaringen en oplossingen uitwisselde, heeft stimulerend gewerkt.

Ook de status van 'pilot' en de eisen die werden gesteld aan de overdraagbaarheid van de aanpak die in de regio's werd ontwikkeld, hebben bijgedragen aan de activiteiten in de regio's. De regio's hebben zich onder meer gepresenteerd tijdens de landelijke conferentie van WSNS+, in portfolio's op de website www.wsnsportfolio.nl en via korte presentaties op de website www.passendonderwijs.nl.

Een deel van de doelstellingen is inderdaad in de pilot-periode gerealiseerd. Vaak was de ervaring van de betrokkenen dat men door allerlei omstandigheden minder snel vorderde met het realiseren van de plannen dan vooraf was ingeschat. Met het aflopen van de pilot-periode zijn de activiteiten echter geenszins tot stilstand gekomen. Alle vijf regio's gaan door op de ingeslagen weg en werken verder aan de doelen die nog niet zijn gerealiseerd.

9.8 Aanbevelingen

Op grond van het voorafgaande kunnen de volgende aanbevelingen worden gedaan met het oog op het verbeteren van de regionale samenwerking in de bovenschoolse zorg:

- Partijen in de bovenschoolse zorg doen er goed aan contact met elkaar te zoeken en actief te werken aan samenwerking, met het oog op het verbeteren van de zorg aan en begeleiding van scholen, leraren en leerlingen.
- Om regionale samenwerking in de bovenschoolse zorg voldoende basis te bieden, is het van belang dat alle relevante partijen bij de samenwerking worden betrokken. Daarbij dient ook het belang van betrokkenheid van de lokale overheid te worden onderkend.
- Om de besluitvormingsprocessen bij de samenwerking niet te complex te maken, verdient het aanbeveling met een relatief beperkt aantal partners van start te gaan en de samenwerking later uit te breiden.
- De basis voor de samenwerking wordt sterker als de partijen die gaan samenwerken ruim tijd nemen om een realistisch verwachtingspatroon van elkaar te creëren en om vooroordelen over elkaar te weerleggen.
- Het verdient aanbeveling ernaar te streven de samenwerking tussen instellingen minder afhankelijk te maken van bepaalde sleutelpersonen. Indien de samenwerking breed wordt gedragen door de betrokken partijen, is men minder afhankelijk van de inzet van individuele personen.
- Om het effect van bovenschoolse samenwerking in de zorg te laten doorwerken in effecten in de scholen, is het van belang dat men zicht heeft op de ondersteuningsbehoeften in de scholen en dat men werkt aan een adequaat handelingskader en aan concrete interventies.
- Naast steun bij handelingsverlegenheid in scholen en het diagnosticeren, verwijzen en plaatsen van leerlingen met problemen, verdient het aanbeveling vanuit de bovenschoolse zorg direct op preventie gerichte activiteiten aan te bieden.
- Om de voortgang en effecten van samenwerkingsactiviteiten en het aanbod in de bovenschoolse zorg te bewaken en te evalueren, is het van belang dat er systematisch evaluatiegegevens worden verzameld en dat deze worden gebruikt om activiteiten bij te sturen.
- Een betere aansluiting tussen de bovenschoolse zorgstructuur en de geïndiceerde jeugdzorg en het oplossen van wachtlijstproblematiek zijn nodig om betere zorg te bieden aan leerlingen die naar de geïndiceerde jeugdzorg moeten worden doorverwezen.
- Betere samenwerking in de regio op het gebied van zorg vraagt om het scheppen van betere randvoorwaarden en stimulering door de landelijke overheid en door lokale overheden. Dit in de vorm van het actief meewerken aan initiatieven tot regionale samenwerking en ontschotting van beleidsterreinen en financieringsstromen.

Literatuur

- Avramidis, E., & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration/inclusion: a review of the literature. *European Journal of Special Needs Education, 17* (2), 129-147.
- Bosdriesz, M., & Berkenbosch, W. (2003). *Jeugdzorgadviesteams voor het basisonderwijs. Methodiek aansluiting basisonderwijs en jeugdzorg*. Utrecht: NIZW.
- Bosdriesz, M., Kessel, B. van, & Veen, D. van (2004a). *Samenwerking in de regio. Deel 1: Topografie van de samenwerking*. Woerden: WSNS-Plus.
- Bosdriesz, M., Kessel, B. van, & Veen, D. van (2004b). *Samenwerking in de regio. Deel 2: Spoorzoeken voor de samenwerking*. Woerden: WSNS-Plus.
- Bosdriesz, M., Kessel, B. van, & Veen, D. van (2004c). *Samenwerking in de regio. Deel 3: Stappen vooruit in de samenwerking*. Woerden: WSNS-Plus.
- Cleary, A., Fitzgerald, M., & Nixon, E. (2004). *From Child to Adult. A Longitudinal Study of Irish Children and their Families*. Dublin: University College Dublin.
- Driessen, G., Doesborgh, J., Ledoux, G., Overmaat, M., Roeleveld, J., & Veen, I. van der (2005). *Van basis- naar voortgezet onderwijs*. Nijmegen / Amsterdam: ITS / SCO-Kohnstamm Instituut.
- Johnson, B. (2002). Behaviour Problems In Children and Adolescents with Learning Disabilities: *The Internet Journal of Mental Health, 1* (2).
- Landrum, T. J., Tankersley, M., & Kaufmann, J. L. (2003). What Is Special About Special Education for Students with Emotional or Behavioral Disorders? *The Journal of Special Education, 37* (3), 148-156.
- LCOJ & WSNS-Plus (2005). *Samenwerking in de regio tussen het basisonderwijs en externe zorginstellingen. Bevindingen van werkconferenties in twaalf provincies en drie grootstedelijke regio's*. Utrecht: Landelijk Centrum Onderwijs & Jeugdzorg / Weer Samen Naar School Plus.
- Lieshout, M. van, Veen, D. van, Bosdriesz, M., & Kessel, B. van (2005). *Schoolvoorbeelden van samenwerking met externe instellingen*. Antwerpen / Apeldoorn: Garant.
- Maras, P. (2005). An International Model for Developing Capacity for Addressing the Needs of 'At Risk' Youth: a French-English affaire? *European Educational Research Journal, 4* (2), 100-108.
- Meijer, C.J.W. (2001). *Inclusive Education and Effective Classroom Practices: An investigation into classroom practices across Europe*. Middelfart, DK: European Agency for Development in Special Needs Education.

- Meijer, C. (2003). *Inclusief Onderwijs en de Praktijk in de Klas*. Middelfart, Denemarken: European Agency for Development in Special Needs Education.
- Milbourne, L., Macrae, S., & Maguire, M. (2003). Collaborative solutions or new policy problems: exploring Multi-agency partnerships in education and health work. *Journal of Educational Policy*, 18 (1), 19-35.
- Onderwijsraad (2005). *Betere overgangen in het onderwijs*. Advies. Den Haag: Onderwijsraad.
- Peschar, J.L., & Meijer, C.J.W. (1997). *WSNS op weg. De evaluatie van het 'Weer Samen Naar School'-beleid*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Pettitt, B. (2003). *Effective Joint Working between Child and Adolescent Mental Health Services (CAMHS) and Schools*. London: Department for Education and Skills [<http://www.dfes.gov.uk/research/data/uploadfiles/RR412.pdf>].
- Reezigt, G.J., Houtveen, A.A.M., & Grift, W. van de (2002). *Ontwikkelingen in en effecten van adaptief onderwijs in de klas en integrale leerlingenzorg op schoolniveau*. Groningen: GION, Rijksuniversiteit Groningen.
- Sloper, P. (2004). Facilitators and barriers for co-ordinated Multi-agency services. *Child: Care, Health & Development*, 30 (6), 571-580.
- Smeets, E.F.L. (2003). *Op weg naar samenhang. De Samenwerkingsverbanden 'Weer Samen Naar School'*. Nijmegen: ITS.
- Smeets, E.F.L. (2004). De keten bekeken. In: C.J.W. Meijer (red.), *WSNS welbeschouwd* (pp. 179-201). Antwerpen / Apeldoorn: Garant.
- Smeets, E., & Gennip, H. van (2004). *Werken aan leerlingenzorg in en rond de basisschool. Dieptestudies bij de WSNS-Monitor 2004*. Nijmegen: ITS.
- Smeets, E., & Gennip, H. van (2005). *Samen werken aan gedragsproblemen in de basisschool. Dieptestudies bij de WSNS-Monitor 2005*. Nijmegen: ITS.
- Sontag, L., Wolput, B. van, Vermaas, J., & Vloet, A. (2005). *De stand van zaken in de WSNS-samenwerkingsverbanden in het schooljaar 2004-2005*. Tilburg: IVA.
- Vermaas, J., Sontag, L., Berkvens, M., Smeets, E., & Marx, T. (2006). *WSNS+ in perspectief. Een terugblik op vier jaar WSNS+*. Nijmegen / Tilburg: ITS / IVA.
- Wolf, K. van der, & Huizenga, P. (2006). *Hens aan Dek! Een analyse van good practice gericht op het binnenboord houden van leerplichtige leerlingen*. Amsterdam: Eduquality.

Bijlage 1 – Doelen en activiteiten

Overzicht van de doelen en activiteiten in de vijf regio's

	Zuid- Limburg	Waterland	Eemland	Duin- en Bollenstreek	Arnhem
Adviseren, begeleiden, indiceren					
• verbeteren / verkorten adviseringstraject	x	x	x		x
• concretiseren en evalueren van handelingsadviezen aan de leerkracht		x			
• ambulante begeleiding afstemmen				x	x
• verbeteren indicatiestelling	x			x	
• één-loketfunctie realiseren			x	x	x
• afstemmen van onderwijs op behoeften van leerlingen				x	x
• integrale aanpak van gedragsproblematiek 10+			x		
Verbeteren aansluiting					
• tussen vve en po					x
• tussen po en vo	x	x		x	x
Realiseren van voorzieningen					
• Rebound/Herstart/Op de rails	x		x	x	x
• geïntegreerde voorziening sbo-rec4-jeugdzorg 0-13 jaar				x	
• cluster4-voorziening in het vo				x	
• clusteroverstijgende vso-voorziening					x

Bijlage 2 – Deelnemers aan de gesprekken

Regio Zuid-Limburg

dhr. K. Consten, coördinator van het samenwerkingsverband swv-po 54.01;
dhr. A. Cremers, manager Rec Zuid-Limburg cluster 4²¹;
dhr. J. Jacobs, bureaumanager Bureau jeugdzorg Maastricht;
mw. A. Pennartz, coördinator van het samenwerkingsverband swv-vo 54.01;
mw. J. Smeets, leerplichtambtenaar Gemeente Maastricht.

Regio Waterland

dhr. E. Abbink, adviseur schoolbegeleidingsdienst SBZW²¹;
dhr. S. Ensink, Rec-4, Amsterdam;
dhr. J. van Holland, directeur swv-po en Zorgplatform Waterland;
dhr. G. Kusters, Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam;
dhr. R. van Oosten, adjunct-directeur swv-po en Zorgplatform Waterland;
dhr. J. Vinke, directeur SWV VO/SVO Waterland.

Regio Eemland

mw. B. van Burgsteden, coördinator swv-po NIS;
dhr. J. de Jong, coördinator swv-po PC Eemland;
dhr. N. Nieuwboer, directeur Rec-4-4 't Gooi, West-Veluwe, Utrecht²¹;
dhr. R. Poortstra, coördinator swv-vo Eemland;
mw. A. Schipper, adjunct-directeur Rec-4-4 't Gooi, West-Veluwe, Utrecht.

Regio Duin- en Bollenstreek

dhr. Th. van Dongen, coördinator SWV-WSNS Duin- en Bollenstreek²¹;
mw. N. Kik, psycholoog PI-school De Brug, Leiden;
mw. M. Stokman, manager sector 0-12 jaar, Cardea Jeugdzorg;
dhr. B. Wiggers, coördinator swv-vo Duin- en Bollenstreek.

21 Coördinator van / contactpersoon voor de pilot in deze regio.

Regio Arnhem

mw. J. van Broekhoven, coördinator Bijzonder swv-po Arnhem 13-01;
dhr. W. Habets, coördinator SWV VO Arnhem;
dhr. W. Ludeke, voorzitter Rec-3 Groot Gelre, algemeen directeur Mariëndael;
dhr. S. Stramrood, Integraal jeugdbeleid Gemeente Arnhem / adviseur Marant;
mw. D. Verhaaff, coördinator swv-po Delta 13-04 / projectleider 'Geen kind de wijk uit'²².

22 Coördinator van / contactpersoon voor de pilot in deze regio.

Het onderwijsbeleid is steeds meer gericht op het voorkomen van verwijzing naar het speciaal onderwijs van leerlingen die extra zorg nodig hebben. Een voorwaarde daarbij is dat er op reguliere scholen passende zorg en passend onderwijs wordt geboden. Om scholen daarin te ondersteunen, is samenwerking tussen verschillende partners in de regio onontbeerlijk. Eén van de doelen van de Stuurgroep WSNS+ was daarom het versterken van de regionale bovenschoolse zorgstructuren. Om innovatie in regionale samenwerking te stimuleren, heeft WSNS+ vijf regio's geselecteerd voor deelname aan een pilot-project. Het gaat om de regio's Zuid-Limburg, Waterland, Eemland, Duin- en Bollenstreek en Arnhem. Doel van het project was het verbeteren van de samenwerking tussen het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs, regionale expertisecentra (speciaal onderwijs) en jeugdzorg. Ook vormde de overdraagbaarheid van de ontwikkelde aanpak naar andere regio's een belangrijk aandachtspunt. De pilot is uitgevoerd in de periode juni 2005 tot en met juni 2006. In opdracht van WSNS+ heeft het ITS onderzoek gedaan naar de activiteiten, effecten en knelpunten in deze vijf regio's. In dit onderzoeksrapport wordt daarvan verslag gedaan.